

COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS

SCIENTIA

21

MAY, 2021

SINGAPORE, REPUBLIC OF SINGAPORE

MODERNIZATION OF TODAY'S SCIENCE: EXPERIENCE AND TRENDS

I INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND THEORETICAL CONFERENCE

VOLUME 1

**EUROPEAN
SCIENTIFIC
PLATFORM**

21 May, 2021

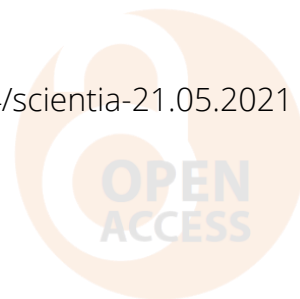
Singapore, Republic of Singapore

MODERNIZATION OF TODAY'S SCIENCE: EXPERIENCE AND TRENDS

I International Scientific and Theoretical Conference

VOLUME 1

Singapore, 2021

Chairman of the Organizing Committee: Holdenblat M.

Responsible for the layout: Bilous T.

Responsible designer: Bondarenko I.

M 78 **Modernization of today's science: experience and trends:** collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 1), May 21, 2021. Singapore, Republic of Singapore: European Scientific Platform.

ISBN 978-1-63848-587-2

DOI 10.36074/scientia-21.05.2021

Papers of participants of the I International Multidisciplinary Scientific and Theoretical Conference «Modernization of today's science: experience and trends», held on May 21, 2021 in Singapore are presented in the collection of scientific papers.

The conference is included in the Academic Research Index ReserchBib International catalog of scientific conferences and registered for holding on the territory of Ukraine in UKRISTEI (Certificate № 226 dated 25 February 2021).

Conference proceedings are publicly available under terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).

UDC 001 (08)

© Participants of the conference, 2021

© Collection of scientific papers «SCIENTIA», 2021

© European Scientific Platform, 2021

ISBN 978-1-63848-587-2

CONTENT

SECTION 1.

ECONOMIC THEORY, MACRO- AND REGIONAL ECONOMY

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОКРАЩЕНИЯ БЕДНОСТИ В УЗБЕКИСТАНЕ

Норкулова Д.З., Тохирова З.Ш. 8

ГЛОБАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ РОЗГОРТАННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 4.0

Подлєсна В.Г. 10

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ У 2019 ТА 2020 РОКАХ

Турецька Е.М. 13

SECTION 2.

ENTREPRENEURSHIP, TRADE AND SERVICE SECTOR

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ БЛОКЧЕЙН У СТРАХУВАННІ

Борисенко Ю.С., Іванченко Н.О. 16

МОДЕЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ УРГЕНТНИХ ІНСТРУМЕНТІВ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

Кузьмін О.Є., Юринець О.В. 20

СУТНІСТЬ, ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Юринець О.В., Ємельянов О.Ю. 23

SECTION 3.

FINANCE AND BANKING; TAXATION, ACCOUNTING AND AUDITING

METODY WPROWADZENIA ANALIZY FINANSOWEJ WE WSPÓLCZESTNYCH PRZEDSIĘBIORSTWACH

Zhabniak I. 26

ФОРМУВАННЯ РИНКУ «ЗЕЛЕНИХ ОБЛІГАЦІЙ» В УКРАЇНІ

Маландій В.В. 29

ЩОДО ПИТАННЯ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Григорян А.М. 32

SECTION 4.

MARKETING AND LOGISTICS ACTIVITIES

RESEARCH OF THE MARKET OF THE PHYTODRUGS BASED ON SILYBUM MARIANUM L.

Research group:

Ezhned M.A., Horoshko O.M., Zakharchuk O.I., Sakhatska I.M., Matushchak M.R.34

SECTION 5.

MANAGEMENT, PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

ДИРЕКТОРІЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ УНР У ПЕРШІ МІСЯЦІ СВОЄЇ РОБОТИ (ЛИСТОПАД 1918 Р. – СІЧЕНЬ 1919 Р.)

Кушко І.С.37

ОБГРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ТОВ «АШАН УКРАЇНА ГІПЕРМАРКЕТ»

Шатілова О.В., Синькевич С.О.42

ПЕРСПЕКТИВИ ОНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МЕДИЧНИХ КАДРІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Фурдик В.Д.47

ТРУДОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ В КВИНТЭССЕНЦИИ ПЕРЕМЕН

Шедяков В.Е.48

SECTION 6.

SOCIAL WORK AND SOCIAL WELFARE

ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Шинькарук М.Б., Кубіцький С.О.53

ЕРГОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОЧОГО МІСЦЯ

Самохіна Є.А.56

SECTION 7.

INTERNATIONAL RELATIONS

TURKEY-AZERBAIJAN: THE ROLE OF TRADE RELATIONS IN EXPANDING COOPERATION IN THE FIELD OF ECONOMIC SECURITY (INDICATORS FOR YEARS)

Ishik Omur Kerim Mehmetshah58

SECTION 8.

LAW AND INTERNATIONAL LAW

KOORDINASI PAKAI TINDAKAN UNDANG-UNDANG DI BAWAH PERLEMBAGAAN REPUBLIK SINGAPURA Maksurov A.A.	62
THE VALLADOLID DEBATE AS THE BASIS OF LEGAL SCIENCE IN THE CONTEXT OF HUMAN RIGHTS DEVELOPMENT Kuchta-Leśniak P., Kucia J.	64
АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС – ПОНЯТТЯ І ОСОБЛИВОСТІ Білошенко Л.	68
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТУ ВІРОГІДНОСТІ ДОКАЗІВ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ Чепіга Д.О.	70
БОРЖНИК ЯК СУБ'ЄКТ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО Дутка В.В.	73
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ МАЛОГО БИЗНЕСА И ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА Алиева Э.А.	75
КОНТРАБАНДНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ Черненко К.К.	82
МЕЖІ СУДДІВСЬКОГО РОЗСУДУ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ Драч Д.Л.	85
НАУЧНАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ Багиров Ш.А.	89
ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ» Таран І.О.	92
ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ЖІНОК В УКРАЇНІ Палій Н.О.	95
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА ІНВЕСТОРА ЗА ДОГОВОРАМИ ПРО ВЗАЄМНИЙ ЗАХИСТ ІНВЕСТИЦІЙ Зельцер М.І.	98
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ В УКРАЇНІ Бершадська Д.Р.	103

УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ УМЫШЛЕННОГО УБИЙСТВА С ОСОБОЙ
ЖЕСТОКОСТЬЮ

Аллаева З.Ш. 106

SECTION 9.

INSTITUTE OF LAW ENFORCEMENT, JUDICIAL SYSTEM AND NOTARY

СИСТЕМА ОРГАНІВ ТА ОСІБ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ
СУДОВИХ РІШЕНЬ І РІШЕНЬ ІНШИХ ОРГАНІВ ЯК СКЛАДОВА
ПРАВОЗАХИСНОГО МЕХАНІЗМУ

Дзядевич В.Р. 109

SECTION 10.

MILITARY SCIENCES, NATIONAL SECURITY AND SECURITY OF THE STATE
BORDER

SOME ASPECTS OF INTERNATIONAL RELATIONS IN MODERN INNOVATION
AND TECHNOLOGICAL PARADIGM

Tsurkan V.B. 111

SECTION 11.

FIRE AND CIVIL SAFETY

АНАЛІЗ НЕГАТИВНИХ ФАКТОРІВ ПРИ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Шаранова Ю.Г., Данченко Є.М. 116

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРИ ПРАЦІ ПРИ РОБОТІ З
РОБОТАМИ

Бобков М.В., Стиценко Т.Є. 119

SECTION 12.

BIOLOGY AND BIOTECHNOLOGY

PHYSIOLOGICAL PROPERTIES OF COPPER IN PLANT METABOLISM

Kholliyev A.E., Adizova K.R. 121

ЗВ'ЯЗОК ASP298ASN ПОЛІМОРФІЗМУ ГЕНА MC4R ЗА ВІДГОДІВЕЛЬНИМИ ТА
М'ЯСНИМИ ОЗНАКАМИ НАТИВНИХ ТА ІМУНОКАСТРОВАНІХ СВИНОК

Будаква Є.О. 125

SECTION 13.

AGRICULTURAL SCIENCES AND FOODSTUFFS

BREEDING RESULTS ON PRODUCTIVITY AND GRAIN QUALITY OF WINTER
WHEAT

Research group:

Diordiieva I.P., Kotsuyba S.P., Manchuk V.V., Danylenko I.V.130

SECTION 14.

CHEMISTRY, CHEMICAL ENGINEERING AND BIOENGINEERING

ВИНИЛАЦЕТАТ СИНТЕЗИДА КАТАЛИЗАТОР САМАРАДОРЛИГИНИНГ
МАТЕМАТИК МОДЕЛИ

Буронов Ф.Э.133

SECTION 1.

ECONOMIC THEORY, MACRO- AND REGIONAL ECONOMY

Норкулова Дилфуза Зокидовна

PhD Преподаватель, доцент,
заведующая отделом «Туризм»

Самаркандский институт экономики и сервиса, Республика Узбекистан

Тохинова Зарифа Шухратовна

Студентка группы ИК-620

Самаркандский институт экономики и сервиса, Республика Узбекистан

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОКРАЩЕНИЯ БЕДНОСТИ В УЗБЕКИСТАНЕ

Исходя из требований времени, в котором мы живем, по инициативе главы нашего государства вопрос сокращения бедности в стране поднялся до уровня государственной политики. Этот болезненный вопрос был впервые затронут в Послании Президента ОлийМажлису 24 января 2020 года, в котором отмечалось, что в Узбекистане бедное население, которое составляет около 12-15%. Эти цифры означают, что их дневной доход составляет около 10-13 тысяч сумов. Согласно ряду международных отчетов, количество бедных в Узбекистане значительно увеличилось за последние два десятилетия. Согласно недавним предупреждениям Всемирного банка, рост мировых цен на продукты питания и энергоносители может ввергнуть миллионы людей в бедность. Материальное положение граждан важно не только для них самих, но и для всей страны. Рост населения за чертой бедности повлияет на экономический рост страны - покупательная способность населения снизится, социальная солидарность будет потеряна, в некоторых случаях может произойти высокий уровень преступности, политическая нестабильность и даже вооруженный конфликт. Сократить вдвое глобальную бедность в ближайшие три года - одна из главных целей нового тысячелетия.

В ежегодном глобальном индексе голода, публикуемом Concern Worldwide и Welthungerhilfe, Узбекистан занял 49-е место в мире в 2019 году с 10,7 балла. Оценка основана на данных из различных источников и основана на четырех показателях в трехэтапном процессе: недоедание, недоедание, задержка роста и младенческая смертность. Доля такого населения в нашей стране в 2018 году была очень большой - 62,1%. Отсутствие современного подхода к статистическому изучению бедности не позволяет полностью разобраться в проблеме и принять необходимые меры.

Бедные лишены возможности вносить свой вклад в экономический рост страны и извлекать из него выгоду. А это, в свою очередь, вызывает в их жизни ряд социальных, духовных проблем. Государство предоставляет бесплатное среднее образование, гарантирует медицинские услуги, оказывает специализированную помощь группам, живущим в «социально значимых и опасных» условиях, а также предоставляет льготы малообеспеченным семьям. Однако этого, похоже, недостаточно. Если это не работает, нужно сделать больше. Выбраться из этого намного сложнее, чем жить в бедности. Поэтому, если эту проблему не решить, проблема будет только усугубляться. Ребенок, растущий в бедной семье, может потерять возможность получить образование, чтобы

заработать деньги, что отразится на его или ее будущем уровне доходов. «Ловушка бедности» - это ловушка, в которую может попасть любой. Самыми серьезными ловушками для всего человечества являются рождение и проживание в бедной стране, рождение и проживание в сельской местности, раннее деторождение и многодетность, рождение в бедной семье и т. Д. -оплачиваемая работа на длительный срок. Хотя эта ситуация требует комплексного решения, все же есть люди, которые преодолели эту проблему и достигли уровня миллионеров. Что требуется от каждого, чтобы выбраться из ловушки бедности, - это действия. Обеспечьте население оптимальным руководством для них, независимо от того, к какому слою они принадлежат, и покажите им кратчайший и наиболее подходящий путь на пути к их целям и обязанностям, показывая, что они несут ответственность за свое будущее и только за себя.

Учитывая, что меры по борьбе с бедностью основаны на положении семей с низким доходом, препятствия для участия в социально-экономической жизни общества и наиболее оптимальные пути развития, а также макроэкономическая и микрополитика основаны на их положении эффективность определяет. Также важно изучить и использовать опыт других стран в борьбе с бедностью. В частности, использование китайского опыта при разработке программ борьбы с бедностью в Узбекистане может иметь положительный эффект. Потому что Китай сегодня многое сделал для того, чтобы покончить с бедностью.

Еще один аспект, который может помочь в борьбе с бедностью, - это создание различных вакансий в регионах. Таким образом, он способствует развитию общества и государства. Нехватка или полное отсутствие рабочих мест ведет к бедности. В качестве решения этой проблемы мы можем предложить увеличить объем средств, выделяемых государством на сокращение бедности, предоставить предпринимателям различные льготы и стимулы для открытия собственного дела.

Следует отметить, что лучший способ борьбы с бедностью в нашей стране и самое главное - это изменение экономического мышления граждан. У каждого должна быть экономическая свобода. По данным Всемирного банка, увеличение землевладения среди населения является «ключом к сокращению бедности», и главными проблемами являются сохранение собственности и обеспечение дешевизны земли. Еще одним решением этой проблемы могло бы стать предоставление земли бедным слоям населения.

Наибольшая помощь, которую мы можем оказать им в этом отношении, - это ознакомить их с созданными условиями и предоставить им все виды экономической, духовной и социальной помощи для улучшения их экономического положения. Еще один важный фактор - не пренебрегать будущим молодежи. Тот факт, что самые бедные семьи в нашем обществе пытаются зарабатывать деньги с раннего возраста, удерживает их от образования. Веря во временную низкооплачиваемую работу, молодые люди забывают об образовании и не понимают, что создали новую ловушку бедности. Чтобы этого не произошло, необходимо улучшить образование и воспитание молодежи. Молодежь – будущее общества.

Список использованных источников:

1. <http://naveconomy.uz/asosiy/yangiliklar/112-kambagallikni-qisqartirish-dunyo-hamjamiyati-muhokamasida.html> (9.02.2021)
2. https://www.bbc.com/uzbek/mobile/lotin/2013/02/130228_latin_cy_asia_poverty_main (9.02.2021)
3. <https://review.uz/uz/post/ozbekistonda-kambagallik-darajasi-kambagallikni-kamaytirish-uchun-nima-qilish-kerak> (9.02.2021)
4. <https://sof.uz/post/kambagallikka-qarshi-qanday-kurashiladi> (9.02.2021)

Подлесна Васирина Георгіївна

д-р. екон. наук, доцент,

провідний науковий співробітник сектору інституційної економіки

відділу економічної теорії

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Україна

ГЛОБАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ РОЗГОРТАННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 4.0

В ході розгортання хвиль глобалізації у XX – на початку XXI ст. трансформувалися світова економіка та система інститутів глобального управління, що відбувалося в межах процесів часткового вирішення протиріч капіталістичної світ-системи. Сьогодні циклічний розвиток глобальної політико-економічної системи, тобто і процеси глобалізації, наближаються до точки біфуркації; геополітичні та гео економічні протиріччя, що останнім часом надзвичайно сильно загострилися, не вирішуються належним конструктивним чином.

Хвиля глобалізації, яка почалася в кінці XIX ст., привела до створення перших інститутів управління, що діяли в світових масштабах, таких як Міжнародний телеграфний союз, Міжнародна асоціація залізничних конгресів, Міжнародна санітарна конвенція. У 1919 р. була створена перша універсальна міжнародна організація політичного характеру – Ліга Націй, вона була заснована відповідно до Версальського договору «для розвитку співпраці між народами і для гарантії їх миру і безпеки», але припинила свою діяльність внаслідок нездатності запобігти Другій світовій війні. В процесі розгортання хвилі глобалізації, що почалася в кінці Другої світової війни, була започаткована Бреттон-Вудська система міжнародних інститутів, які і сьогодні відіграють вагомий роль у системі глобального управління. З 24 жовтня 1945 р. офіційно існує Організація Об'єднаних Націй (ООН), що діє як міжнародна організація універсального характеру в глобальних масштабах і понині. Ліберальний прорив 1980-х років сприяв розгортанню наступної хвилі глобалізації, яка відновила вплив глобальних інститутів, таких як ООН, запустила інші механізми співпраці, зокрема, регіональні об'єднання, такі як АТЕС, МЕРКОСУР, а також глобальні клуби, наприклад, «Група двадцяти» [4, 9].

Проаналізувавши діяльність міжнародних інститутів за три місяці кризи COVID-19, М. Ларіонова і Дж. Кіртон прийшли до висновку, що вжиті на початку пандемії заходи не забезпечили своєчасної і скоординованої міжнародної реакції всіх основних багатосторонніх організацій і нових багатосторонніх інститутів вищого рівня (БРІКС, «Групи семи» і «Групи двадцяти»); негативні наслідки односторонніх дій і конкуренції провідних країн, а також сама архітектура глобального управління, що була розроблена ще в 1945 р., зумовили низьку ефективність діяльності інститутів глобального управління в умовах розгортання пандемії [2].

Пандемія COVID-19 прискорила процеси цифровізації, зокрема для відстеження, прогнозування, діагностики та стримування вірусу було впроваджено ряд технологій четвертої промислової революції. Розширення практики віддаленої роботи, зростання електронної комерції, інші зміни поведінки в умовах сучасної пандемії посприяли зростанню масштабів і швидкості цифровізації [6]. Сьогодні, коли пандемія посприяла посиленню примусового характеру цифровізації економіки і суспільства, активізувалися процеси переходу до глобалізації, яка базується на технологіях четвертої промислової революції – Глобалізації 4.0.

В умовах розгортання нової хвилі глобалізації – Глобалізації 4.0, яка спирається на підключення національних цифрових і віртуальних систем і пов'язаний з цим потік ідей і послуг, «...світ потребує нових рамок для глобального співробітництва з метою збереження миру і прискорення прогресу», а «... жодна існуюча міжнародна організація не може впоратися з викликами глобалізації 4.0» [10]. Четверта промислова революція створює технологічний базис для посилення глобальної інформаційної зв'язаності, що сприяє зростанню впливу глобального управління на суспільну свідомість.

Сигне Л., Еспозіто М., Хаграм С. вважають, що рушійними силами змін у глобальній системі управління сьогодні є карантини, цифровізація і прискорення четвертої промислової революції, а гонка технологій четвертої промислової революції стане основним фактором, що впливатиме на глобальні економічні та політичні домовленості в постпандемічному майбутньому [6]. Пандемія певний час сприятиме переформатуванню світової капіталістичної системи, як надзвичайний стан вона може бути використана для здійснення тих соціально-економічних та інституційних трансформацій, яким суспільство протидіє в умовах відносної стабільності та безпеки.

Глобалізація 4.0 збільшує соціальну нерівність, викликає поляризацію і фрагментацію капіталістичної світ-системи. В таких умовах загострюються протиріччя між країнами, що претендують на роль світового гегемона, а також протиріччя між країнами центру капіталістичної світ-системи та країнами її напівпериферії та периферії, що актуалізує пошук нових форм глобального співробітництва та глобального управління, в тому числі управління процесами глобалізації.

Існує підхід до трактування проблеми управління глобалізацією, згідно з яким цей процес повинен здійснюватися виключно провідними державами, що здатні спрямовувати глобалізацію в певне потрібне русло; таке управління може бути інституційно неоформленим, або ж реалізовуватися в рамках вже існуючих структур, наприклад, «Великої вісімки» (G-8) [8]. Реалізація такого підходу на практиці призводить до загострення протиріч капіталістичної світ-системи, посилення її нестабільності і загострення конфліктів між конкуруючими акторами геополітики.

Важливою складовою теоретичного базису управління процесами глобалізації є синергетичний підхід до управління глобалізацією, який, на думку Л. Сидорова, повинен об'єднати все цінне в концепціях модернізації, антимодернізму, постмодернізму і неомодернізму: від модернізаційного підходу він повинен взяти орієнтованість на науку; від антимодернізму – когерентність характеру управління культурі конкретного народу; від постмодернізму – право на самовираження; від неомодернізму – створення умов для вільного розвитку особистості [7].

Сьогодні глобальне управління як соціальна конструкція і ідеологічна проекція, що заснована на інтересах, цінностях та ідеях, які виникли на Заході, піддається критиці на глобальному і на національному рівнях. На глобальному рівні країни, що розвиваються, і країни з ринками, що формуються, все частіше заявляють про своє прагнення до більшого впливу в світовій політиці; на національному рівні міжнародному порядку кидають виклик розчаровані глобалізацією електорати і рухи проти істеблішменту в західних державах [5].

В умовах кардинальних змін в капіталістичній світ-системі, що в значній мірі викликані поширенням технологій четвертої промислової революції, необхідність удосконалення системи глобального управління, яка склалася після Другої світової війни, очевидна. Але незмінними складовими її правового базису повинні залишатися Статут ООН, в якому закріплені основні принципи міжнародного права, а також Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй (прийнята резолюцією 2625 (XXV) Генеральної Асамблеї ООН від 24 жовтня 1970 року), яка містить сім основних принципів: 1) принцип, згідно з яким держави утримуються в своїх міжнародних

відносинах від загрози силою або її застосування як проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, несумісним з цілями ООН; 2) принцип, згідно з яким держави вирішують свої міжнародні спори мирними засобами таким чином, щоб не ставити під загрозу міжнародний мир, безпеку та справедливість; 3) принцип, що стосується обов'язку відповідно до Статуту ООН не втручатися у справи, які входять до внутрішньої компетенції будь-якої іншої держави; 4) обов'язок держав співпрацювати одна з одною відповідно до Статуту ООН; 5) принцип рівноправності і самовизначення народів; 6) принцип суверенної рівності держав; 7) принцип сумлінного виконання державами зобов'язань, прийнятих ними відповідно до Статуту ООН [1].

Пандемія та розгортання четвертої промислової революції швидко руйнують усталений уклад життя і змінюють структуру світової економіки. В таких умовах перехід до нової форми глобальної політико-економічної системи, а значить і до нової форми глобалізації – Глобалізації 4.0, стає все більш стрімким та невідворотним. Підвищення ефективності системи глобального управління є необхідною умовою вирішення протиріч сучасної капіталістичної світ-системи, що дозволить уникнути геополітичних катаклізмів та уможливить відновлення світової економіки, яка зазнає руйнівного впливу пандемії. Дотримання закону техно-гуманітарного балансу, згідно з яким чим вище потужність виробничих і бойових технологій, тим більш досконалі засоби культурної регуляції необхідні для збереження суспільства [3], та побудова більш егалітарного суспільства – головні орієнтири удосконалення глобального управління, в тому випадку, якщо воно здійснюється на благо всього суспільства, а не виключно його пануючих класів.

Список використаних джерел:

1. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles.shtml
2. Ларионова М.В., Киртон Дж. Глобальное управление после кризиса COVID-19. *Вестник международных организаций*. 2020. Т. 15. № 2. С. 7–23.
3. Назаретян А.П. Воспитательный потенциал синергетики: гипотеза техно-гуманитарного баланса. *Научный результат. Педагогика и психология образования*. 2014. №2. С. 98-105.
4. Постел-Винай К. Глобализация 4.0 и новые модели международного сотрудничества. *Вестник международных организаций*. 2020. Т. 15. № 2. С. 82–92.
5. Ревизорский М. Как избежать «мировой скорби»: глобальное управление и двойной вызов будущему многосторонности. *Вестник международных организаций*. 2019. Т. 14. № 4. С. 28–47.
6. Сигне Л., Эспозито М., Хаграм С. Глобальное управление технологиями – жесткое требование времени. URL: <https://ekonomist.kz/ps/globalnoe-upravlenie-4ir/>
7. Сидоров Л.Г. Философия управления процессами глобализации. *Социально-гуманитарные знания*. 2019. № 3. С. 86-98.
8. Соколова А. А. Концепции и проблемные аспекты глобального управления как научно-прикладной дисциплины. URL: <http://www.jurnal.org/articles/2008/polit70.html>
9. Страницы истории ООН. URL: <https://www.un.org/ru/sections/history/history-united-nations>
10. Шваб К. Глобализация 4.0. Новая архитектура для четвертой промышленной революции. URL: <https://www.eijournal.ru/jour/article/view/213/198>

Турецька Ельвіра Михайлівна

здобувач вищої освіти факультету менеджменту і маркетингу
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

Науковий керівник: Железнякова Еліна Юріївна

канд. фіз-мат наук,
доцент каф. вищої математики та економіко-математичних методів
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ У 2019 ТА 2020 РОКАХ

Постановка проблеми. Визначення рівня життя населення для держави є однією з найважливіших внутрішньополітичних завдань. Підтримка високих показників рівня життя та рівня задоволеності життям – чи не найголовніше завдання будь-якого уряду, такого висновку дійшов ще Джон Мейнард Кейнс у своїй роботі «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» [1].

“Рівень життя” є складною та системною соціально-економічною категорією, яка відображає сукупність відносин та умов, що визначають життєдіяльність та розвиток людей. [6]

Розуміння та координація рівня життя населення дозволяє покращити економічну ситуацію та привести її до економічного зростання, бо чим краще живуть домогосподарства, тим вище основні макроекономічні показники, такі як внутрішній валовий продукт так інші, що свідчить про конкретне положення країни на міжнародній арені як оплоту демократії, що захищає своє населення да піклується про нього.

Метою статті є порівняльний аналіз даних щодо рівня життя населення на базі статистичних обстежень середніх рівнів доходу на одне домогосподарство за 9 місяців 2019 року та 9 місяців 2020 року. Це дозволить виявити тенденцію зростання або зменшення рівнів доходу населення України.

Домогосподарство – це сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти. Ці особи можуть перебувати в родинних стосунках, або стосунках свояцтва, не перебувати у будь-яких з цих стосунків, або бути і в тих, і в інших стосунках. Домогосподарство може складатися з однієї особи [5].

За даними Державної служби статистики України [3] побудовано гістограму розподілу домогосподарств за рівнем середньодушових еквівалентних доходів за 9 місяців 2019 року та 9 місяців 2020 року (рис. 1.)

За рисунком 1 видно, що у 2019 році найбільш чисельною групою домогосподарств є група з рівнем доходу від 4 000,1 гривень до 5 000,0 гривень та часткою 21,5 %. Це свідчить про низький рівень доходів населення. (У 2019 році прожитковий мінімум складав 2027 гривень [2]). Тобто в 2019 році 3 199 565 домогосподарств отримували середній дохід від 4 000,1 гривень до 5 000,0 гривень.

У 2020 році найбільш чисельною групою домогосподарств за доходами знову була група з доходами від 4 000,1 гривень до 5 000,0 гривень та часткою 21,8 %. Тобто в 2020 році 3 222 977 домогосподарств отримували дохід від 4 000,1 гривень до 5 000,0 гривень. Це свідчить про незмінний низький рівень доходів населення України (У 2020 році прожитковий мінімум складав 2 189 гривень [2]).

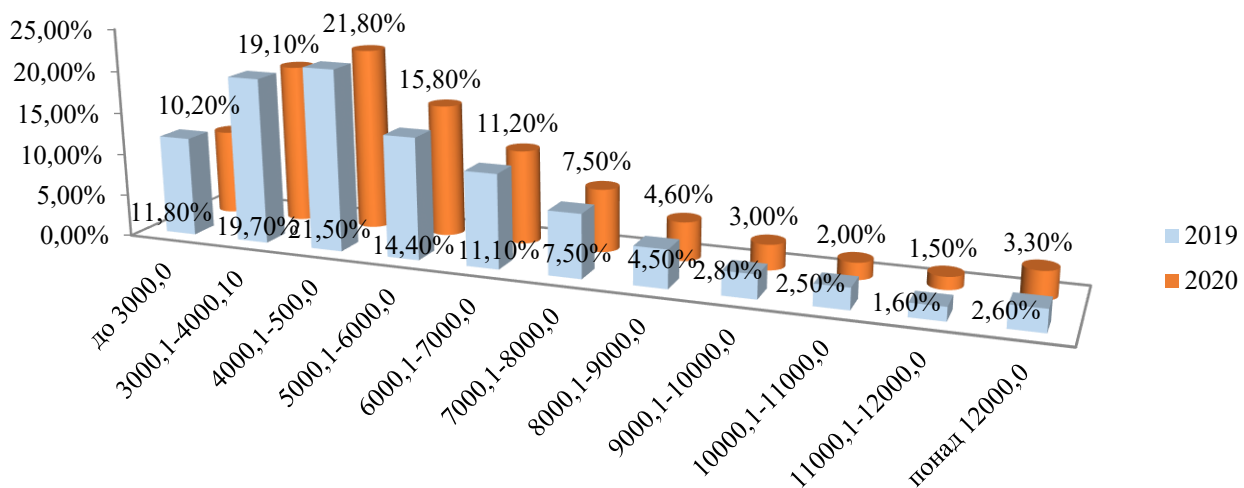

Рис. 1. Розподіл домогосподарств за рівнем середньодушових еквівалентних доходів

Дані сформовано з [3]

Для кращого розуміння тенденцій змін обсягів середньодушового еквівалентного доходу було проведено аналіз зміни часток домогосподарств з різними доходами. Зміни для кожної групи домогосподарств записано у табл.1.

Таблиця 1

**Порівняння часток розподіленого доходу для домогосподарств
у 2019 та 2020 роках**

Середньодушові загальні доходи (грн/місяць)	Зміна часток доходу від 2019 року до 2020 року
до 3 000,0	-1,6%
3 000,1 – 4 000,0	-0,6%
4 000,1 -5 000,0	0,3%
5 000,1 -6 000,0	1,4%
6 000,1 -7 000,0	0,1%
7 000,1 -8 000,0	0%
8 000,1 -9000,0	0,1%
9000,1 -10 000,0	0,2%
10 000,1-11 000,0	-0,5%
11 000,1-12 000,0	-0,1%
понад 12 000,0	0,7%

[авторська розробка]

За табл.1 видно, що найбільших позитивних змін зазнала група з доходами від 5 000,1 гривень до 6 000,0 гривень, що свідчить про перехід цих домогосподарств в інші доходні групи з більш високим рівнем доходу. А найбільших від'ємних змін зазнала група з доходами до 3 000,0 гривень.

Така велика кількість від'ємних показників частки доходу обумовлена великою кількістю факторів. Наприклад, рівень освіченості населення. Важливим є вплив пандемії

на економіку України, який триває з березня 2020 року. Спостерігається різке збільшення обсягів соціальної допомоги, через що дохідну частину бюджету довелося скоротити. Також на рівень споживання населення впливає соціальне дистанціювання. Згідно з даними Департаменту обстежень домогосподарств [2] через пандемію COVID – 19 за перші 2 квартали 2020 року ситуація в Україні змінилася:

- у 2020 не працював кожен десятий працездатний громадянин, хоча у 2019 без роботи залишався лише кожен дванадцятий;

- середня зарплата зросла та стала вищою за 12 000 грн(з 12 243 грн стала 14 719 грн), але вона так і не змогла досягнути рівня змін у 2019(з 9 223 у січні 2019 до 12 243 у грудні 2020)

- у 2020 році зазнали високих збитків через карантин та відсутність фінансових резервів 86 % ФОПів.

Таким чином, рівень доходу домогосподарств України від 2019 року до 2020 року не зазнав позитивних змін .В такій ситуації держава має прийняти низку економічних та соціальних заходів для покращення рівня життя населення в Україні, що, як результат, призведе до економічного зростання.

Для цього необхідно:

- в умовах постійної нестабільної економічної ситуації в Україні проводити постійний моніторинг рівня доходів, що дозволить урядові швидше реагувати на позитивні чи негативні явища при розподілі доходів;

- продовжувати досліджувати співвідношення прожиткового мінімуму та фактичного рівня доходів, бо система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні не може обслуговувати підвищення рівня доходів при збільшенні прожиткового мінімуму.

Список використаних джерел:

1. John Maynard Keynes / The General Theory of Employment, Interest and Money // Palgrave Macmillan – 1936.
2. Державна служба статистики України / Статистична інформація / Демографічна та соціальна статистика. Календар оприлюднення експрес-випусків Держстату у 2021 році)
3. .Вилучено з: http://www.ukrstat.gov.ua/express/expres_u.html
4. Державна служба статистики України / Статистична інформація / Доходи та умови життя // Витрати і ресурси домогосподарств України (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств)
5. Вилучено з: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Верховна Рада України / Документ 966-XIV, чинний, поточна редакція — Редакція від 20.01.2018, підстава - 2249-VIII Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text>
7. Верховна Рада України / Документ 2058-III, чинний, поточна редакція — Редакція від 02.12.2012, підстава - 5463-VI Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2058-14#Text>
8. Мандибура В. О. Рівень життя населення та механізми його регулювання : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.09.01 / Мандибура В. О. ; НАН України. Ін-т економіки. – К., 1999. – 36 с. – Режим доступу : <http://disser.com.ua/contents/37539.html>

SECTION 2.

ENTREPRENEURSHIP, TRADE AND SERVICE SECTOR

Борисенко Юлія Сергіївна

студент – магістр

Національний авіаційний університет, Україна

Іванченко Н.О.

кандидат економічних наук, доцент,

завідувач кафедри економічної кібернетики

Національний авіаційний університет, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ БЛОКЧЕЙН У СТРАХУВАННІ

На сьогоднішній день, технологія блокчейн є системою, яка підходить для захисту даних, також для роботи з великими масивами даних, разом з цим це безпечний спосіб відстеження транзакцій і зберігання інформації, інтегрування партнерської екосистеми в свій бізнес і розробити абсолютно нові продукти для клієнта. [1]

Технологією блокчейн називають технологію цифрового перетворення, що представляє стратегічний інтерес для гравців страхового ринку. Перевагою даної технології є те, що є можливість забезпечити безпеку даних, також неможливий доступ до інформації з одного вузла, а самі дані криптографічно захищені. Тому блокчейн набагато складніше зламати і внести корекцію заднім числом. Завдяки виникненню технології блокчейн з'явилося таке поняття, як «смарт – контракт».

Розглянемо два випадки, коли при настанні страхової події компанія користується технологією блокчейн та фіксує подію за класичним та новітнім методами. Класичний метод полягає в тому, що всі процедури від фіксації страхового випадку до отримання страхової виплати, буде здійснено безпосередньо за участі менеджера. Новітній метод – це фіксування страхового випадку в режимі онлайн, без потреби особистої зустрічі менеджера з клієнтом.

Припустимо, що витрати на обслуговування одного клієнта розраховуються погодинно. Середня місячна заробітна плата за лютий місяць у Києві – 18 504 грн. Враховуючи, що середня кількість робочих годин на місяць складає 160 год, тому вартість однієї робочої години – 115 грн (отриману суму будемо приймати за погодинну оплату праці менеджера). [2]

Більш детально розглянемо випадок, коли фіксування страхового випадку відбувається за класичним методом. На рис. 1 наведено алгоритм дій клієнта та страхової компанії у разі настання страхового випадку за класичним методом. У таблиці 1 наведено розрахунок вартості процесу реєстрації та обслуговування страхового випадку (за класичним методом). [5]

Рис. 1. Алгоритм дій під час отримання виплат внаслідок попадання клієнтом в аварію (за класичним методом)

Таблиця 1

Вартість процесу реєстрації та обслуговування страхового випадку (за класичним методом)

№ п/п	Опис процесу страхування (процес виплати за страховим випадком)	Витрати часу	Ставка за годину	Вартість
1.	Виклик страхового агента на місце події	0,5 год	115 грн	58 грн
2.	Агент фіксує нанесені збитки під час аварії	2 год	115 грн	230 грн
3.	Аналітиками встановлюється вартість нанесених збитків, які компанія відшкодовує власнику застрахованого авто	2,5 год	115 грн	288 грн
4.	Звіт та фото агент передає до відділу нарахування страхової компенсації	0,5 год	115 грн	58 грн
5.	Відділ виплат зв'язується з особою, яка винна в аварії (якщо це не наш клієнт)	1,5 год	115 грн	173 грн
6.	Агент зв'язується з клієнтом для уточнення всієї необхідної інформації	1 год	115 грн	115 грн
7.	Відділ виплат робить запит на встановлену суму до загального страхового фонду	0,5 год	115 грн	58 грн
8.	З загального фонду страхові кошти переводять на рахунок відділу виплат	1 год	115 грн	115 грн
9.	З рахунку відділу виплат кошти переводять на рахунок клієнта	1 год	115 грн	115 грн
	Всього:	10,5 год	1035 грн	1210 грн

Згідно проведених розрахунків у таблиці 1 бачимо, що вартість обслуговування клієнта під час настання страхового випадку становить в середньому 1 210 грн у часовому еквіваленті цей показник становить 10,5 годин.

Недоліками цього методу є висока середня вартість обслуговування цього процесу на один страховий випадок, велика кількість витрат годин та високий показник використання людського ресурсу.

Розглянемо ситуацію, коли страхова подія фіксується за новітнім методом. Клієнт телефонує до страхової компанії чи робить запит через особистий додаток. Далі надсилає

фото з місця аварії (декілька фото авто для проведення оцінки та фото себе для аналізу та оцінки травм), потім фото завантажуються на сервер до особистого ланцюжка клієнта. Компанії з якими клієнт вклав контракт дають свою згоду та фото формують «блок: настання страхового випадку». [3]

Для того, щоб страхова компанія могла оцінити всі фактори, які вплинули на аварію, під час страхування в авто встановлюють датчики, які передають на сервер такі показники, як: швидкість авто, обережність поведінки водія за кермом, відео з відео-реєстратора. Також для формування повної картини до страхової компанії постійно передають інформацію про перевірку технічного стану авто. Дана інформація допоможе страховій компанії встановити більш точно вартість заподіяної шкоди під час дорожньо-транспортної пригоди. На рис. 2 наведено алгоритм дій клієнта та страхової компанії у разі настання страхового випадку за класичним методом. У таблиці 2 наведено розрахунок вартості процесу реєстрації та обслуговування страхового випадку (за класичним методом). [4]

Рис. 2. Алгоритм дій під час отримання виплат внаслідок попадання клієнтом в аварію (за новітнім методом)

Таблиця 2

Вартість процесу реєстрації та обслуговування страхового випадку (за новітнім методом)

№ п/п	Опис процесу страхування (процес виплат за страховим випадком)	Витрати часу	Ставка за годину	Вартість
1.	Завантаження фото та деталей аварії до додатку страхової компанії та повідомлення агента	1 год	115 грн	115 грн
2.	Агент підтверджує запит у системі (формується блок на сервері)	1 год	115 грн	115 грн
3.	Алгоритм «смарт-контракт» аналізує фото та інформацію, яка надійшла з датчиків та встановлює страхову виплату	Дана операція виконується системою, витрат часу та людського ресурсу не задіяно		
4.	Аналітичний відділ перевіряє запропоновану алгоритмом оціночну вартість (підтверджує її в системі)	2 год	115 грн	230 грн
5.	Система відправляє запит на переведення коштів з загального фонду до відділу виплат	Дана операція виконується системою, витрат часу та людського ресурсу не задіяно		

Продовження табл. 2

№ п/п	Опис процесу страхування (процес виплат за страховим випадком)	Витрати часу	Ставка за годину	Вартість
6.	Менеджери загального фонду перевіряють та підтверджують запит в системі (формується додатковий блок)	1 год	115 грн	115 грн
7.	З загального фонду кошти переводять до відділу виплат	Дана операція виконується системою, витрат часу та людського ресурсу не задіяно		
8.	З відділу виплат кошти надходять на рахунок клієнта	Дана операція виконується системою, витрат часу та людського ресурсу не задіяно		
	Всього:	5 год	460 грн	575 грн

Згідно проведених розрахунків у таблиці 2 бачимо, що в середньому витрати часу становлять 5 год, у грошовому еквіваленті це становить 575 грн. У порівнянні з класичним методом впровадження технології блокчейн на 635 грн, це на 47% менше ніж за класичним методом. У даному методі багато процесів не залежить від людського фактора. Це дозволить зробити систему виплат більш прозорою та не залежною від людської оцінки, оскільки система сама проводить оцінку та розрахунок страхової виплати.

Відповідно до проведених вище розрахунків бачимо, що застосування технології блокчейн є вигідним для компанії. Також на сервері до анкети одного клієнта можуть бути під'єднані декілька страхових компаній в яких було укладено з клієнтом договір на різні види страхування. У випадку настання страхового випадку повідомлення з серверу приходить для всіх страхових компаній, в яких зареєстрований клієнт. Ця технологія допоможе зменшити час обробки заявки, зменшить витрати на обслуговування клієнта та допоможе оптимально розрахувати страхову виплату зменшивши людський вплив.

Список використаних джерел:

1. Блокчейн (овое) страхование. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/Kc9QKpk>
2. Закон України: Про електронні документи та електронний документообіг від 22.05.2003 № 851-IV. Відомості Верховної Ради України ст. 8 [із змінами та доповненнями] URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/851-15>
3. Інтернет-страхування в Україні: проблеми і перспективи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/Jc9hxZ6>
4. Особливості розвитку страхування в умовах поширення мережі Інтернет. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/Tc9h9mO>
5. Укладення договору страхування. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/Qc9kTrC>

Кузьмін Олег Євгенович

д-р. екон. наук, професор, директор Інституту економіки і менеджменту
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Юринець Оксана Василівна

канд. екон. наук, доцент,
професор кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

МОДЕЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ УРГЕНТНИХ ІНСТРУМЕНТІВ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

Подолання кризового стану, в якому на даний час опинилися багато підприємств України [1–3], потребує, по-перше, здійснення докладного діагностування цього стану [4–8], а, по-друге, розроблення й реалізації програм антикризового управління [9–11]. Важливе місце у цих програмах повинні займати інвестиційні заходи [12–15], у тому числі – ургентного (невідкладного) характеру. При цьому за напрямками інвестування можна виділити такі види інвестиційних ургентних інструментів антикризового управління, як інвестування: у заміну існуючих на підприємстві основних засобів [16, 17]; у придбання нових основних засобів [18–20]; у приріст обігових коштів підприємства [21, 22]; у фінансові та нематеріальні активи.

Також слід враховувати ту обставину, що деякі види інвестиційних ургентних інструментів антикризового управління підприємством можуть мати кілька альтернативних варіантів їхньої реалізації [23, 24]. Зважаючи на це, можливо побудувати узагальнюючу моделі оптимізації процесу застосування інвестиційних ургентних інструментів антикризового управління на підприємстві. Ця модель передбачає знаходження числових значень змінних x_{ij} , кожна з яких може набувати лише одне з двох значень – нуль або одиниця. Зазначена модель включатиме:

1) цільову функцію, яка максимізує очікуване зниження імовірності банкрутства підприємства:

$$Z = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^{k_i} (\Delta p_{ij} \cdot x_{ij}) \rightarrow \max ; \quad (1)$$

2) обмеження на значення шуканих змінних:

$$\sum_{j=1}^{k_i} x_{ij} \leq 1 ; \quad (2)$$

3) систему додаткових обмежень, а саме: на мінімально припустиму ефективність інвестування, на частку пайового капіталу підприємства, якою володітимуть нові його співвласники, та на мінімально припустиму величину економічного зиску, який отримуватимуть теперішні власники підприємства:

$$\frac{\left(\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^{k_i} (\Delta P_{rij} \cdot x_{ij} + P_{r0}) \right) \left(\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^{k_i} (\alpha_{ij} \cdot x_{ij}) \right)}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^{k_i} (I_{ij} \cdot x_{ij})} \geq R \quad ; \quad (3)$$

$$\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^{k_i} (\alpha_{ij} \cdot x_{ij}) \leq \alpha \quad ; \quad (4)$$

$$\frac{\left(\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^{k_i} (\Delta P_{rij} \cdot x_{ij} + P_{r0}) \right) \left(\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^{k_i} (1 - \alpha_{ij} \cdot x_{ij}) \right)}{R_k} \geq E \quad , \quad (5)$$

де:

n – кількість інвестиційних ургентних інструментів антикризового управління;

k_i – кількість варіантів реалізації i -того інструменту;

ΔP_{rij} – очікуване зниження імовірності банкрутства підприємства внаслідок застосування j -того варіанту i -того інструменту;

ΔP_{rij} – очікуване зростання чистого прибутку підприємства внаслідок застосування j -того варіанту i -того інструменту;

P_{r0} – початкове значення фінансового результату підприємства;

α_{ij} – очікувана частка у пайовому капіталі підприємства, якою володітимуть нові власники (інвестори), внаслідок застосування j -того варіанту i -того інструменту;

I_{ij} – інвестиційні витрати, потрібні при застосуванні j -того варіанту i -того інструменту;

R – мінімально припустима прибутковість інвестицій з точки зору нових власників підприємства;

α – максимально припустима частка пайового капіталу підприємства, яка належатимете новим його власникам, з точки зору теперішніх власників підприємства;

R_k – ставка капіталізації чистого прибутку підприємства;

E – величина капіталізованого доходу теперішніх власників підприємства у разі відмови від застосування інвестиційних ургентних інструментів.

Використовуючи модель (1) – (5) у діяльності підприємств, які опинилися у стані фінансово-економічної кризи, можливо розробити науково обґрунтовану програму невідкладних інвестиційних заходів з подолання цієї кризи, тим самим зменшивши імовірність банкрутства цих підприємств.

Список використаних джерел:

1. Ганзюк, С. М. (2016). Фінансова криза на підприємствах України. *Молодий вчений*, (3(30)), 49–52.
2. Даніч, В. М. & Пархоменко, Н. О. (2013). Визначення кризового стану підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, (4), 208–218.
3. Долбнєва, Д. В. (2015). Сучасні тенденції банкрутства підприємств в Україні та заходи по запобіганню їх неплатоспроможності. *Бізнес Інформ*, (10), 244–249.
4. Денисюк, О. Г. & Дерев'янко, О. Ю. (2015). Сутність, класифікація та причини виникнення криз у діяльності підприємств. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*, (1), 80–87.

5. Кривов'язюк, І. В. & Стрільчук, Р. М. (2016). Діагностика кризового стану інноваційно активних машинобудівних підприємств на базі дискримінантної моделі. *Актуальні проблеми економіки*, (7), 454–465.
6. Ємельянов, О. Ю. (2020). Діагностування рівня фінансової стійкості підприємств агропромислового комплексу. *Агросвіт*, (21), 3–9.
7. Романович, О. О. & Свистун, Л. А. (2017). Кризові явища у діяльності українських підприємств та методи їх діагностики. *Молодий вчений*, (11(51)), 1295–1299.
8. Сак, Т. В. (2018). Діагностика причин кризи машинобудівних підприємств України. *Економіка і суспільство*, (19), 604–611.
9. Зверук, Л. А. & Давиденко, Л. М. (2017). Антикризове управління підприємством в умовах інноваційного розвитку. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*, (1(2)), 69–75.
10. Ковальчук, Н. О. & Павлюк, А. О. (2016). Антикризовий фінансовий менеджмент як основа управління фінансами вітчизняних підприємств. *Економіка і суспільство*, (3), 203–208.
11. Ортіна, Г. В. (2016). Модернізація та інноваційність як напрями антикризового розвитку підприємств реального сектора економіки. *Економіка та держава*, (2), 29–32.
12. Ємельянов, О. Ю. (2002). *Планування та регулювання інвестиційної діяльності підприємств* (дис. ... канд. екон. наук). Національний університет «Львівська політехніка». Львів, Україна.
13. Ortega-Argilés, R., Piva, M., Potters, L. & Vivarelli, M. (2010). Is corporate R&D investment in high-tech sectors more effective? *Contemporary Economic Policy*, (28 (3)), 353–365.
14. Lesinskyi, V., Yemelyanov, O., Zarytska, O., Symak, A. & Petrushka, T. (2020). Development of a toolkit for assessing and overcoming barriers to the implementation of energy saving projects. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, (5(3)), 24–38.
15. Гладій, С. (2005). Фінансовий механізм інвестування інноваційного розвитку: теоретико-методологічний підхід до управління. *Наука молода*, (3), 109–115.
16. Емельянов, А. Ю. & Петрушка, Т. А. (2013). Исследование факторов технологического развития предприятий. *Проблемы экономики и менеджмента*, (11), 13–21.
17. Емельянов, А. Ю. & Петрушка, Т. А. (2014). Технологическое развитие предприятий как средство обеспечения конкурентоспособности их продукции. *Проблемы экономики и менеджмента*, (3(31)), 39–46.
18. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Клімковський, М. І. (2020). Методологічні засади оцінювання потенціалу технічного розвитку підприємств. *ЛЮГОС. ОНЛАЙН*.
19. Caliscan, H. K. (2015). Technological change and economic growth. *Procedia Soc. Behav. Sci.*, (195), 649–654.
20. Piva, M. & Vivarelli, M. (2018). Technological change and employment: is Europe ready for the challenge. *Eurasian Bus. Rev.*, (8(1)), 13–32.
21. Безбородова, Т. В. & Даншина, Т. В. (2017). Управління оборотними коштами підприємств. *Інвестиції: практика та довід*, (1), 59–62.
22. Насібова, О. В. & Придатченко, Б. Ю. (2018). Теоретичні аспекти оптимізації оборотних коштів підприємства. *Економіка і суспільство*, (18), 794–802.
23. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2018). Assessment of the technological changes impact on the sustainability of state security system of Ukraine. *Sustainability*, (10(4)), 1186.
24. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Zahoretska, O., Kusiya, M., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2019). Changes in Energy Consumption, Economic Growth and Aspirations for Energy Independence: Sectoral Analysis of Uses of Natural Gas in Ukrainian Economy. *Energies*, (12(24)), 4724.

Юринець Оксана Василівна

канд. екон. наук, доцент,

професор кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємства та інвестицій

Національний університет «Львівська політехніка», Україна

СУТНІСТЬ, ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Формування та реалізація потенціалу економічного розвитку підприємств потребує здійснення комплексу різноманітних заходів [1, 2], зокрема, щодо управління інноваційним [3, 4], фінансовим [5–8] та конкурентним [9] потенціалом суб'єктів господарювання, підвищення їх кредитоспроможності [10–13], забезпечення зростання рівня технологічного розвитку підприємств [14–17], а також допомоги з боку держави [18–20]. Внаслідок цього повинен зрости і рівень інвестиційної привабливості підприємств [21–24], під якою варто розуміти оціночну властивість підприємства, що характеризує міру доцільності інвестування у його діяльність з точки зору потенційних інвесторів.

Складність та багатогранність інвестиційної привабливості підприємства викликають різноманіття її видів. Можна виділити такі способи їх групування:

1) за об'єктом вкладення інвестицій шляхом поділу інвестиційної привабливості підприємства на поточну та перспективну. При цьому поточна інвестиційна привабливість характеризуватиме міру доцільності придбання певної частки наявного у підприємства пайового капіталу. Щодо перспективної привабливості підприємства, то вона характеризує доцільність інвестувати у проекти, які передбачають певні зміни у внутрішньому середовищі підприємства;

2) за моментом утворення шляхом поділу інвестиційної привабливості підприємства на наявну (існуючу на теперішній час) та майбутню (ту, яка очікується згідно прогнозних оцінок через певний проміжок часу);

3) за способом представлення результатів оцінювання шляхом поділу інвестиційної привабливості підприємства на якісну (яка описується якісними характеристиками), рейтингову (яка подається у вигляді певного місця у рейтингу інвестиційної привабливості) та кількісну (яка характеризується певним числовим значенням або низкою числових значень);

4) за суб'єктом оцінювання шляхом поділу інвестиційної привабливості підприємства на оцінену власниками та працівниками підприємства як потенційними інвесторами або з позиції потенційних інвесторів, оцінену зовнішніми потенційними інвесторами, оцінену незалежними дослідниками;

5) за кількістю інвесторів – оцінювачів шляхом поділу інвестиційної привабливості підприємства на індивідуальну (як результат оцінювання певним потенційним інвестором) та середню (усереднену за групою інвесторів);

6) за способом розрахунку шляхом поділу інвестиційної привабливості підприємства на абсолютну, при оцінюванні якої не відбувається зіставлення рівня цієї привабливості із рівнем інвестиційної привабливості якогось іншого підприємства, та відносну;

7) за незмінністю (змінною) у часі її рівня шляхом поділу інвестиційної привабливості підприємства на стабільну (рівень якої залишається незмінним або змінюється несуттєво протягом певного проміжку часу) та змінну (рівень якої відчутно змінюється протягом певного проміжку часу);

8) за часом оцінювання шляхом поділу інвестиційної привабливості підприємства на моментну (яка встановлюється на певний момент часу) та усереднену інтервальну (яка визначається усередненням моментних значень протягом певного проміжку часу);

9) за реагуванням на можливий вплив певного чинника шляхом поділу інвестиційної привабливості підприємства на нейтральну до цього чинника та ненейтральну до чинника (тобто таку, що реагує на вплив певного чинника);

10) за наявністю (або відсутністю) потенціалу розвитку шляхом поділу інвестиційної привабливості підприємства на таку, яка характеризується певним потенціалом свого розвитку, та таку, у якій цей потенціал є відсутнім.

З метою оцінювання поточної інвестиційної привабливості підприємства потенційний інвестор повинен зіставити очікуваний дисконтований потік отримуваних ним надходжень у разі інвестування у підприємство із запланованим обсягом такого інвестування. Своєю чергою, дисконтований потік отримуваних інвестором надходжень внаслідок здійснення ним інвестицій у певне підприємство залежатиме від двох головних чинників, а саме: величини капіталізації чистого прибутку підприємства та частки у пайовому капіталі підприємства, яка буде належати певному інвестору, що стане у майбутньому співвласником цього суб'єкта господарювання.

Список використаних джерел:

1. Yemelyanov, O., Kurylo, O. & Petrushka, T. (2018). Methodological principles of evaluating economic potential of industrial enterprise sustainable development. *Науковий вісник «Полісся»*, (2 (14)), 141–149.
2. Yemelyanov, O., Symak, A. & Zarytska, O. (2016). Modelling the process of forming the potential of economic development of an industrial enterprise. *Periodyk naukowy Akademii Polonijnej, Czestochowa, Akademia Polonijna w Czestochowie*, (3), 128–137.
3. Гришко, В. А. (2010). Показники та методи оцінювання інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств. *Схід. Аналітично-інформаційний журнал*, (7(107)), 18–21.
4. Родіонова, І. В (2013). Методи оцінки інноваційного потенціалу промислових підприємств. *Економіка розвитку*, (4 (68)), 96–99.
5. Куліш, Г. П. & Чепка, В. В. (2017). Фінансовий потенціал підприємства та його роль в умовах нестабільної економіки. *Статистика України*, (1), 29–35.
6. Левченко, Н. М. (2012). Фінансовий потенціал підприємства: сутність та підходи до діагностики. *Інвестиції: практика та довід*, (2), 114–117.
7. Маринич, І. А. (2010). Сучасні підходи до діагностики фінансового потенціалу підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*, (20.1), 105–108.
8. Турчак, В. В. (2014). Методика оцінки фінансового потенціалу підприємства в сучасних умовах господарювання. *Молодий вчений*, (8(11)), 49–52.
9. Ємельянов, О. Ю., Лесик, Л. І. & Петрушка Т. О. (2016). Моделювання показників оцінювання конкурентного потенціалу промислового підприємства. *Актуальні проблеми економіки*, (4), 340–348.
10. Редько, Л. І. (2007). Використання фінансових ресурсів як джерел фінансування інноваційної діяльності та проблема їх застосування. *Держава і регіони*, (2), 214–217.
11. Васюренко, О., Ляшенко, В. & Подчесова, В. (2014). Ефективність кредитування фізичних та юридичних осіб банками України: методологія аналізу стохастичних границь. *Вісник НБУ*, (1), 5–11.
12. Гончар, М. Ф. & Ємельянов, О. Ю. (2009). Вдосконалення механізму прийняття управлінських рішень щодо раціоналізації структури джерел фінансування інвестиційних проектів розвитку підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*, (24), 3–6.
13. Yemelyanov, O., Petrushka, T., Symak, A., Trevoho, O., Turylo, A., Kurylo, O., Danchak, L., Symak, D. & Lesyk, L. (2020). Microcredits for Sustainable Development of Small Ukrainian Enterprises: Efficiency, Accessibility, and Government Contribution. *Sustainability*, (12(15)), 6184.

14. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Крет, І. З. (2013). Методичні засади оцінювання економічної ефективності впровадження ресурсозберігаючих технологій на промислових підприємствах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління»*, (754), 18–25.
15. Концеба, С. М. & Непочатенко, О. О. (2007). Енергозберігаючі технології в Україні: економічний ефект та перспективи впровадження. *Збірник наукових праць УНУС*, (63), 1–5.
16. Джеджула, В. В. (2011). Оцінка економічної ефективності інвестицій в енергозберігаючі проекти. *Економічний простір*, (54), 124–130.
17. Дзядикевич, Ю. В., Буряк, М. В. & Розум, Р. І. (2011). Методи оцінки ефективності інвестицій в енергозбереження. *Інноваційна економіка*, (2), 119–122.
18. Ємельянов, О. Ю. & Петрушка, Т. О. (2020). Роль держави у подоланні бар'єрів на шляху до реалізації заходів з енергозбереження на підприємствах. *Економіка та держава*, (10), 24–29.
19. Петренко, І. П. & Козловська, О. Ю. (2017). Фінансова підтримка проектів у сфері енергозбереження в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 14(2), 65–68.
20. Yemelyanov, O., Symak, A., Lesyk, L., Petrushka, T., Kryvinska N. & Vovk, O. (2021). Modeling of Parameters of State Participation in Financing of Energy Saving Projects at Enterprises. *Advances in Intelligent Systems and Computing*, (1293), 498–511.
21. Євась, Т. В. & Соколовський, В. С. (2017). Інвестиційна привабливість підприємства та фактори, що на неї впливають. *Подільський науковий вісник*, (2), 61–64.
22. Ларка, Л. С. (2017). Обґрунтування господарських рішень, що впливають на інвестиційну привабливість підприємства. *Вісник НТУ «Харківський політехнічний інститут»*, (46), 100–103.
23. Стеблюк, Н. Ф. & Опаренко, В. В. (2019). Матрична модель оцінки інвестиційної привабливості промислових підприємств. *Вісник економічної науки України*, (2), 176–178.
24. Янковська, В. А. & Гончарова, Д. О. (2019). Основні умови інвестиційної привабливості українських підприємств. *Інфраструктура ринку*, (33), 335–339.

SECTION 3.

FINANCE AND BANKING; TAXATION, ACCOUNTING AND AUDITING

Iryna Zhabniak

Magister ze specjalności „Zarządzanie”

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Rzeczpospolita Polska

METODY WPROWADZENIA ANALIZY FINANSOWEJ WE WSPÓŁCZESTNYCH PRZEDSIĘBIORSTWACH

W ogólnym ujęciu można przyjąć, że metodą nazywamy świadomy a także uporządkowany sposób badania zjawisk, który to prowadzi do rozwiązania postawionych problemów [1. 42]. Z pojęciem metody mamy od czynienia na dwóch obszarach, zarówno w praktyce jak i w nauce. W dziedzinie naukowej objawia się ona jako przyjęty sposób postępowania, natomiast w praktyce sprowadza się metodę do wyboru najlepszych narzędzi a także działań służących do rozwiązania problemu. Można więc rozumieć metodę jako naukowy sposób badania zjawisk zachodzących w organizacji, sposób postępowania badawczego polegający na z góry określonym doborze narzędzi i działań, które to prowadzić będą do osiągnięcia zamierzonego celu. W praktyce jak i w teorii występuje duża liczba metod. Od metod ogólnych, które opierają się na poprawnym myśleniu [1. 33] jako zasady i reguły, po metody szczegółowe, które z kolei są technikami badawczymi. Analiza finansowa posługuje się dużym zbiorem metod badawczych, których wybór uwarunkowany jest od przedmiotu i celu badania oraz zapotrzebowania na dane informacje [2. 60].

Dobór metody w głównej mierze zależy jest od takich aspektów jak: przyjęty cel analizy, etap analizy, zakres podmiotowy i czasowy czy też potrzeby informacyjne analizy dla jej odbiorców. Podział metod na poszczególne kryteria zależy od celu i zakresu badania. Podział ten przedstawia Tabela 1.

Tabela 1

Podział metod ze względu na poszczególne kryteria

Kryterium	Metody	
Metodologia nauk	Ogólne	Specyficzne
Kolejność badań	Analiza indukcyjna	Analiza dedukcyjna
Etapy analizy	Analiza wstępna	Analiza pogłębiona
Forma opisu	Analiza jakościowa	Analiza ilościowa

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Gabrusewicz, W. (2014). *Analiza finansowa przedsiębiorstwa teoria i zastosowanie*, PWE.

Metody ogólne opierają się na poprawnym myśleniu, kojarzeniu faktów i skutków, zarazem jednak dążą do poprawnego wnioskowania. Można więc stwierdzić, iż oparte są one na logice. Najczęściej metody te są zapożyczane od innych dyscyplin naukowych. Dzięki nim możemy ustalić zmiany rozpatrywanych zjawisk, a także wyjaśnić ich przyczyny czy też skutki.

Metody indukcji czy dedukcji są bardzo wnikliwie i szeroko wykorzystywane w analizie finansowej, bardzo często także uzupełnia się je o metodę redukcji. W metodzie indukcji badanie rozpoczyna się od szczegółowych zjawisk występujących w przedsiębiorstwie oraz stopniowo przechodzi się do aspektów najważniejszych czy też wniosków i uogólnień. Bardzo często nazywa

się tę metodę scalającą, ponieważ jej kierunek badań posiada charakter od szczegółu do ogółu [3. 29]. Istotą jest więc formułowanie na podstawie szczegółowej analizy zjawisk cząstkowych uogólnień [1. 34]. Metoda ta ma więc wiele zalet wynikających z jej wszechstronności oraz wnikliwości. Wadą tej metody jest duża pracochłonność i nie zawsze zapewniony pełen obiektywizm badań [1. 45]. Metoda dedukcji przyjmuje odwrotny do metody indukcji kierunek badań. Rozpoczyna bowiem od sformułowania ogólnego problemu badawczego w ujęciu syntetycznym, stopniowo przechodząc do szczegółów, pozwalając tym samym stopniowo wyjaśniać przyczyny i skutki zmian jakie występują w zjawiskach ogólnych [4. 22].

Na początku analizą obejmuje się tylko aspekty najważniejsze, które po wstępnym rozpoznaniu otrzymują kierunek badań szczegółowych. Metoda dedukcji, nazywana także metodą weryfikacji [1. 35] jest trudna do stosowania w praktyce, lecz dzięki niej można ograniczyć wielkość badania tylko do najważniejszych zagadnień, dzięki czemu pracochłonność i czas badania zostaje zmniejszony. Uwagę należy zwrócić na kojarzenie podejścia indukcyjnego z podejściem dedukcyjnym, wynikającym z toku badań analitycznych. Taki sposób działania nosi miano metody redukcji bądź weryfikacji. Jest to najbardziej kompleksowa metoda badawcza, która składa się z trzech etapów [1. 46] zaprezentowanych na rysunku 2.

Etapy metody badawczej	Sformułowanie i postawienie hipotezy wstępnej oraz hipotez cząstkowych
	Przeprowadzenie analizy właściwej w celu weryfikacji postawionych hipotez i wstępnych wniosków
	Podsumowanie wyników prac badawczych wykonanych w kolejnym etapie oraz sformułowanie oceny końcowej

Rys. 2. **Etapy metody badawczej**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Gabrusewicz, W. (2014). Analiza finansowa przedsiębiorstwa teoria i zastosowanie, PWE.

Wymagane więc jest przy tej metodzie właściwe sformułowanie problemu badawczego, a także przeprowadzenie badań analitycznych sprawdzających trafność postawionych wcześniej hipotez wstępnych oraz sformułowania syntezy końcowej. W ujęciu praktycznym najczęściej stosuje się metodę indukcji, dedukcji i redukcji [1. 47].

Metody jakościowe analizy zwane także opisowymi mają na celu przedstawienie badanego zjawiska oraz związku lub zależności pomiędzy nimi zachodzących w formie werbalnej, opisowej bez nadawania wyrazu mierzalnego [1. 37]. Istota analizy prowadzonej tą metodą polega na sprowadzeniu do pewnego schematu analitycznego, można więc nazwać go modelem. Model ten charakteryzuje się konstrukcją myślową zawierającą tylko najistotniejsze aspekty badanego zjawiska. Przedstawia więc on uproszczoną rzeczywistość gospodarczą. Wyniki takiej analizy nie zawsze są określone jednoznacznie. Metody te zaleca się stosować w dwóch przypadkach [1. 47]:

- gdy zebranie informacji oraz ich przetwarzanie jest zbyt pracochłonne i kosztowne a w niektórych przypadkach niemożliwe,
- w momencie, gdy badanie jakościowe traktuje się jako analizę wstępną, po której nastąpi pogłębiona analiza ilościowa.

W przedsiębiorstwie na potrzeby decyzyjne występuje coraz większa konieczność prowadzenia badań precyzyjnych, a także różnorodnych. Powoduje to, iż proste metody analizy jakościowej nie są już wystarczające więc uzupełnia się je metodami analizy ilościowej. Takie połączenie metod pozwala na ilościowe ujęcie zjawiska wyrażonego opisowo a także zbadanie zależności pomiędzy badaną wielkością a określającymi ją czynnikami [1. 48]. Oznacza to myślenie logiczne o innych możliwościach, a następnie sprawdzanie, czy te możliwości mogą być wsparte zebranymi danymi. Rozważając konkurencyjne schematy organizacyjne wyjaśnia się sposób, w jaki analityk szuka danych do badania, które potwierdzi alternatywne wnioski [5. 1191].

Szerokie zastosowanie w analizie finansowej posiadają także metody porównań. Wynikają one z występujących trudności oceny gospodarczej zjawisk przy pomiarach. Obiektywną ocenę

oraz możliwość pewnego rozpatrywania zjawisk występujących w przedsiębiorstwie uzyskać można za pomocą porównania wielkości zjawiska z odpowiednią bazą odniesienia i określenia zmiany. Metody porównań zastosowanie znajdują najczęściej we wstępnych etapach prac nad analizą. Wyodrębnia się w nich takie aspekty jak pomiar badanych zjawisk, porównanie, ustalenie zmian a także wstępne rozpoznanie ich przyczyn. Metody te cechują się niskim stopniem wnikliwości prowadzonych badań. Należy także wziąć pod uwagę sposób, w jaki ujmowane są dane objęte zakresem porównań, ponieważ można porównywać wielkości cząstkowe a także syntetyczne, wyrażane zarówno w liczbach bezwzględnych oraz w liczbach względnych. Należy także do porównań przyjmować zjawiska o charakterze jednorodnym pod względem budowy czy zawartości, ponieważ ważne jest, aby zachować te same kategorie ekonomiczne [1. 40]. Za podstawę takich porównań powinno przyjąć się takie wielkości badanego zjawiska jak przedstawiono na rysunku 3.

Wielkości badanego zjawiska	wielkości w czasie
	wielkości w porównaniu z innymi wielkościami
	wielkości kategorii na tle określonych standardów
	wielkości przedsiębiorstwa na tle innych przedsiębiorstw

Rys. 3. **Wielkości badanego zjawiska uznawane za podstawę porównań**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Gabrusewicz, W. (2014). *Analiza finansowa przedsiębiorstwa teoria i zastosowanie*, PWE.

Analiza wyników badanego przedsiębiorstwa na tle obszernej bazy porównawczej skutkuje trafną oceną dotychczasowej działalności a także daje możliwość do coraz bardziej konstruktywniejszej propozycji usprawnienia tejże działalności.

Metody badań pogłębionych to metody ilościowe, w ramach, których można wyróżnić:

- *Metody deterministyczne* – zwane także technikami analizy ekonomicznej lub analizą przyczynową. Zależności brane pod uwagę mają kształt związków przyczynowo – skutkowych [6. 136]. Umożliwiają one wyjaśnienie przyczyn zmian badanych zjawisk. Ustalenie czynników jakie oddziałują na ukształtowanie danego zjawiska dokonuje się poprzez logiczne rozumowanie, opierające się na obserwacji przebiegów procesów gospodarczych jednostki [1. 37 -38].

- *Metody stochastyczne* – w istotny sposób wzbogacają metody stosowane w analizie przyczynowo – skutkowej efektywności funkcjonowania przedsiębiorstwa. Wynika to z tego, iż uwzględniają one czynniki podstawowe, a także drugorzędne oraz losowe [2. 64]. Liczba czynników a także postać zależności wynika z rozpoznania prowadzącego w fazie początkowej analizy.

Podsumowując, wyżej opisane metody pozwalają na szerokie i kompletne wzbogacenie wartości poznawczej wyników działalności przedsiębiorstwa, jakie otrzymujemy z przeprowadzenia analizy finansowej.

Literatura:

1. Gabrusewicz, W. (2014). *Analiza finansowa przedsiębiorstwa teoria i zastosowanie*, PWE.
2. Kołosowska, B., Voss, G., Hutarska, (2018). A., *Analiza finansowa w praktyce*, Difin, Warszawa.
3. Leszczyński, Z., Skowronek-Mielczarek, A. (2004). *Analiza ekonomiczno-finansowa spółki*, PWE, Warszawa.
4. Sierpińska, M., Jachna, T. (2007). *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
5. Patton, Q. (1999). *Enhancing the Quality and Credibility of Qualitative Analysis*, HSR: Health Services Research 34:5 Part II
6. Gołębiowski, G. (2016). *Analiza finansowa przedsiębiorstwa*, wydanie II, Difin, Warszawa.

Маландій Валерія Віталіївна

здобувач вищої освіти обліково-фінансового відділення

*ВСП «Сумський фаховий коледж Сумського національного аграрного університету»,
Україна*

Науковий керівник: Скопова Олена Сергіївна

викладач-методист, викладач фінансово-економічних дисциплін вищої категорії
*ВСП «Сумський фаховий коледж Сумського національного аграрного університету»,
Україна*

ФОРМУВАННЯ РИНКУ «ЗЕЛЕНИХ ОБЛІГАЦІЙ» В УКРАЇНІ

Борговий фінансовий інструмент, кошти від розміщення якого спрямовуються на фінансування екологічних і кліматичних проектів називається «зелена облігація». Одним з різновидів зелених облігацій є кліматичні облігації [1].

Вперше зелені облігації з'явилися в 2007 році, і з тих пір є одним з найбільш швидко зростаючих фінансових інструментів. Якщо в 2012 році глобальний ринок зелених облігацій становив трохи більше 4 млрд. доларів, то за підсумками 2020 року, через всього вісім років, їх випуск становить вже 270 млрд. доларів США [1].

На думку ряду міжнародних експертів в найближчі роки очікується бум зелених і кліматичних облігацій. Нові фінансові інструменти сприятимуть плавному переходу до екологічно стійкої економіки до 2030 року.

Найактивніше національний ринок зелених облігацій формується в США, де таких паперів випускається на десятки мільярдів доларів (рис. 1). США знову очолили національний рейтинг (51,1 млрд. дол. США), Німеччина - на другому (40,2 млрд. дол. США), а Франція - на третьому (32,1 млрд. дол. США), Китай - на четвертому (17,2 млрд. дол. США), а Нідерланди - на п'ятому (17,0 млрд. дол. США).

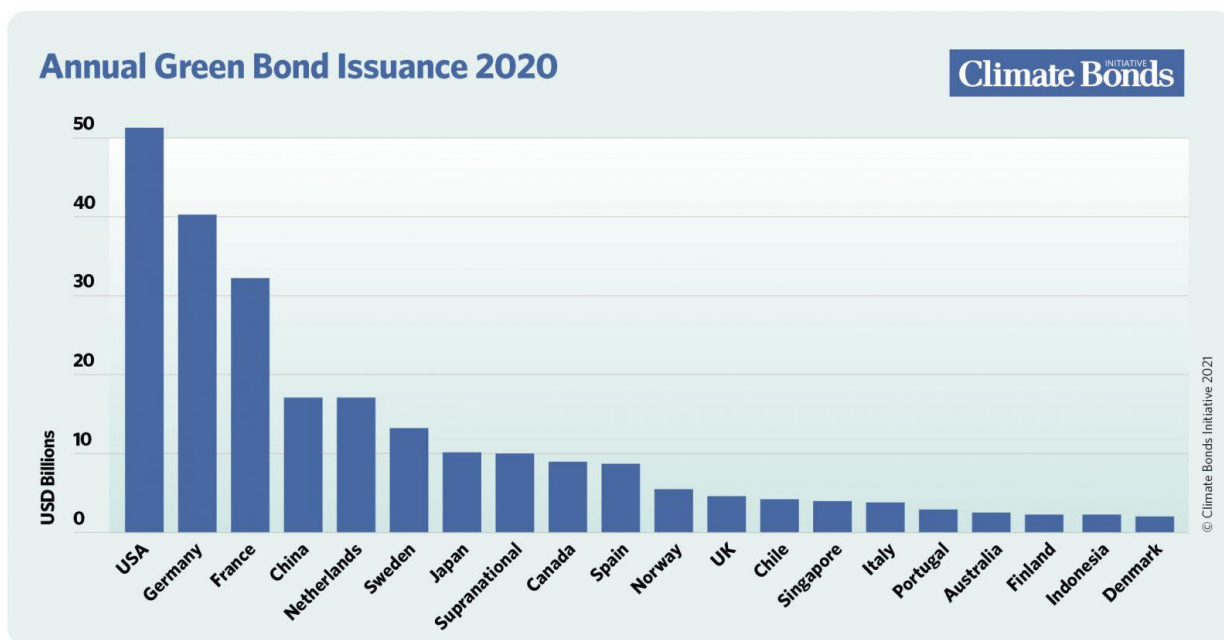

Рис. 1. Топ 20 країн за випуском зелених облігацій у 2020 році [1]

Трійку рейтингу замикає Франція, утримуючи свою щорічну позицію протягом 2017, 2018 та 2019 років, а Німеччина вперше опинилася в трійці лідерів. Швеція посіла шосте місце (13,3 млрд. дол. США), Японія - сьоме (10,3 млрд. дол. США), Канада - восьме (9,0 млрд. дол. США), а Іспанія (8,7 млрд. дол. США) та Норвегія (5,6 млрд. дол. США) завершили національну Топ-10. Решта місць у рейтингу посідають Великобританія, Чилі, Сінгапур, Італія, Португалія, Австралія, Фінляндія, Індонезія та Данія. Загальна сума випуску 20 найбільших країн становить 243,8 млрд. дол. США. Іншим країнам належить 25,7 млрд. дол. США річного випуску [1].

Велику увагу формуванню міжнародного і національних ринків зелених (кліматичних) облігацій приділяють міністри фінансів і керівники центральних банків Великої двадцятки (G20), Європейська Комісія, міжнародні банки розвитку (Світовий банк, МФК, ЄБРР, ЄІБ, інші), ОЕСР, ЮНЕП, Міжнародна асоціація ринків капіталу (ISMA) і міжнародна Ініціатива по кліматичних облігаціях (СВІ).

В Україні ринок зелених цінних паперів тільки починає свій розвиток. Так, з 16 серпня 2020 року став чинним Закон України № 738-IX [2], нормами якого встановлено правила роботи для учасників ринку зелених облігацій. У статті 18 визначено зелені облігації як цінні папери, кошти від яких спрямовуються на фінансування (рефінансування) проєктів екологічного спрямування [2].

Емітентами зелених облігацій в Україні відповідно до пункту 3.2 статті 18 Закону № 738-IX може бути держава в особі уповноважених органів, територіальна громада в особі представницького органу місцевого самоврядування або юридична особа.

Державним агентством з енергоефективності та енергозбереження 14 серпня 2020 року було розроблено проєкт Концепції запровадження ринку зелених облігацій в Україні, який передбачає на першому етапі (2020 – 2021 роки) створити правові передумови для функціонування ринку та введення в обіг стандартних облігацій, а на другому (2021 – 2022 роки) – сприяти розвитку ринку через введення в обіг ще й проєктних, сек'юритизованих та дохідних зелених облігацій [3]. Відповідно до проєкту Концепції плануються зміни до Податкового Кодексу України з метою скасування податку з доходів у вигляді відсотків (дисконту), отриманого власником зеленої облігації.

Формування ринку «зелених» облігацій має виняткове значення для всіх учасників, оскільки саме на цьому етапі спільними зусиллями буде заданий вектор розвитку ринку і механізм його взаємодії з секторами і галузями національної економіки, для яких критично важливим є залучення «зелених» інвестицій.

Випуск зелених облігацій вимагає додаткових витрат на підготовку емісії, фінансовий менеджмент, звітність, аудит. Навмисне або ненавмисне недотримання «зелених» правил породжує високий ризик пред'явлення облігацій до дострокового погашення.

Непродуманий випуск зелених облігацій може посилити традиційні фінансові ризики емітента, серед них:

- невиправдано висока ціна розміщення (високі адміністративні витрати і емісійні витрати, дисконт до номінальної вартості, висока ставка купона;
- короткі терміни погашення, які не відповідають життєвим циклом зелених проєктів;
- неоптимальні фінансові характеристики цінного паперу, які можуть в процесі її життєвого циклу викликати процентний і валютний ризики, ризики ліквідності і інші фінансові ризики.

Висновки. Таким чином, для нашої держави важливо забезпечити правильний «запуск» ринку зелених облігацій, створивши сприятливі регуляторні умови для всіх зацікавлених сторін і учасників ринку і збалансувати їх економічні та екологічні інтереси. Ще більш важливо скоординувати розвиток цього ринку з рішенням макроекономічних задач, пов'язаних зі стабілізацією фінансової системи і «зеленим» ростом.

Випуски облігацій під зеленим маркуванням повинні бути економічно виправданими. Якщо ті ж фінансові ресурси за ту ж ціну можуть бути залучені шляхом простого кредитування або емісії облігацій без маркування «зелена» або «кліматична», слід добре подумати про доцільність випуску зелених облігацій.

Список використаних джерел:

1. Record \$269.5bn green issuance for 2020: Late surge sees pandemic year pip 2019 total by \$3bn. URL: <https://www.climatebonds.net/2021/01/record-2695bn-green-issuance-2020-late-surge-sees-pandemic-year-pip-2019-total-3bn>
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів: Закон України від 19 червня 2020 р. № 738- IX / Верховна Рада України. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text>
3. «Зелені» облігації можуть залучити 73 мільярди доларів США інвестицій в Україну (2019). Укрінформ Вилучено з: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2716283-zeleni-obligacii-mozut-zaluciti-73-milardi-investicij-v-ukrainu.html>

Григорян Аріанна Мгерівна

здобувач вищої освіти юридичного факультету

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Фокша Лілія Володимирівна

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ЩОДО ПИТАННЯ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Фінансове право в сучасній правовій системі України - це самостійна галузь права, яка динамічно розвивається. Національне фінансове законодавство все ще перебуває на стадії становлення, і веде пошук найбільш прийнятних концепцій, структур і механізмів.

Одна з найактуальніших тем, яка викликає безліч питань на теоретичному і практичному рівні, – це проблема фінансової відповідальності. Все більше і більше публікацій присвячується обґрунтуванню ясності цього виду юридичної відповідальності, хоча деякі автори виступають проти цієї точки зору. У будь-якому випадку для науки фінансового права важливо виробити галузеву концепцію відповідальності, яка тісно пов'язана з удосконаленням механізму правового регулювання відповідних правовідносин.

Фінансово-правова відповідальність як самостійний вид відповідальності аналізувалися в роботах таких представників цієї науки, як Л.К. Воронова, А.А. Гогіна, М.В. Карасьова, М.П. Кучерявенко, О.П. Орлюк, Л.А. Савченко, Т.В. Сараскіна, О.Г. Свєтнікова, І.А. Сікорської, Л.В. Тернова та інших. Однак вчені так і не прийшли до єдиної думки про місце фінансово-правової відповідальності в системі юридичної відповідальності. Так, одна група вчених визначає фінансово-правову відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності, яка має свої особливості, виділяючи податкову і бюджетну відповідальність як її підвиди [1, с. 4; 2, с. 748]; друга – повністю заперечує існування цього виду відповідальності і визнає її окремим випадком адміністративної відповідальності [3, с. 62]; на думку Л.Л. Арзуманової, самостійними видами юридичної відповідальності виступають податкова та бюджетна відповідальність [4]. З огляду на вищесказане, тема наукової статті, безумовно, є актуальною.

Фінансове право – це самостійна галузь права. Наявність відповідальності є обов'язковою ознакою методу правового регулювання суспільних відносин і додатковим критерієм самостійності галузі права. В рамках фінансового права як самостійної галузі права існує інститут, здатний забезпечити дотримання вимог фінансово-правових норм. Такий інститут і є інститутом фінансової відповідальності. На жаль, механізм держави пристосований до виявлення, розгляду і вирішення справ про протиправні діяння лише чотирьох загальних видів юридичної відповідальності: кримінальної, адміністративної, цивільної та дисциплінарної.

Об'єктивні причини виділення фінансово-правової відповідальності аналогічні причинам виокремлення фінансового права в окрему галузь права. Фінансове право має свій предмет правового регулювання і зумовлений ним спосіб правового регулювання, тому фінансове право є самостійною галуззю права. Однак цей висновок в теорії права до сих пір залишається спірним. Більшість авторів, які розробляють спільні проблеми теорії держави і права, а також досліджують фінансову діяльність держави, розглядають фінансове право як самостійну галузь права. Інші автори вважають, що фінанси є частиною адміністративного права.

Переконливі аргументи щодо розмежування адміністративної та фінансово-правової відповідальності наводить А. Іванський, зокрема вченим зауважено, що фінансово-правова відповідальність настає тільки за порушення фінансових норм, які встановлюють правила поведінки суб'єктів фінансових правовідносин, захищають фінансові інтереси держави. Крім того, суб'єктами фінансово-правової відповідальності виступають підприємства, установи, організації, фізичні особи, але не фізичні (посадові) особи, які є суб'єктами дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності. Різними є механізми встановлення й обрахування фінансово-правових та адміністративних санкцій, а також органи юрисдикційних повноважень щодо застосування зазначених санкцій. Процедури застосування фінансово-правових та адміністративних санкцій є різними. Фінансово-правові санкції застосовуються до колективного прибутку суб'єкта правопорушення, а адміністративні – до особистих доходів посадової особи. Застосування фінансово-правових санкцій тягне за собою негативні для суб'єкта правопорушення наслідки не організаційного характеру, а тільки грошово-майнового тощо, та має на меті на відміну від адміністративних санкцій не тільки покарання порушника фінансової дисципліни, але й компенсацію завданої шкоди [5, с. 14].

Визнаючи фінансову відповідальність самостійним видом юридичної відповідальності, фахівці вказують на головну її особливість, яка полягає в тому, що крім штрафних санкцій вона передбачає і правовідновлювальні санкції, які стимулюють виконання фізичними та юридичними особами обов'язків, передбачених фінансовим (податковим) законодавством, а також забезпечують компенсацію шкоди, завданої державі в результаті їх протиправної поведінки, що є одним із факторів при визначенні розмірів фінансових санкцій [6, с. 132–133].

Отже, підсумовуючи вкладене, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день існують об'єктивні передумови для виділення фінансово-правової відповідальності в самостійний вид юридичної відповідальності. Однак подальші дослідження в цій області вимагають розробки єдиного концептуального апарату фінансово-правової відповідальності, щоб закріпити його в чинному законодавстві і на практиці.

Список використаних джерел:

1. Іванський А.Й. (2009) Фінансово-правова відповідальність в сучасній Україні: теоретичне дослідження.
2. Хачатуров Р.Л., Липинский Д.А. (2007) Общая теория юридической ответственности: монография. Санкт-Петербург: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс».
3. Хабеев Т. Н. (2005) Понятие налоговых правонарушений и порядок применения ответственности за их совершение.
4. Арзуманова Л.Л. (2009) Ответственность за нарушение бюджетного законодательства: проблемы совершенствования. Фінансове право. С. 23–24.
5. Іванський А. Й. (2009) Фінансово-правова відповідальність в сучасній Україні: теоретичне дослідження.
6. Демидов О.А. (2015) Напрямки підвищення відповідальності платників за своєчасність сплати податків. Податкова політика в Україні та її нормативно-правове забезпечення. Ірпінь: Перспективи науки і освіти.

SECTION 4.

MARKETING AND LOGISTICS ACTIVITIES

RESEARCH GROUP:

Ezhned Mariia Akhmedivna

Assistant Professor of the Department of pharmaceutical botany and pharmacognosy
Bukovinian State Medical University, Ukraine

Horoshko Oleksandra Marianivna

Candidate of Pharmaceutical Sciences,
Associate Professor of the Department of pharmaceutical botany and pharmacognosy
Bukovinian State Medical University, Ukraine

Zakharchuk Oleksandr Ivanovych

Doctor of Medical Sciences; Professor
Head of the Department of Summary of pharmaceutical botany and pharmacognosy
Bukovinian State Medical University, Ukraine

Sakhatska Inna Mykhailivna

Candidate of Pharmaceutical Sciences,
Senior Lecturer of the Department of pharmaceutical botany and pharmacognosy
Bukovinian State Medical University, Ukraine

Matushchak Marta Romanivna

Assistant Professor of the Department of pharmaceutical botany and pharmacognosy
Bukovinian State Medical University, Ukraine

RESEARCH OF THE MARKET OF THE PHYTODRUGS BASED ON SILYBUM MARIANUM L.

Abstract. *Over the last decade, Ukraine has seen an annual increase in hepatobiliary system diseases morbidity of 20.1% and cause the reducing of life's quality, efficiency, general disability and mortality. After analyzing the segment of phytodrugs based on Silybum marianum L. we found that drugs account for 58% of the total number of registered drugs, and dietary supplements - 42%. At the same time, drugs are presented both imported countries - manufacturers (21 names) and Ukrainian manufacturers - 14 names, while dietary supplements - only by domestic manufacturers.*

According to the WHO, pathology of the hepatobiliary system affects 10-15% of the world's population [1] and remains a serious socio-economic health problem [2]. In Ukraine, the morbidity of hepatobiliary system diseases is 60.32% of all diseases of the gastrointestinal tract and is the cause of declining quality of life, efficiency, general disability and mortality [3; 4].

The main symptoms of liver dysfunction are jaundice, abdominal pain and swelling, itchy skin, nausea, various (pale, bloody) stools, loss of appetite, etc. However, the signs and symptoms vary and depend on the type of disease.

Most liver diseases are chronic and last for years. But, with timely prevention and proper treatment, even chronic liver disease can usually be prevented and alleviated. The therapy of these conditions is complex [5] and requires, in addition to synthetic drugs, inclusion in the treatment

regimens of phytodrugs with hepatoprotective activity. Therefore, research, study and analysis of drugs based on medicinal plant raw materials remains relevant.

The aim of our work was to study the market segment of drugs based on *Silybum marianum* L. using structural, logical and systematic analysis of the State Register of Medicines.

A significant number of medicinal plants are currently used to treat diseases of the liver, gallbladder and biliary tract. One of the most commonly used and studied plants is *Silybum marianum* L., which is associated with a complex of flavonoid lignans known as silymarin. These compounds have not only hepatoprotective, but also antioxidant, cytoprotective and anticancer effects.

The first stage was to study the range of drugs based on *Silybum marianum* L., which are presented on the pharmaceutical market of Ukraine. After conducting a marketing analysis, it was determined that the domestic pharmaceutical market is represented by 51 names of drugs (58%) based on *Silybum marianum* L. and 33 names of dietary supplements, which is 42% of the total number of registered drugs (Table 1).

Table 1

The most used phytodrugs based on *Silybum marianum* L., presented on the pharmaceutical market of Ukraine

№	Drug	Dosage form	Manufacturer, country
1.	Milk Thistle fruits	100 g in a pack	PJSC "Phytopharm", Ukraine
2.	Galstena	oral drops of 20, 50 ml, tablets №12, 48	Richard Bittner AG, Austria
3.	Guna-bovel	oral drops of 30 ml	Guna, Italy
4.	Chole-gran	гранули по 10 г у пенал.	Ferrer International, Spain
5.	Choledius	oral solution of 25 ml	PJSC "Biolik", Ukraine
6.	Bonjigar	syrup of 120 ml	Herbion Pakistan Private Limited, Pakistan
7.	Hepabene	hard capsules №30	Merkle GmbH., Germany
8.	Hepazin	drops oral, solution of 50 ml	Herbamed AG, Switzerland
9.	Hepar comp heel	solution for injection of 2.2 ml №5 in amp.	Biologische Heilmittel Heel GmbH, Germany
10.	Hepatophyte	collection of 1.5 g №20 in filter bags; collection of 50, 100 g in a package; tablets of 0.85 g №60	LLC "Research and Production Pharmaceutical Company" AEM ", Ukraine
11.	Iberogast	oral drops 20, 50, 100 ml in a bottle	Steigerwald Artsmeimittelwerk GmbH, Germany
12.	Fumart	capsules №20	PJSC "Farmak", Ukraine
13.	Hepel	tablets №50 in a container and solution for injection of 1.1 ml №5 in amp.	Biologische Heilmittel Heel GmbH, Germany
14.	Milk Thistle	200 g in a pack	Pharmaceutical factory "VIOLA", Ukraine
15.	Thistle Forte	capsules of 0.4 g №30	Enjee, Ukraine
16.	Thistle	tablets №100, №90	LLC "Elixir" and DanikaFarm, Ukraine
17.	Milk thistle oil	capsules №60	Ecosvit Oil LLC, Ukraine

The second stage of the study was the analysis of the pharmaceutical market of drugs according to the country of manufacture. Dietary supplements, according to the study, are

presented only by domestic manufacturers, and drugs are represented by both imported countries - manufacturers (21 names) and Ukrainian manufacturers - 14 names.

The next stage was the study of phytodrugs based on *Silybum marianum* L. in accordance with the presented dosage forms. The largest share is made up of tablets - 34.5%, capsules - 22%, and herbal mixes - 14.5%, to a lesser extent the pharmaceutical market of Ukraine is represented by granules, drops, solutions, and syrups, which was 11%; 9%; 7.2% and 1.8% respectively (Fig. 1).

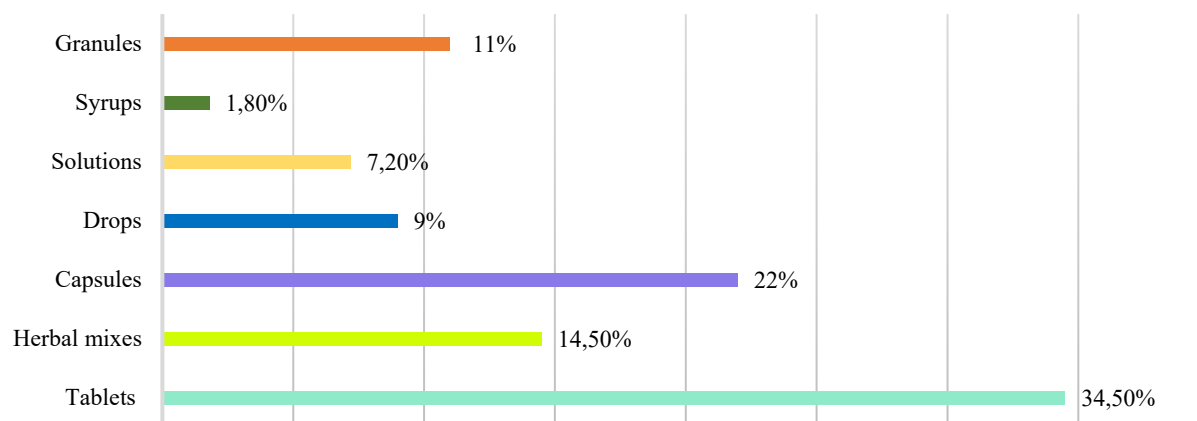

Fig. 1. Distribution of phyto drugs based on *Silybum marianum* by release form

Thus, herbal drugs have been and remain effective, safe, and, therefore, promising for the treatment of hepatobiliary system diseases.

Conclusions. Since the leading position in the pharmaceutical market of Ukraine is occupied by imported drugs, which are not always economically viable, the development and expansion of the range of domestic drugs are promising.

References:

1. Gahramanova M., Rudyk M., Skivka L. (2019). The use of herbal remedies in the treatment of hepatobiliary diseases: trends and prospects. *Biotechnologia acta*, 5 (12), 42-62.
2. Osodlo H.V., Fedorova O.O. (2016). Kombinovanyi zakhyst pechinky – osnova suchasnoi hepatoproteksii. *Ratsionalnaia farmakoterapiia*, 2 (39), 45-52 [in Ukrainian].
3. Shmal'ko O. O. (2017). Development of composition and technology of phytosyrup of hepatoprotective and choleretic action. *Ph.D. dissertation, Drug Tech., Pharm. Org. and For. Pharmacy. National University of Pharmacy* [In Ukrainian].
4. Skubyc'ka L. D., Severynovs'ka O. V. (2016). Complex analysis of blood parameters and acid-forming function of the stomach in diseases of the hepatobiliary system with concomitant pathologies. *Visnyk Harkivskoho nacionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina, Seriia "Biolohiia"*, 27, 139–149. [In Ukrainian].
5. Enioutina E. Y., Salis E. R., Job K. M., Gubarev M. I., Krepkova L. V., Sherwin C. M. (2017). Herbal Medicines: challenges in the modern world. Part 5. Status and current directions of complementary and alternative herbal medicine worldwide. *Expert Rev. Clin. Pharmacol.*, 10 (3), 327–338. <https://doi.org/10.1080/17512433.2017.1268917>

SECTION 5.

MANAGEMENT, PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

Кушко Ігор Сергійович

аспірант кафедри права і публічного управління
факультету історії, права і публічного управління

Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, Україна

ДИРЕКТОРІЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ УНР У ПЕРШІ МІСЯЦІ СВОЄЇ РОБОТИ (ЛИСТОПАД 1918 Р. – СІЧЕНЬ 1919 Р.)

Анотація. Відновлення української державності доби Директорії Української народної республіки, яка прийшла до влади шляхом всенародного повстання, і яка хотіла відновити демократичні цінності розбудови української держави доби Центральної Ради. Директорія створювалася, як революційний орган, що мав існувати тимчасово і передати свої повноваження органу представницької влади, але внутрішні суперечки політичних лідерів, щодо формування державної політики у суспільних сферах життя країни. Призвело до того, що державний орган перетворився на авторитарний з гуманістичними ідеалами.

Постановка проблеми. Історичний шлях розвитку України й української державності надзвичайно складний і багатогранний. Державотворчі процеси українського будівництва мають глибокі корені і продовжуються й до сьогодні. Важливим етапом державотворчого процесу був період української революції 1917 – 1920 рр., де особливе місце посідає період влади Директорії. Він був найдовший (майже два роки) та характеризується тим, що Україна знаходилася у складному геополітичному та внутрішньополітичному становищі.

Стан дослідження. Зазначена проблема є предметом дослідження як вітчизняних істориків, так і вчених-правознавців, дослідників державно-правових явищ доби Української революції 1917 – 1921 рр. Серед великого масиву справ варто виділити праці П. Гай-Нижника, Ж. Дзейко, О. Копиленко, М. Копиленка, П. Лепісевича, І. Терлюка, О. Бойка, Р. Панасюка, А. Присяжнюка, Д. Яневського. Як джерела у роботі використано мемуари учасників політичних процесів 1917 – 1920 рр., зокрема М. Шаповала, М. Стахова, М. Омелянович-Павленка, В. Винниченка, П. Христюка, а також нормативно-правові документи, закони і постанови: «Відозва Директорії Української Народної Республіки», «Універсал Симона Петлюри», «Декларація Української Директорії, що зробила Директорія», «Закон про склад Директорії Української Народної Республіки», постанова Трудового Конгресу «Про форму влади на Україні».

Мета публікації – показати правовий статус Директорії, як найвищого органу державної влади відновленої УНР, у період з листопада 1918 р. до січня 1919 р.

Виклад основних положень. З самого початку утворення Гетьманату П. Скоропадського, до нього почала формуватися внутрішня опозиція. Через декілька тижнів утворюється єдиний центр боротьби проти Гетьмана. Так у травні 1918 р., створено Український Національний Державний Союз, який невдовзі було перейменовано на

Український Національний Союз (УНС). Є. Коновалець називав його «Вищий орган політичного представництва населення і орган громадського контролю [10]». УНС об'єднав під своє крило всі політичні сили які були не згодні із політикою гетьмана П. Скоропадського. Ядром національного союзу були просоціалістичні партії, а саме Українська соціал-демократична робітничка партія (УСДРП), Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР), Українська партія соціалістів самостійників (УПСС), Українська партія соціалістів-федералістів (УПСФ). Важливим недоліком роботи союзу було, те, що не було вироблено нормативно-правових документів, в яких прописувалася його робота під час повстання, а також його реорганізацію та влиття у державні структури після повалення влади гетьмана. [11].

13 листопада 1918 р., відбувся таємний з'їзд УНС, на якому було утворено тимчасовий верховний орган – Директорію. Це був колегіальний орган надзвичайної влади до якого увійшли В. Винниченко, С. Петлюра, Ф. Швець, А. Макаренко та О. Андрієвський [11] Головою було обрано В. Винниченка. П. Гай-Нижник і М. Стахів вважають, що ув'язнення С. Петлюри завадило йому очолити Директорію, тому що він вів активну підпільну роботу у боротьбі проти гетьманату, а також головував на чолі Всеукраїнського союзу земств, який займав антигетьманські позиції [5]. З першого дня створення Директорії виокремилось політичне суперництво між В. Винниченком та С. Петлюрою за головування у ній, що позначилося на ефективності її роботи. З початком повстання В. Винниченко видає Відозву Директорії Української народної республіки від 15.11.1918 р., у якій прописувалося, що УНС є найвищим представницьким органом української демократії, а Директорія орган обраний національним союзом [4]. С. Петлюра того ж дня видає Універсал, який був оголошений у Білій Церкві без узгодження із членами Директорії. В Універсалі С. Петлюра оголосив себе верховним головнокомандувачем військ Української Республіки [18]. Внутрішні суперечки між політичною елітою позначилися на міжнародному становищі країни. УНР ніяк не могла знайти союзника, який би її підтримував у державній розбудові.

Однією із проблем у перші місяці роботи Директорії було не розмежування повноважень Директорії і Національного союзу, що в подальшому призвело до незлагодженості у розбудові державного апарату. Могилів-Подільська філія Українського національного союзу делегувала 10 своїх членів до складу міської думи, в якій основний кістяк становили представники УСДРП. Вони сприймали делегатів УНС, як національно-культурний осередок, а не як політичних союзників. Філія союзу звернулася до головного центру УНС та Директорії з проханням пояснити їхні функції та повноваження [ДАВО ф.37, оп, 1, спр, 490, Арк 491]. Подібну інформацію ми зустрічаємо у спогадах П. Андрієвського.

На період повстання листопад – грудень 1918 р., Директорія, як надзвичайний орган почала здійснювати перші кроки державного будівництва. Було сформовано адміністративно-управлінський апарат. До його складу було включено: Раду завідувачів державними справами, Український військовий революційний комітет [14].

Рада завідувачів державними справами займалася цивільним життям країни від імені Директорії, але вона не залишила помітного сліду, припинила своє існування з приходом Директорії до Києва [11].

Український військовий революційний комітет був утворений при Центральному Комітеті Української соціал-демократичної робітничої партії. Його очолив Володимир Чехівський. На момент створення Революційний комітет займався підготовкою повстання по всій Україні, а під час антигетьманського повстання був представником Директорії у Києві. Комітет займався розвідувальною, диверсійною, а також агітаційною роботою. Після капітуляції П. Скоропадського 14 грудня 1918 р. при комітеті було створено Раду комісарів. Вона була першим органом виконавчої влади, який діяв у період з 14 по 24 грудня 1918 р.

В її обов'язки входило взяття під контроль роботу гетьманських міністерств та забезпечення роботи країни у період становлення органів державної влади. Рада комісарів не мала нормативно-правових актів, які визначали організаційно-правові основи її діяльності. За основу було взято рішення Революційного комітету від 14 грудня 1918 р.

Директорія мала контролювати Раду комісарів за такою структурою: В. Винниченко – міністерства справ внутрішніх, закордонних, праці та державний секретаріат; С. Петлюра – міністерства військових та морських справ, а також мистецтва і народного здоров'я; О. Андрієвський – міністерства юстиції, продовольства, управління культури та державний контроль; Ф. Швець – міністерства із справ земельних, народної освіти, фінансів, торгу і промисловості; А. Макаренко – міністерства пошт і телеграфів та шляхів [13]. Рада комісарів займалася урядовою роботою. П. Гай-Нижник називав її «Тимчасовим урядом Директорії.» [13]. За короткий час свого існування їй вдалося взяти під свій контроль роботу уряду і забезпечити його ефективну роботу. Так як не було чітко визначеного переліку обов'язків комісарів, вони працювали виходячи з власного розуміння ситуації.

15 листопада 1918 р., Директорія видає відозву до українського народу. Відозва не визначала повноваження Директорії, проте проголошувала її найвищим органом державної влади: «Од імени організованої української демократії, від усього активного народнього громадянства, яке обрало нас, ми, Директорія Української Народньої Республіки...» [4]. Після перемоги повстання вся повнота влади мала перейти до Кабінету народних міністрів, але Директорія не поспішала передавати владу та продовжувала залишатись найвищим державним органом УНР. Окрім того, вона також незаконно перебрала на себе судову владу. Так 17 грудня 1918 р., Директорія оголосила П. Скоропадського злочинцем на формальному судовому процесі [22].

Поваливши владу гетьмана, Директорія знаходилася у політичній невизначеності. Політична невизначеність її у загальнонаціональних питаннях призвела до коливань основних верств населення, розшарування правлячої верхівки, а також те, що членів органу обирали помірковані і ліберально-демократичні сили, а повстання організовували радикальні, які очікували кардинальних змін і реформ [1]. П. Христюк у своїх мемуарах згадує, що перші дві неділі Директорія займалася бездіяльністю і святкуванням своєї перемоги [19].

Через два тижні після повалення влади гетьмана і захоплення м. Києва було видано перший програмний документ нової влади – Декларацію від 26 грудня 1918 р.. Науковці К. Костів, М. Стахів характеризують цей документ, як тимчасову Конституцію УНР. Акт складалася із преамбули і 11 розділів і регламентував суспільно-державні відносини. У ній проголошувалося, що УНР миролюбна і нейтральна держава, яка стоїть на принципах нейтралітету і мирного співжиття з іншими народами. Декларація закладала завдання на примирення всіх національних меншин, які проживали на території УНР. Поряд з тим у Декларації було закладено камінь протиріччя у розбудові державності. Державність мала базуватися виключно на «трудовій демократії», а не як у європейських країнах на загальній. Дана модель демократії була більш схожа до «радянської», а не «європейської» [16].

Після проголошення «Декларації Української Директорії, що зробила Директорія» прописувалася, що вона є тимчасовий верховний орган УНР, поєднувала в собі законодавчу, виконавчу владу до моменту скликання Конгресу трудового народу України [2]. Декларація була першим юридичним документом, в якому прописувалося місце Директорії у державному апараті Української Народньої Республіки.

До початку скликання Конгресу трудового народу України відбулися суперечки між цивільною і військовою адміністрацією. Військові хотіли вести військову диктатуру та пропонували її очолити В. Винниченку. Цю інформацію ми знаходимо у спогадах Є. Коновальця: «З одного ж боку ми дуже добре знали, що кожний рішучий крок з нашого

боку в якій-небудь важливішій справі ширшого характеру будуть вважати як бажання військових втручатися не в свої справи. Тому тим гарячіше бажали ми собі, щоб ми не були змушені вічно наказувати, а тільки щоб самі одержували від когось накази. Але що ж, було п'ять директорів, які ставили величезні вимоги до січових стрільців і до київської команди... З другого боку, антагонізм між головою Директорії та головним отаманом довів до того, що ми взагалі не знали, кого треба слухати» [11]. Негативно відгукувався про військових В. Винниченко: «В той час, коли майже кожний старшина (не кажучи вже про отаманів) мав для себе, для своєї жінки, для родичів і знайомих один або декілька автомобілів, члени правительства, міністри часто мусили ходити пішки, бо в них перший ліпший офіцер міг на вулиці одняти автомобіля, не звертаючи ніякої уваги на посвідчення й протести міністра» [3]. З вище сказаного можна зробити висновок, що всі ці протиріччя негативно позначилося на роботі Директорії.

Лише після зібрання Трудового конгресу у січні 1919 р., було прийнято закон «Про форму влади в Україні» від 28 січня 1919 р [13], у якому було прописано державний механізм управління республіки.

Згідно даного закону мало утворитися шість комісій (По обороні країни, земельна; бюджетна; закордонних справ; харчових справ; культурно-освітня). Склад комісій мав формуватися шляхом виборів, пропорційного представництва від усіх фракцій Конгресу з розрахунку 1 представник від 15 конгресменів. Основним завданням комісій було оновити державний апарат [17].

Згідно закону «Про форму влади в Україні» Директорії делегувалися наступні повноваження, які діяли до наступної сесії Трудового Конгресу, а саме:

✓ Верховна влада надавалася Директорії, вона могла видавати закони, які потім затверджувалися наступною сесією конгресу. Вся законодавча влада між сесіями Трудового Конгресу належала їй.

✓ Виконавча влада належала Раді Народних Міністрів. Склад якої формувався Директорією і у перервах між сесіями Трудового Конгресу підконтрольний був їй.

Відповідно до «Тимчасового закону про порядок внесення й затвердження законів в Українській Народній Республіці» від 14 лютого 1919 р. Директорії в надзвичайних випадках надавалось право приймати закони і постанови без посередньої ухвали Ради Народних Міністрів. Вони передавалися на завірення Керуючим Справами Директорії і передавалися до Державної канцелярії для опублікування [8]. Цей закон сформулював принципи державної структури в УНР на період вимушеної перерви у роботі Трудового конгресу.

3 січня 1919 р. більшовицька Росія відновила наступ на територію України. За співпраці із місцевими отаманами захопила Лівобережжя, а 5 лютого 1919 р. було захоплено м. Київ. Український уряд змушений був залишити столицю. У лютому 1919 р. відбувся крах державницького апарату. Зі складу Директорії вийшов голова В. Винниченко на його місце призначено С. Петлюру. Також подав заяву з виходу складу державного органу П. Андрієвський. По всій території УНР отамани через не чітку державницьку політику почали переходити на бік ворога, або піднімати повстання проти Директорії. У лютому формується новий уряд, який почав шукати шляхи виходу із політичної кризи, яка утворилася, через внутрішні суперечки між політичною елітою.

Висновки. Отже, Директорія була колегіальним органом надзвичайної влади, що був створений Українським Національним Союзом для повалення влади П. Скоропадського та мав проіснувати до початку скликання Трудового конгресу України. Вважаємо, що Директорія, яка проголосила себе найвищим органом державної влади протягом періоду листопада 1918 р. – січня 1919 р. діяла без чітко визначених повноважень. Під її керівництвом було створено Раду завідувачів державними справами, Український військовий революційний комітет, а також Раду комісарів. Постійні внутрішні суперечки

між членами Директорії та суперечки між цивільною і військовою адміністрацією, а також зовнішні чинники призвели до того, що Директорія перетворилася на верховний орган Української Народної Республіки, у повноваження якого входили виконавча, законодавча і частково судова влада, правовий статус якого чітко не було прописано в законах УНР. Вона не дістала чітко окреслених обов'язків та не існувало жодного документа в якому прописувалося її внутрішня структура та обов'язки членів.

Список використаних джерел:

1. Бойко О.Д. (2009) Зміна урядів та урядової політики Директорії УНР у 1919 р. *Український історичний журнал*. 6, 35–47
2. Верстюк В. (відп. ред.) (2006) *Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр. Документи і матеріали* (в 2 т., Т.1). Київ: Видавництво імені Олени Теліги.
3. Винниченко, В. (1920) *Відродження нації (Історія української революції [листопад 1917 р. – грудень 1919 р.])*. Київ: Вєдєнь, Ч.ІІІ.
4. Відозва Директорії Української Народної Республіки. Вилучено з: URL:[http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1918\(11\)15.vidozva_unr.php](http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1918(11)15.vidozva_unr.php).
5. Гай-Нижник П. (2020) Утворення Директорії УНР та формування її військових підрозділів під час антигетьманського заколоту (листопад–грудень 1918 р.). *Гілея*. 156 (5), 12–33.
6. ДАВіО – Державний архів Вінницької області.
7. Декларація Української Директорії, що зробила Директорія. Вилучено з: URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/n0010300-18>.
8. Дзейко Ж.О. (2013) Відображення національного досвіду застосування законодавчої техніки в Українській народній республіці, Українській державі та Західноукраїнській народній республіці. *Право і громадянське суспільство*. 1, 4–48.
9. Закон про склад Директорії Української Народної Республіки. Закон Української Народної Республіки від 07.05.1919 р. (1919) *Вістник Державних Законів для всіх земель Української Народної Республіки*. 22, Ч.282, 153.
10. Засідання Національного Союзу (1918) *Нова Рада*. 17 грудня, 2.
11. Копиленко О.Л., & Копиленко М.Л. (1997) *Держава і право України. 1917 – 1920: Навчальний посібник*. Київ: Либідь.
12. Кульчицький С.В. (відп. ред.) (2001) *Уряди України ХХ ст.: науково-документальне видання*. Київ: Наукова думка.
13. Кульчицький С.В. (відп. ред.) (2009) *Нариси історії державної служби в Україні*. Головне управління державної служби України, Інститут історії НАН України. Київ, Ніка Центр, 2009.
14. Лєпісєвич П.М. (2012) Правовий статус центральних органів державної влади в «Другій УНР» доби Директорії. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2(1), 14–19.
15. Панасюк Р.П. (2012) *Створення та діяльність Українського національного союзу (1918 – 1919 рр.)* (автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 – Історія України) Київ.
16. Присяжнюк А.Й. (2002) *Конституційне будівництво в Українській народній республіці доби Директорії (листопад 1918 – початок 1921 рр.)* (автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права, історія політичних та правових вчень) Харків
17. Про форму влади на Україні. Постанова Трудового Конгресу України від 28.01.1919 р. (1919) *Вістник Української Народної Республіки*. 10 лютого. Ч.5, 4.
18. Універсал Симона Петлюри. Вилучено з: https://constituanta.blogspot.com/2012/10/1918_13.html
19. Христюк П. (1969) *Замітки і матеріали до історії української революції 1917 – 1920 рр* (в 4 т., Т.4). Нью-Йорк.
20. Шаповал М.Ю. (1928) *Занепад У.Н.Р.* – Прага: «Вільна спілка».
21. Шаповал, М. (1958) *Гетьманщина і Директорія*. Нью-Йорк: Видала Українська Громада ім., М. Шаповала.
22. Яневський, Д. Б. (2003) *Політичні системи України 1917 – 1920 років: спроби творення і причини поразки*. Київ: Дух і літера.

Шатілова Олена Володимирівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту

*ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
Україна*

Синькевич Софія Олександрівна

здобувачка вищої освіти факультету економіки та управління

ОПП «Менеджмент бізнес-організацій»

*ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
Україна*

ОБГРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ТОВ «АШАН УКРАЇНА ГІПЕРМАРКЕТ»

В умовах поведінкової економіки одним із найважливіших ресурсів, якими володіє компанія є людські ресурси. Досягнення стратегічних цілей бізнесу, особливо у сфері торгівлі напряму залежить від підвищення ефективності використання персоналу, що, у свою чергу, напряму залежить від діючої в компанії системи мотивації. Відповідно до цього проблематика удосконалення мотивації персоналу торговельної організації, особливо в умовах пандемії, є без сумніву актуальною.

Розвиток ритейлу в Україні з року в рік демонструє позитивну динаміку. Разом з тим, зі збільшенням кількості торгових точок конкурентна боротьба лише загострюється і одним з ключових факторів забезпечення конкурентоспроможності торговельної організації стає рівень обслуговування клієнтів, який напряму залежить від діяльності персоналу, зокрема його вмотивованості. У даній роботі проведено дослідження мотивації персоналу ТОВ «Ашан Україна Гіпермаркет», міжнародної компанії роздрібної торгівлі, яка входить до Auchan Holding та представлена у ще 13 країнах, в основному, за напрямками «гіпермаркети», «супермаркети», «магазини біля дому», «електронна комерція» та «Pick Up Point», який компанія почала розвивати відносно нещодавно. На даний момент в Україні налічується 32 торгові точки компанії (1,61% від загальної кількості магазинів на ринку України) які представлені в 9 містах (Київ, Львів, Одеса, Харків, Кривий Ріг, Житомир, Чернівці, Запоріжжя, Дніпро), із загальною кількістю співробітників – 6000 осіб, з яких 365 осіб – це особи з інвалідністю (працівники з вадами слуху та синдромом Дауна тощо) [1].

ТОВ «Ашан Україна Гіпермаркет», як одна із провідних торгових компаній світу, основною місією вбачає всебічне задоволення потреб клієнтів, завоювання їх довіри, утримання позицій зразкового роботодавця та надійного партнера з дотриманням принципів соціально відповідального бізнесу. Відповідно до цього, у 2019 році в компанії була введена концепція «Ашан змінює життя», яка передбачала впровадження чотирьох стратегічних проектів, одним з яких є проект людських ресурсів, де цінність працівників визнається скарбом підприємства. Даний проект направлений на створення нових програм розвитку співробітників – колаборативний менеджмент, мотивація команд, оптимізація робочих процесів [2]. У процесі діяльності ТОВ «Ашан Україна Гіпермаркет», нами було визначено, що на даний момент в компанії використовують методи матеріальної та нематеріальної мотивації персоналу (рис. 1).

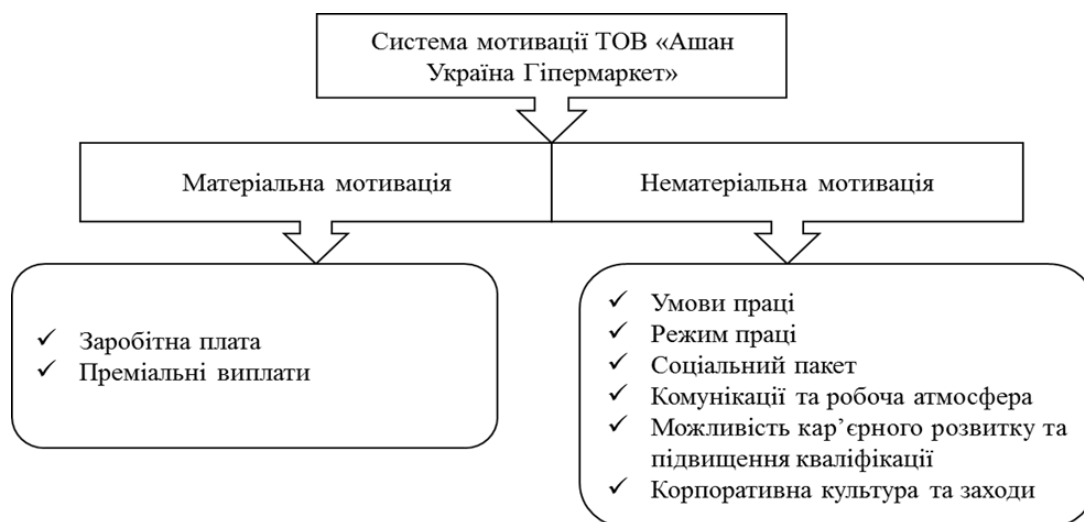

Рис. 1. Система мотивації персоналу ТОВ «Ашан Україна Гіпермаркет», 2021 р.
авторська розробка

Матеріальна мотивація представлена заробітною платою, яка складається з тарифних окладів, та преміальної системи. Встановлено, що компанія робить акцент та розвиває методи нематеріальної мотивації, до якої належать забезпечення комфортних умов праці, гнучкий графік роботи, можливість кар'єрного та особистісного зростання, створення здорового соціально-психологічного клімату, корпоративну культуру організації, визнання заслуг працівників, підвищення кваліфікації, проведення корпоративних заходів тощо. Разом з тим, спираючись на аналіз кількісних та якісних даних персоналу компанії, нами було виявлено факт постійної плінності кадрів, що підтверджує необхідність удосконалення діючої системи мотивації.

Для детермінації причин звільнень та кращого розуміння фактично наявної системи мотивації з використанням електронних опитувальних форм було проведено опитування співробітників, на основі якого було визначено, що основними демотивуючими факторами є рівень заробітної плати, а також несправедлива оцінки трудової діяльності, що є основною причиною розвитку конфліктних ситуацій в команді.

Матеріальна мотивація на ТОВ «Ашан Україна Гіпермаркет» регулюється КЗпП України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII, Законом України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 р. № 108/95-ВР, Законом України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 р. № 2694-XII та іншими нормативно-правовими актами. Матеріальна мотивація включає в себе систему оплати праці та преміальні виплати. Основна заробітна плата представлена тарифними ставками, які відповідно до Статті 6 Закону України «Про оплату праці», формуються в залежності від рівня складності роботи та кваліфікації працівника за розрядами тарифної сітки. «Вимоги до кваліфікаційних та спеціальних знань працівників, їх завдання, обов'язки та спеціалізація визначаються професійними стандартами або кваліфікаційними характеристиками професій працівників - посадовими інструкціями, які складаються компанією-роботодавцем».

Важливою складовою матеріальної мотивації є премії, роль яких стимулювати персонал працювати більш ефективно. Порівняно із попередніми роками змінився метод нарахування преміальних виплат. До 2020 року система характеризувалась ранжуванням працівників в залежності від показників ефективності, результативності та стажу роботи в компанії. Перегляд ставки відбувався раз на рік і представляв собою консолідований результат місячних досягнень кожного працівника. Головним недоліком даної системи була неможливість пониження рангу при не виконанні показників. Що з одного боку формувало почуття захищеності матеріального становища працівників, а з іншого

ставлення працівників в нерівні умови. Оскільки дебютант, який протягом року показував ефективність на 85%, не міг отримувати оклад метризанта, тому що передбачався чіткий рух по ієрархії рангів. Така політика знецінювала показники роботи працівника та призводила до їх демотивації.

Запроваджена у 2020 році нова преміальна система передбачає відокремлення двох окремих блоків матеріальних бонусів – Бонус PRO та Бонус KPI. Основною відмінністю нової системи є розмежування даних показників. Бонус PRO проводиться 2 рази на рік і визначає відсотковий рівень подальшої щомісячної преміальної надбавки до окладу працівника. Бонус PRO включає аналіз трудової діяльності працівника за видами оцінювання з фіксацією результатів в індивідуальному листі оцінювання. Бонус KPI передбачає нарахування премії кожному співробітнику торгової точки за виконання плану по товарообігу та грошових потоків, яка виплачується два рази на рік відповідно до PRO-рівня працівника.

Основним документом, який відображає результати роботи працівника – є індивідуальний лист оцінювання, який заповнюється менеджером. Перевага нової преміальної системи є її гнучкість, оскільки вона забезпечує менеджера повноваженнями понизити рівень, при регресі ефективності робітника та достроково підняти PRO-рівень, при його стрімкому розвитку та демонстрації кращих результатів роботи. Разом з тим, в умовах карантинних обмежень мають місце проблеми із забезпеченням можливості відслідковування результатів своєї діяльності самими співробітниками компанії, оскільки спостерігаються труднощі із забезпеченням індивідуальних зустрічей із менеджером та проведення брифів з командою, що знижує ефективність запроваджених змін.

Важливим інструментом нематеріальної мотивації, якій приділяє левову частку уваги – це можливість індивідуального та кар'єрного розвитку шляхом проведення навчань, тренінгів та шкіл. Компанія націлена на розвиток власних кадрових ресурсів та пропонує можливість як горизонтального (перехід в межах своєї спеціальності та посади між відділами та магазинами) так і вертикального кар'єрного росту. За для цього регулярно проводяться інтеграційні, комунікаційні та комерційні тренінги, а також профільні тренінги за професією, індивідуальні програми розвитку, тренінги з підвищення особистої ефективності, тренінги з самовдосконалення. Щороку навчальні матеріали переглядаються відповідно до зміни зовнішніх та внутрішніх факторів. Навчання персоналу проходить в робочий час, таким чином не перетинаючи рамок вільного часу працівників, що забезпечує баланс між роботою та особистим життям. Разом з тим, згідно результатів опитування лише 39,5% опитаних працівників вважають, що тренінг-курси мають прикладний характер і якимось чином пов'язані зі збільшенням їхньої заробітної плати чи кар'єрним зростанням; 60,5 % визначають суто інформаційний характер таких заходів. У ході дослідження нами було встановлено, що основною причиною цього є недосконалість організаційних комунікацій і, як наслідок, недосконалий розвиток міжособистісних та між групових відносин. Так практична відсутність систематичних брифів з командою, індивідуальних зустрічей з менеджером призводить до зниження рівня віддачі персоналу, оскільки працівники не отримують достатньо уваги та інформації. Слабо налагоджені взаємовідносини з керівником можуть стати причинами недовіри, що в свою чергу дасть підстави підозрювати його в несправедливості оцінки трудових зусиль працівника. Проблема з тренінг-курсами також пов'язана із питанням комунікаційних механізмів, оскільки розробка програм повинна базуватись на основі професійних та особистісних потреб персоналу, що передбачає збір та аналіз інформації наданої співробітниками.

Відповідно до ідентифікованих проблем у сфері мотивації персоналу ТОВ «Ашан Україна Гіпермаркет» нами було розроблено пропозиції з її удосконалення (рис.2). Зокрема, пропонується на сайті компанії створити вкладку, яка міститиме особисті кабінети працівників з баловими результатами оцінки трудової діяльності, які синхронізуватимуться із преміальною системою, тобто автоматично визначатимуть рівень

преміальних виплат. Для вирішення питання нерегулярності зустрічей з менеджером запропоновано включити в особисті кабінети «Календар», де на етапі створення графіків змін разом із менеджером прописуються точні дати та час проведення індивідуальних зустрічей. Покращення ситуації з тренінг-курсами вбачає періодичне проведення опитування працівників щодо пройдених курсів з метою визначення найбільш необхідних. Проблема не систематичності проведення брифів з командами передбачає встановлення та закріплення відповідного часу за кожним із відділів, контроль проведення передбачає періодичні перевірки шефом сектору проведення брифів.

Рис. 2. Ідентифіковані проблеми мотивації персоналу ТОВ «Ашан Україна Гіпермаркет» та пропозиції щодо її удосконалення
авторська розробка

Процес створення на корпоративному сайті компанії електронної вкладки, яка міститиме особисті кабінети працівників, представлений у табл. 1.

Таблиця 1

Етапи створення електронної вкладки на сайті ТОВ «Ашан Україна Гіпермаркет»

Перелік етапів	Характеристика
1. Пошук компанії для розробки сторінки, підписання договорів	Вибір компанії для укладання договору про створення вкладки (frontend-розробник, backend розробник, тестувальник програм, project manager)
2. Написання технічного завдання	Опис функціоналу та вимог до оформлення вкладки, структура сторінок та вимоги їх наповнення, система управління сайтом, опис навігації. На основі технічного завдання визначається складність робіт, терміни виконання та вартість.
3. Підготовка інформації по чисельності і складу персоналу по відділам та службам	Працівники відділу персоналу надають повну інформацію про працівників – загальна інформація про працівника, посада, стаж роботи, преміальний рівень. Підготовка зразків чек-листів, індивідуальних листів оцінювання та інших документів з оцінки діяльності по кожній з посад.
4. Створення і затвердження прототипу вкладки	Розробка дизайну сайту та розміщення основних елементів, що описані в технічному завданні, їх погодження з компанією-замовником.

Продовження табл. 1

Перелік етапів	Характеристика
5. Створення та програмування сторінки	Реалізація затвердженого прототипу: створення вкладки «Моніторинг», розподіл гіпермаркету по відділам, створення особистих кабінетів працівників з відповідними вкладками та їх реєстрація.
6. Інформаційне наповнення вкладки	Внесення значень показників в електронні варіанти чек-листів та інших видів оцінки в особисті кабінети співробітників свого відділу.
7. Інтеграція сторінки з внутрішніми системами компанії	Під'єднання системи моніторингу до касового планшету, системи модуляції та нарахування премій, передбачає автоматичне відображення інформації по діяльності касового сектору, автоматичне відображення результатів чек-листів, результатів професійних тестувань в індивідуальному листі оцінювання працівника комерції. Створення алгоритму автоматичного визначення преміального рівня відповідно до сумарної кількості балів на основі індивідуального листа оцінки.
8. Розробка тестів та анкетувань	Передбачає створення опитувань працівників для визначення рівня їх задоволеності наявною системою мотивації
9. Тестове впровадження системи	Запуск проекту в тестовому режимі для виявлення та усунення можливих технічних чи організаційних проблем
10. Навчання працівників IT-відділу	Навчання працівників відділу щодо особливостей управління вкладкою, її технічної підтримки та оновлення.
11. Презентація нововведення працівникам	Ознайомлення працівників із програмою її функціями та можливостями, надання доступу до особистих кабінетів

вторська розробка

Вкладка на сайті що буде включати розподіл магазину по сегментам та відділам, для оптимізації навігації по сайту та групування інформації про працівників відповідно до їх посадового закріплення. Передбачається створення багаторівневої системи доступу, тобто присвоєння співробітникам статусу відповідно до їх посад, який визначатиме діапазон можливостей доступу до даних. Так шеф сегменту матиме доступ до інформації про трудові показники співробітників всіх відділів, що входять до складу сегменту, менеджери, в свою чергу матимуть доступ до сторінок працівників лише свого відділу.

Висновок. На основі проведеного дослідження встановлено, що основним недоліком діючої в ТОВ «Ашан Україна Гіпермаркет» системи мотивації є вади в організаційних комунікаціях, зокрема відсутності зворотного зв'язку і складності із забезпеченням відслідковування працівниками результатів своєї діяльності, що лише загострилося в умовах карантинних обмежень. Запропоновано удосконалити систему мотивації персоналу компанії шляхом створення електронної системи внутрішнього моніторингу, що дозволить працівникам розуміти взаємозв'язок між прикладеними зусиллями та рівнем винагороди, а отже, буде стимулювати їх до нарощення ефективності праці. Наслідком впровадження даної пропозиції буде підвищення рівня самомотивованості працівника до покращення своїх трудових показників.

Список використаних джерел:

1. Ашан в Україні (2021) *Офіційний сайт ТОВ «Ашан Україна Гіпермаркет»*. Вилучено з: <https://brand.auchan.ua/uk/>
2. Звіт з корпоративної соціальної відповідальності ТОВ «Ашан Україна Гіпермаркет» (2019). *Офіційна сайт ТОВ «Ашан Україна Гіпермаркет»*. Вилучено з: https://brand.auchan.ua/uk/editorial/our-values/social_responsibility_report

Фурдик Володимир Данилович

Аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції та
управління національною безпекою

Національна академія державного управління при Президентові України, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ОНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МЕДИЧНИХ КАДРІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Основу медичної служби Збройних Сил України становить її кадровий потенціал, який забезпечує ефективність та якість надання медичної допомоги. Формування кадрового потенціалу військово-медичної служби – один із пріоритетних напрямів розвитку військової медицини.

Одним із пріоритетних завдань державного управління кадровим забезпеченням сфери військової медицини є реформування системи професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів.

Про необхідність забезпечення професійної підготовки керівних кадрів для сфери військової медицини, адекватного використання потенціалу національної освітньо-наукової системи, виведення її на рівень європейської і світової якості та конкурентоспроможної зазначається в програмних державних документах, зокрема в: Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України; Національній стратегії розвитку освіти в Україні; Державній програмі розвитку Збройних Сил України; Постанові Кабінету Міністрів України “Воєнно-медична Доктрина України”; наказі міністра оборони України “Розвиток системи військової освіти та підготовки військових фахівців” та в інших відомих документах.

На сьогодні питання вироблення ефективних, науково – обґрунтованих механізмів реалізації державної кадрової політики в Збройних Силах України стало нагальною потребою нашого суспільства, запорукою національного державотворення.

На сучасному етапі розвитку військової медицини в Україні та прийняттям змін до основного закону держави, залишається актуальною потреба нарощування принципів і стандартів НАТО з метою підвищення спроможностей системи військової освіти. Це покращить ефективність розвитку якісної медичної допомоги у Збройних Силах України та забезпечить взаємосумісність з країнами НАТО.

Хочеться зазначити, що для впровадження у підготовку новітніх технологій та стандартів, з метою якісної та ефективної підготовки медичних кадрів для сумісності з країнами-членами НАТО, важливим є і відповідна підготовка науково-педагогічних працівників вищих військових навчальних закладів та розвиток матеріально-технічної бази із залученням новітніх зразків озброєння та техніки, імітаційно-тренувальних комплексів, створення комплексу сучасних засобів навчання та інше.

Професійно навчені кадри є найбільш цінним соціальним елементом суспільства і держави. З одночасним впровадженням реформ в медичній галузі зростають вимоги споживача до рівня підготовки та надання медичних послуг – медичного забезпечення в цілому.

Шедяков Владимир Евгеньевич

доктор социологических наук, кандидат экономических наук,

доцент, независимый исследователь

Киев, Украина

ТРУДОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ В КВИНТЭССЕНЦИИ ПЕРЕМЕН

Цель творчества – самоотдача,

А не шумиха, не успех.

Б.Л. Пастернак

Ойкумена вошла в период грандиозных изменений. Назрели многосторонние кардинальные трансформации в устройстве общества и образе жизни; они не только возможны, без их осуществления человечество стало мощным фактором угрозы безопасности и себе, и окружающей среде. Проведение парадигмальных перемен возможно по-разному, в большом диапазоне характеристик, и способно повлиять не только на орбиту длительной последующей эволюции, но, в значительной мере, и её направленность. Контрпродуктивными стратегиями становятся как игнорирование существа происходящих перемен, так и попытки опрокинуть будущее в пользу прошлого. Вместе с тем, наличествует широкая палитра возможных моделей применения происходящих трансформаций, вокруг которой идёт интенсивное противоборство. И динамика трудовых отношений – весомый фактор итогового вектора. С одной стороны, сфера труда – важнейший объект научного исследования, с другой, – растёт значение изучения труда научного. При этом значительно упростилась возможность, живя на одной территории, обслуживать своей деятельностью интересы иной. Тем важнее создать общественную среду ответственного гражданского выбора, наполненной творческой активностью. Реализация потенциала безотлагательных перемен во многом зависит от взаимодействия элит, народов, стран. В частности, общественное устройство, основанное на движении капитала, замещается социальной организацией, базирующейся не просто на процессе труда, но на труде творческом. Так, для труда простого естественна одна общественная среда и политический строй, для сложного – другие, для уникального, творческого – третьи. Что знаменует собой в собственно трудовой сфере всемирно-исторический переход от отчуждённого труда к свободному самодеятельному творчеству. Разумеется, творчество – процесс гораздо более «интимный», связанный с внутренними интенциями человека, но культивирование тех или иных склонностей в существенной мере зависит и от условий, глубинные сдвиги в трудовой сфере вписаны в контекст общих перемен [1-5].

Так, раскрывающее даруемый временем потенциал развитие трудовых отношений при насыщении их творчеством требует перестройки всей совокупности общественных отношений. В частности, интеллектуала от эрудита при развитом уме и аналитическом мышлении того и другого отличает интенсивная социально-творческая направленность активности. Вместе с тем, вызревшие радикальные изменения общественной среды являются всеобъемлющими; они касаются существа политико-экономических и социокультурных отношений, образа жизни, геостратегического позиционирования и т.д. Творческие ориентации трансформируют образ жизни, настоятельно адресуя к опыту агоры, вече, круга и актуализируя гражданскую позицию. Т.е. требуя управленческого воплощения. Для организационно-управленческих трансформаций также крайне ощутимы перемены в динамике структуры экономики и роли разных уровней принятия и

осуществления решений. Ныне очевидно, что отдельные частные проекты (экологический туризм, интенсивная агрокультура, торговой перекрёсток и т.п.) при всей их значимости не в состоянии обеспечить адекватный возможностям перелома эпох уровень решения стратегических задач. Напротив, преобразование на основе культивирования интеллектоёмкого творчества трудовых отношений – одно из магистральных направлений, и укрепляющих основание реального суверенитета, и определяющих восходящую орбиту трансформаций на долгие годы [6-12].

Так, даже и языком «производительного капитала» долговременность проблемы ненадёжности сложных и чувствительных к помехам современных технических систем повышает важность функции их поддержания (профилактики, обновления и ремонта), увеличивает долю и укрепляет статус исполняющих её работников, сохраняет (наряду с интеллектуализацией) труд физический и развивает его на основе новых технических знаний, средств диагностики и т.п. Кроме того, всё чаще обнаруживается и принципиальная незаменимость способностей человека (интуиции, ряда сенсорных преимуществ перед техническими датчиками, возможностей творческого анализа информации, диапазона эвристических решений, особенностей креативного поведения в ситуациях отклонения от нормы), невозможность создать их полный машинный аналог, кодировать всё богатство человеческого потенциала. Все это подрывает абсолютизацию «безлюдности», подтверждает необходимость сохранения и дальнейшего развития живого труда при (гипер)модернизации производства. В этой ситуации иногда наиболее полезными оказываются не разовые специфические решения, а стимулирование нужных изменений среды, поддержка тенденций демократизации общества, хозяйственных отношений и нахождения традиционными ценностями прогрессивных форм. При этом крайне ценен опыт самоотверженного и высокопроизводительного труда как естественной потребности человека, накопленный, в частности, в кибуцах, толстовских коммунах, старообрядческих общинах и т.д., а также умение органично сочетать глубокие инновации с конкретными условиями, задаваемыми, в частности, социальным наследием, совокупностью традиций и обычаев, ценностно-смысловыми комплексами, ментальными матрицами.

Трудовая сфера по-прежнему не только занимает весомое место в творческом раскрытии личности, но и возрождении и восхождении человека на эволюционной лестнице. Более того, сформированы предпосылки того, чтобы из элемента строго индивидуального досуга, не-труда, частного хобби творчество стало конкретно-всеобщим процессом самораскрытия масс. Если ранее человек, как правило, реализовывался в строгих рамках predetermined рождением жизненной дороги, то сегодня в социальном масштабе свобода выбора в продуцировании смыслов сменила прежнюю свободу от выбора с низведением к животнo-вещной репродукции [13-19]. Место общественной предрасположенности к отчуждённому канону и индивидуального порыва к творчеству заняла общественная потребность в творчестве, дополняемая порой индивидуальной склонностью к бегству от сложностей свободы. Причём текучая природа регулируемых процессов одновременно инициируется как особенностями новонарождающейся общественной среды, так и свойствами форсированного переходного периода. В реализации ведущих противоречий усиление конкурентных позиций приоритетно связано с созданием (в частности, за счёт стимулирования и регулирования) условий наиболее полного просоциального раскрытия, развития и реализации дарований каждого.

В этой ситуации прогресс – восхождение от «человека экономического» к «человеку творческому». Регресс – в деградации до торжества биологических инстинктов и состояния «экономического животного», «человека умелого», с индивидуальной редукцией до звериных инстинктов и общественной атомизации – стимулируется средой «сумеречного сознания», ориентирующей на стяжательство, комфорт и мотовство, отвергающей сущностные силы человека в пользу фетишизации вещей и капитала. В этом контексте

духовная и физиологическая сытость, моральное и физическое потребительство – этапы мещанства, элементы обезличивания филистерством умирания творческой личности. Высокое рождается в неуспокоенности, восхождение требует духовного подвижничества. Опасность, риск отнюдь не заставляют прекратить творчество, а, зачастую, стимулируют его; трагедии вырастают из дарования настоящую величину. Напротив, для достижения свободы необходимо становление ответственности и самодисциплины / самоограничения. Человек, чья жизнедеятельность полностью разложима на производство и потребление, – отчуждённый как от деятельности, так и от жизни. Противопоставление производства – потребления, времени труда и досуга преодолевается свободой творческого самовоплощения (прежде всего, в труде и управлении). Так, в творчестве не только свобода, но и необходимость становится подчинённым элементом развития и реализации. Между тем, использование идолов комфорта и удовольствий облегчает вскрытие компаниями всемирного центра региональных рынков и отделение «зон благополучия» от «резерваций прошлого». «Мёртвые души» противоположны творческому (в частности, гражданскому) горению. Именно наиндивидуальные, надэгоистичные и другие трансцендентные факторы часто оказываются решающими на макро- и микроуровне. Определяющая же направленность общественных трансформаций проявляется, например, в предрасположенности общества к определённым дарованиям, в предпочтении конкретных умений.

Со-творчество, со-трудничество и со-развитие требуют сложной прогностики и координации усилий по управлению переменами. Организация духовного наставничества, окормления – фактор морального и телесного врачевания, социального иммунитета. Человек наиболее продуктивен, когда занят на пользу общества именно тем, что может именно он – и без чего обойтись не может. В прежней общественной парадигме трудовая сфера зиждилась на отчуждённом (социально, экономически, технологически) труде; теперь общественно-необходимым и наиболее эффективным становится свободное самодеятельное творчество. А под влиянием увлечённости своим делом меняются иерархии целей, интересов, стимулов. Но нельзя паразитировать на этом. В частности, никакой чиновник не имеет права ни «блокировать» или «ограничивать» творческий поиск, ни получать оплату свыше обслуживаемых им созидателей. С одной стороны, участие в творческом труде – основной фундамент нравственного роста состоятельности и обеспеченности, с другой, – оно должно не только приносить удовлетворение, но и обеспечивать приемлемый жизненный уровень и социальный престиж. Т.о. и поощрения за творческий труд должно быть достаточно для достатка семьи и высокого социального престижа, и именно вознаграждение за творческий труд и выступает основой благосостояния и уважения, причём оценка происходит для каждого отдельно (в частности, с блокированием наследования). Соответственно, подобные изменения диффузируют, глубоко меняя и социально-политическое, и нравственно-духовное измерения общественной жизни, наполняя глубоким смыслом служение обществу. Характер эпохи требует вовлечения в творчество (прежде всего, в труде и управлении) максимально широких слоев методологически и профессионально обученного населения. Праздностью и иждивенческими / стяжательскими настроениями провоцируется криминал. Вместе с тем, наполнение корзины прав человека: социальных, экономических, политических, экологических и т.д. не только кардинально замедлилось в конце 20 века; в ряде стран предпринимались попытки переложить тяготы глобальной кризисности на плечи социально уязвимых слоёв: срезались заработные платы, свёртывался комплекс социальных программ и льгот, повышался пенсионный возраст....

При этом заведомая ресурсно-методологическая плюральность постсовременности предполагает преодоление обязательности и доминантности канонов и штампов. Притом видимость повсеместного доминирования демократических форм и процедур усиливает

внимание не только к индивидуальной, но и к социальной психологии воздействия для создания и поддержания вектора толпо-элитарных подвижек. Ранее и человек от рождения был обречён реализовываться в строго определенных рамках общественных обязанностей, и предметы культуры были ориентированы прежде всего на потребление верхушкой. Соответственно, нужно осовременивание – но отнюдь не обязательно в формах и моделях, свойственных вестернизации, тем более – в «догоняющих» вариациях. Сейчас каждый может отбирать близкое именно для себя. Из моделей жизнеустройства и развития конкретный культурно-цивилизационный мир также может создать свою конкретику, оптимальную именно для его условий и подходов соответственно как глубинным пластам своих ценностно-смысловых комплексов, так и динамике трансформации. Но осуществление этого выбора требует ответственности и гражданской зрелости. Распространение демократических процедур при изощрённости психоманипулятивных техник превращает общественное мнение в серьёзный объект информационного давления. Расщирение сферы «новых медиа», «смайликовой» культуры, возможности получать и оценивать информацию с позиций различных смысловых платформ обеспечивает расширение диапазона и комбинаций участия в событиях культуры, что существенно изменяет соотношение социализации / аккультурации и индивидуализации освоения социокультурного пространства. Повышение эффективности при использовании виртуальной реальности предполагает усиление внимания к сформированным социокультурным традициям, развитию вокруг них и на их основе культурно-цивилизационных миров.

Одновременно, сознательное отношение к труду-творчеству не только делает и бессмысленным, и неэффективным наличие квазисословия «надсмотрщиков-контролёров», но и требует дополнения участием в творческом управлении: как на производстве, так и в прочих сферах жизни. Разумеется, меняющиеся условия вовсе не уничтожают организационно-управленческие задачи и отношения как таковые, однако, значительно трансформируют и усложняют их. При этом, с одной стороны, пока ещё сохраняют свою мощь многоуровневые наднациональные структуры контроля и связка элит наднационального типа с компрадорскими национальными группами. С другой, – для сохранения идентичности и исторической субъектности культурно-цивилизационных миров нарастает необходимость их самозащиты. Особенно усложняются организационно-управленческие формы, механизмы и отношения характером «стабильной нестабильности» и утратой формами ранее привычного уровня чистоты. Между тем, организационно-управленческая культура предрасполагает к определённому качеству развития-реализации творчеством родовых сил.

Список использованных источников:

1. Труд и трудовые отношения / отв. ред. В.В. Борисов. Ярославль: Верхне-Волжское кн. изд-во, 1976. 213 с.
2. Буян И.В. Труд становится творчеством. К.: Политиздат Украины, 1987. 133 с.
3. Шедяков В.Е. Творчество как решающий ресурс развития. *Challenges and prospects for the development of social sciences in Ukraine and EU countries: comparative analysis* / ed. board: I. Pyrzyk, A. Rejmak, O. Bida, M. Palinchak; Cuiavian University in Wloclawek. Riga: Baltija Publishing, 2019. P. 305–318.
4. Burawoy M. The Politics of Production: Factory Regimes Under Capitalism and Socialism. London: Verso, 1985. 270 p.
5. Шедяков В.Е. Консолидация интересов в формировании качества общественной формы труда. *Вісник Одеського національного ун-ту*. 2020. Т. 25. Вип. 1 (80). Економіка. С. 17–22. DOI <https://doi.org/10.32782/2304-0920/1-80-2>
6. Томашкевич В.Е. Трудовая активность. М.: Экономика, 1985. 208 с.

7. Социальная активность специалиста: истоки и механизм формирования (социол. анализ) / Е.А. Якуба, В.А. Правоторов, И.Д. Ковалёва и др. Харьков: Вища шк., 1983. 216 с.
8. Шедяков В.Є., Блінов О.А., Морозов П.Д. Удосконалення трудових відносин як основа стійкості та розвитку громадянського суспільства. К.: Задруга, 2014. 320 с. *Рец.: Економіст. 2014. № 4. С. 62–63.*
9. Шедяков В.Є. Культура праці як чинник підвищення якості життя під час переходу до соціальних технологій, іманентних постсучасним трудовим відносинам. *Нова парадигма*. 2013. Вип. 115. С. 164–174.
10. Шедяков В.Е. Трудовые отношения в экономике познающего общества. *Digital and Innovative Economy: Processes, Strategies, Technologies: Proceed. of Intern. Scient. Conf. Kielce*, 2019. P. 9–81.
11. Шедяков В.Є. Системні основи розвитку трудових відносин. *Вісник Київського національного ун-ту. Філософія. Політологія*. 2012. № 107. С. 43–46.
12. Шедяков В.Е. От трипартизма к общегражданскому полилогу. *Регіональні студії*. 2019. № 16. С. 97–103.
13. Агг А. Мир человека как субъекта производства. М.: Прогресс, 1984. 199 с.
14. Шедяков В.Е. Приоритеты в осуществлении перемен: взаимодействие глобальных и национальных трансформаций. *Scient. Collection «InterConf»*. 2020. № 1 (34). Nov.: Intern. Forum: Problems and Scient. Solutions: with Proceed. of 6 Intern. Scient. and Pract. Conf. Melbourne, 2020. P. 278–285.
15. Диалектика превращения труда в первую жизненную потребность / В.А. Буслинский, Ю.И. Ширяев, В.И. Коцюбинский и др.; отв. ред. В.А. Буслинский. К.: Наук. думка, 1987. 320 с.
16. Шедяков В.Е. Переход от приоритетов потребительства к ценностям творчества – условие развития культурно-цивилизационного мира. *Пріоритетні напрями вирішення актуальних проблем суспільних наук*: Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, 2015. С. 85–89.
17. Шедяков В. Возвышающая социокультурная среда – признак развивающегося общества. *Місце суспільних наук у системі сучасного гуманітарного знання XXI століття*: Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. К., 2017. С. 37–41.
18. Шедяков В.Е. Ценность жизни и возможность творчества как характеристики общественных изменений. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Ст. I. 2017. Вип. 5 (11). С. 11–18. Ст. 2. 2018. Вип. 6 (18). С. 34–39.
19. Шедяков В.Е. Возможности и угрозы для творческой реализации человека в сетевом обществе. *Development of Socio-Economic Systems in a Global Network Environment: Proceed. of Intern. Scient. Conf. Le Mans*, 2020. P. 88–90.

SECTION 6. SOCIAL WORK AND SOCIAL WELFARE

Шинькарук Мирослава Богданівна

здобувач вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Кубіцький Сергій Олегович

канд. пед. наук, професор,
завідувач кафедри управління та освітніх технологій
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Різні соціально-педагогічні умови виховання дітей дошкільного віку по-різному впливають на становлення особистості, у т.ч. її соціальної спрямованості. Характер такого впливу обумовлює як зміни, так і взаємодію в певному колі ознак психологічних особливостей, які формують поведінку. Визначення таких ознак дозволить не тільки уточнити тенденції розвитку культури поведінки сучасних дітей, які проживають у сільській місцевості, але й розробити соціально-педагогічну методику попередження і корекції небажаних проявів у формуванні соціальної спрямованості дітей. На особливості соціальної спрямованості дітей впливають такі соціально-педагогічні фактори: особливості сімейного виховання; неформальність взаємостосунків з іншими дітьми та умови навчально-виховного процесу в закладі дошкільної освіти (ЗДО). Однією, і чи не найголовнішою умовою поведінки дітей дошкільного віку є їх соціальне оточення. Саме у взаємодії з дорослим дитина входить в оточуючий світ, оволодіває цінностями, нормами і правилами, прийнятими в суспільстві [1, 2].

Мета емпіричного дослідження: визначити особливості формування соціальної спрямованості дошкільників залежно від їх середовища (дітей, батьків, вихователів) у сільському соціумі.

Гіпотеза емпіричного дослідження: особливості формування соціальної спрямованості дошкільників детерміновані їх найближчим середовищем – дітьми, батьками, вихователями сільського ЗДО.

Завдання емпіричного дослідження:

- 1) виявити особливості спілкування дошкільників;
- 2) продіагностувати специфіку комунікації батьків, вихователів;
- 3) визначити наявність кореляційного зв'язку;
- 4) описати рекомендації для батьків і сучасних педагогів сільських ЗДО зі створенням оптимальних умов формування соціальної спрямованості дітей.

Генеральна сукупність емпіричного дослідження: суб'єкти комунікативного середовища дошкільників: діти, їх батьки, вихователі ЗДО.

Вибіркова сукупність емпіричного дослідження: 23 дитини віком від 2 до 6 років, 2 вихователі сільського ЗДО, 30 батьків.

Експериментальна база емпіричного дослідження: Великоснітинський ЗДО «Сонечко».

Методи емпіричного дослідження: обґрунтовано у табл. 1.

Таблиця 1

**Інструментарій дослідження особливостей формування соціальної спрямованості
дошкільників у сільській місцевості
(змішана за віком група дітей у ЗДО) – від 2 до 6 років**

№№ п/п	Методика (назва, джерело)	Мета застосування	Об'єкти діагностики
11.	«Діагностика розвитку спілкування з однолітками» (І.А. Орлова, В.М. Холмогорова) [4]	Виявити рівень сформованості комунікативного досвіду дітей дошкільного віку з однолітками	23 дитини віком від 2 до 6 років
22.	Діагностика комунікативних здібностей дітей дошкільного віку [5]	Діагностична анкета спрямована на виявлення рівня розвитку комунікативних здібностей дитини. Перед її заповненням необхідно провести спостереження за поведінкою і діяльністю дитини – дошкільника, особливостями виконання нею завдань на заняттях	Анкету заповнюють педагоги ЗДО
33.	«Які ви батьки» [4]	Вивчити думку батьків про важливі цілі виховання. Діагностика стосунків батьків з дітьми	Анкета для батьків

Опишемо коротко вибрані методики.

Методика 1. «Діагностика розвитку спілкування з однолітками» (І.А. Орлова, В.М. Холмогорова).

Мета: виявити рівень сформованості комунікативного досвіду дітей дошкільного віку з однолітками.

Методика діагностики: діагностика спілкування передбачає вивчення інтересу дитини до ровесника, чутливості до впливів, ініціативності дитини зі спілкуванням, просоціальних дій, співпереживання і цілей спілкування.

Для визначення рівня розвитку спілкування з однолітками слід використовувати: параметри спілкування з однолітками; шкали оцінки параметрів розвитку спілкування з однолітками.

Показниками спілкування дітей із однолітками служать такі параметри спілкування як:

- Інтерес Вільгельма до ровесника (звертає чи не звертає дитина увагу до однолітка, знайомиться з його зовнішністю (наблизиться до однолітка, трактується одяг, обличчя, постать).

- Ініціативність (прагнення дитини привернути увагу однолітка до своїх дій, адресовані усмішки, демонстрація своїх фізичних можливостей, залучення у спільні дії).

- Чутливість (активність) – прагнення дитини до взаємодії з ровесником, бажання дитини діяти спільно, здатність реагувати на впливи однолітка і відповідати тими, спостереження за діями однолітка, прагнення підлаштуватися під них, наслідування діям однолітка.

- Просоціальні дії (здатність дитини враховувати бажання однолітка, вміння поділитися, допомогти, робити щось разом).

- Цілі спілкування (дії, з яких дитина прагне привернути увагу однолітка, залучає його у спільні дії і бере участь у них).

Показниками даного параметра є:

- експресивно-мімічні цілі (емоційна забарвленість дій дітей, розкутість однолітків);
- активна мова (лепет, окреме слово, фрази).

Дана методика дозволяє виявити рівень комунікації дітей в ЗДО. Якщо результати будуть незадовільними буде розроблятися програма соціально-педагогічної підтримки комунікативного середовища дошкільників.

Методика 2. Діагностика комунікативних здібностей дітей дошкільного віку. Діагностична анкета спрямована на виявлення рівня розвитку комунікативних здібностей дитини. Перед її заповненням необхідно провести спостереження за поведінкою і діяльністю дитини – дошкільника, особливостями виконання нею завдань на заняттях.

Питання анкети заповнюють педагоги ЗДО – є орієнтирами для організації спрямованого спостереження за дітьми, а також для проведення в подальшому корекційної роботи з формування не сформованих компонентів комунікативної здатності. Дана методика містить 12 питань закритого типу за допомогою яких ми зможемо виявити рівень розвитку комунікативних здібностей дітей в ДЗО.

Методика 3. «Які ви батьки».

Батькам надається бланк із запитаннями відкритого та відкрито-закритого типу для визначення, які найважливіші якості потрібно виховувати у дітях та скільки часу батьки приділяють своїм дітям. Адже віддаючи належну роль впливу всіх факторів соціалізації, зазначимо, що найважливішими для дошкільників залишаються фактори мікрорівня.

Таким чином, за допомогою організованої нами роботи та підібраним методикам, ми змогли визначити рівень розвитку спілкування між однолітками дошкільного віку та їх батьками. Описали інноваційні педагогічні методики формування соціальної спрямованості в сучасній дошкільній освіті, а також їх класифікацію, адже використання інноваційних методів є дієвим засобом удосконалення навчально-виховної та методичної роботи, що дозволяє зробити процес навчання дітей і дорослих більш цікавим та ефективним.

Список використаних джерел:

1. Гончарова-Горяньська М.В. Навчально-виховний комплекс «дошкільний навчальний заклад – початкова школа» як середовище соціалізації дітей дошкільного віку. *Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Зб. наук. праць*. Вип. 10. Т. 2. Кам'янець-Подільський. 2007. С. 133-141.
2. Кубіцький С.О., Дубровинський Г.Р., Зонь В.В., Черняк А.І., Безбах В.Г. Основи загальної та військової психології і педагогіки: навчальний посібник. К., 2010. 400 с.
3. Кубіцький С.О. Історія соціальної роботи в зарубіжних країнах в схемах і таблицях: навчальний посібник. К.: НАКККіМ, 2010. 124 с.
4. Полєвікова О.Б. Оптимізація процесу соціальної адаптації дітей старшого дошкільного віку до умов ДНЗ засобами гри [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.: http://dgerela.at.ua/publ/metodichka/optimizacija_procesu_socialnoji_adaptaciji_ditej_starshogo_do_shkilnogo_viku_do_umov_dnz_zasobami_gri/2-1-0-92
5. Програма «Впевнений старт» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.: http://www.mon.gov.ua/newstmp/2010/24_11/5/programa.doc

Самохіна Євгенія Анатоліївна

канд. с.-г. наук

Сумський національний аграрний університет, Україна

ЕРГОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОЧОГО МІСЦЯ

Робоче місце — це зона простору, що оснащена необхідним устаткуванням, де відбувається трудова діяльність одного працівника чи групи працівників.

Раціональне планування робочого місця має забезпечувати: найкраще розміщення знарядь і предметів праці, не допускати загального дискомфорту, зменшувати втомлюваність працівника, підвищувати його продуктивність праці. Робоче місце має забезпечувати виконання трудових операцій в межах зони досяжності моторного поля. Моторне поле - простір робочого місця, в якому можуть здійснюватися рухові дії людини. Площа робочого місця має бути такою, щоб працівник не робив зайвих рухів і не відчував незручності під час виконання роботи.

Робоче місце має бути організоване відповідно до вимог стандартів, технічних умов та методичних вказівок з безпеки праці. Найбільш поширені варіанти помилок при організації робочого місця. Першою помилкою є те що руки і плечі доводиться тримати дуже високо. При цьому швидко втомлюються м'язи плечового поясу. Другою, органі керування або предмети праці знаходяться дуже далеко від тіла. Це призводить до надмірного збільшення навантаження на міжхребцеві диски, що призводить до швидкого стомлення м'язів ший і спини. Організація робочого місця і конструкція устаткування повинні забезпечувати пряме і вільне положення корпусу тіла працюючого або нахил його вперед не більше ніж на 15°. Для забезпечення зручного, якомога більш близького підходу до столу, верстата чи машини має бути передбачений простір для стоп розміром не менше 150 мм – за глибиною, 150 мм – за висотою і 530 мм – за шириною.

При плануванні робочого місця треба прагнути того, щоб операції руками виконувалися на близькій відстані від тіла – при мінімальному відхиленні плечей від вертикалі. Там, де можливо, слід обладнати робочі місця підлокітниками або підставками для рук. Це веде до зниження стомлення м'язів плечового поясу. При цьому навантаження, яку несуть м'язи – розгиначі ший і хребтного стовпа, може досягати істотних значень від максимальних силових показників даної м'язової групи, що призводить до її стомлення.

Хронічне стомлення певних м'язових груп, яке повторюється кожного робочого дня протягом місяців і років, може призвести до ряду захворювань. Тому, якщо працюючі скаржаться на болі в області ший, викликані стомленням м'язів її задньої поверхні, слід ознайомитися з їх робочою позою. У разі, якщо кут нахилу голови протягом робочого дня тривалий час перевищує 25 – 30°, робоче місце має бути реконструйоване (або змінений регламент роботи, в який слід ввести збільшені паузи відпочинку). Останнє є особливо важливим, якщо робота носить інтелектуальний характер: розумова або емоційна напружена робота супроводжується збільшеною активністю м'язів ший. Що стосується нахилу тулуба вперед, то було виявлено, що суб'єктивне відчуття дискомфорту сильно корелює з моментом сили відносно тазостегнових суглобів. Час до настання стомлення м'язів-розгиначів хребта швидко скорочується, якщо їх сила перевищує 30% максимальної.

Не можна розв'язати питання про створення і реорганізацію робочого місця без врахування науково-обґрунтованих нормативів освітлення, вентиляції, шуму, температури, розташування навчального обладнання і робочих місць. Використання нестандартних

навчальних меблів викликає завчасну втому робітників, негативно впливає на культуру розумової праці. Науково доведено, що якщо сидіти на стільці, який не відповідає росту, витрати енергії зростають до 22%, а при надто вигнутій позі - до 46%.

Раціональне кольорове забарвлення інтер'єрів, обладнання, технічних засобів навчання також значно покращують самопочуття людей і сприйняття зорової інформації. Те ж можна відмітити і стосовно нормального освітлення та достатнього рівня контрастності предметів, що спостерігаються і є носіями навчальної інформації. Освітлення на робочому місці повинне бути таким, щоб працівник міг без напруги зору виконувати свою роботу. Недостатність освітлення приводить до напруги зір, ослабляє увагу, приводить до настання передчасної стомленості. Надмірно яскраве освітлення викликає засліплення, роздратування і різь в очах. Неправильний напрям світла на робочому місці може створювати різкі тіні, відблиски, дезорієнтувати працюючого. Всі ці причини можуть привести до нещасного випадку або профзахворювань, тому такий важливий правильний розрахунок освітленості.

Отже, створення сприятливих умов праці і правильне естетичне оформлення робочих місць на виробництві має велике значення як для полегшення праці, так і для підвищення його привабливості, позитивно впливаючої на продуктивність праці. Нині організація та обладнання робочих місць працівників апарату управління, створення відповідних умов для їх праці набувають дедалі більшого значення. З кожним роком збільшується обсяг оброблюваної інформації, все більше застосовуються засоби механізації та автоматизації робіт, техніка стає більш складна, виникають нові професії тощо. Все це потребує певної організації робочих місць, їх планування, устаткування, створення оптимальних умов для праці.

Список використаних джерел:

1. Лапін В.М. Безпека життєдіяльності людини. -К.: 2019.
2. Пістун І.П. Безпека життєдіяльності .-С. : 2018

SECTION 7.

INTERNATIONAL RELATIONS

Ishik Omur Kerim Mehmetshah

PhD candidate in Political Sciences

Baku Slavic University, Republic of Azerbaijan

TURKEY-AZERBAIJAN: THE ROLE OF TRADE RELATIONS IN EXPANDING COOPERATION IN THE FIELD OF ECONOMIC SECURITY (INDICATORS FOR YEARS)

Continuing with the famous economist Adam Smith, then David Ricardo, John Stuart Mill and Alfred Marshall, classical economic theorists saw foreign trade as a very important tool in increasing world prosperity [1, p. 5].

Trade relations also play an important role in Azerbaijan-Turkey economic cooperation. First of all, it should be noted that bilateral trade relations have developed within the framework of the "Agreement on Trade and Economic Cooperation" of November 1, 1993, and a number of agreements and treaties signed in subsequent years. In order to accurately and adequately analyze the cooperation in this area, we consider it expedient to pay attention to the main indicators of trade performance and economic strength of the parties, the share of the partner in the total imports and exports of both countries conditional trade relations covering 1992-2017, 1992-2000; to divide into stages for 2001-2010 and 2011-2017. We believe that all this will allow us to determine the place and role of the parties in the economic security of our countries.

First of all, let's look at the economic power of the parties. We can determine this on the basis of tables of the general indicators of exports and imports of the parties for different years:

*Table 2.1**

Total trade turnover of Azerbaijan and Turkey in 1992-2000 (billion US dollars)

Years Countries		1992	1993	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Azerbaijan	Circulation	2423,8	1353,4	1302,8	1591,8	1575,6	1682,7	1965,6	2917,3
	Export	1484,0	724,6	637,2	631,2	781,3	606,2	929,7	1745,2

* The table was prepared on the basis of data from the State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan and the Statistical Institute of Turkey: Source: [Azərbaycanın Statistik Göstəriciləri 1999. Statistical Yearbook of Azerbaijan 1999. Bakı: "Səda" nəşriyyatı, 1999, 436 s., s.433; Azərbaycanın Statistik Göstəriciləri 2000. Statistical Yearbook of Azerbaijan 2000. Bakı: "Səda" nəşriyyatı, 2000, 562 s., s.559; Azərbaycanın Statistik Göstəriciləri 2001. Statistical Yearbook of Azerbaijan 2001. Bakı: "Səda" nəşriyyatı, 2001, 698 s., s.658; Azərbaycanın Statistik Göstəriciləri 2003. Statistical Yearbook of Azerbaijan 2003. Bakı: "Səda" nəşriyyatı, 2003, 774 s., s.634; Azərbaycanın Statistik Göstəriciləri 1999. Statistical Yearbook of Azerbaijan 1999. Bakı: "Səda" nəşriyyatı, 1999, 436 s., s.435; Azərbaycanın Statistik Göstəriciləri 2000. Statistical Yearbook of Azerbaijan 2000. Bakı: "Səda" nəşriyyatı, 2000, 562 s., s.561; Azərbaycanın Statistik Göstəriciləri 2001. Statistical Yearbook of Azerbaijan 2001. Bakı: "Səda" nəşriyyatı, 2001, 698 s., s.660; Azərbaycanın Statistik Göstəriciləri 2004. Statistical Yearbook of Azerbaijan 2004. Bakı: "Səda" nəşriyyatı, 2004, 802 s., s.772].

Table 2.1 continuation

Years Countries		1992	1993	1995	1996	1997	1998	1999	2000
	Import	939,8	628,8	667,6	960,6	794,3	1076,5	1035,9	1172,1
	Balance	+544,2	+95,8	-30,4	-329,4	-13,0	-470,3	-106,2	+573,1
Turkey	Circulation	37,6	44,5	57,3	65,6	74,6	71,3	67,3	61,3
	Export	14,7	15,3	21,6	23,1	26,2	25,9	26,6	27,8
	Import	22,9	29,2	35,7	42,5	48,6	45,4	40,7	54,5
	Balance	-8,2	-13,9	-14,1	-19,4	-22,4	-20,5	-14,1	-26,7

Now let's look at the total trade turnover of Azerbaijan and Turkey in 2001-2010.

Table 2.2

Total trade turnover of Azerbaijan and Turkey in 2001-2010 (billion US dollars)**

Years Countries		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Azerbaijan	Circulation	3745,3	3832,9	5216,6	7131,3	8558,4	11638,9	11870,6	54925,5	20826,8	28,0
	Export	2314,2	2167,4	2590,4	3615,4	4347,2	6372,2	6058,4	47756,0	14699,9	21,4
	Import	1431,1	1665,5	2626,2	3515,9	4211,2	5266,7	5712,2	7169,5	6127,0	6,6
	Balance	883,1	501,9	-35,8	99,6	135,9	1105,4	346,2	40586,5	8572,9	14,8
Turkey	Circulation	72,7	84,3	112,2	158,1	170,9	215,5	276,9	333,8	243,0	299,4
	Export	31,3	34,6	46,6	61,7	71,9	81,9	107,1	132,0	102,1	113,9
	Import	41,4	49,7	65,6	96,4	99,0	133,6	169,8	201,8	140,9	185,5
	Balance	-10,1	-15,1	-19,1	-34,7	-27,1	-51,7	-62,7	-69,8	-38,8	-71,7

Table 2.2 shows that in 2001-2010, the trade turnover of the Republic of Azerbaijan was 2.8-28.0 billion US dollars, and the trade turnover of Turkey was 72.7-299.4 billion US dollars. During these years, Azerbaijan's foreign trade turnover has increased 10 times and the republic has become a leader in the South Caucasus in terms of economic power, while Turkey has become one of the world's strongest economies.

Finally, let's look at the following table, which reflects the total trade turnover of the parties in recent years:

** The table was prepared on the basis of data from the State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan and the Statistical Institute of Turkey: Source: [Azərbaycanın Statistik Göstəriciləri 2004. Statistical Yearbook of Azerbaijan 2004. Bakı: "Səda" nəşriyyatı, 2004, 802 s., s.769,772; Azərbaycanın Statistik Göstəriciləri 2005. Statistical Yearbook of Azerbaijan 2005. Bakı: "Səda" nəşriyyatı, 2005, 870 s., s.825,828; Azərbaycanın Statistik Göstəriciləri 2007. Statistical Yearbook of Azerbaijan 2007. Bakı: "Səda" nəşriyyatı, 2007, 728 s., s.671,674; Azərbaycanın Statistik Göstəriciləri 2008. Statistical Yearbook of Azerbaijan 2008. Bakı: "Səda" nəşriyyatı, 2008, 774 s., ss.711,714; Azərbaycanın Statistik Göstəriciləri 2010. Statistical Yearbook of Azerbaijan 2010. Bakı: "Səda" nəşriyyatı, 2010, 840 s., s.757,760]; TÜİK –nin 2001-2010-cu illər üzrə ölkə raporu; Türk Ekonomisinin Genel Görünümü // <http://www.mfa.gov.tr/turk-ekonomisindeki-son-gelismeler.tr.mfa>

Table 2.3

Total trade turnover of Azerbaijan and Turkey in 2010-2017 (billion US dollars)***

Years Countries		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Azerbaijan	General circulation	36,4	33,6	34,7	31,0	21,9	17,6	22,6
	Export	26,6	23,9	24,0	21,8	12,7	9,1	13,8
	Import	9,8	9,7	10,7	9,2	9,2	8,5	8,8
	Balance	16,8	14,2	13,3	12,6	3,5	0,6	5,0
Turkey	General circulation	375,7	389,1	403,5	399,7	351,1	342	-
	Export	134,9	152,6	151,8	157,6	143,9	143	-
	Import	240,8	236,5	251,7	242,2	207,2	199	-
	Balance	-105,9	-83,9	-99,9	-84,6	-63,4	-56	-

The figures in Table 2.3 suggest at first glance that the share of bilateral trade is weak. But this is not the case. Azerbaijani-Turkish trade relations and investment have played an important role in ensuring the economic security of our countries, especially Azerbaijan.

Now let's evaluate what we said by following the dynamics of trade turnover between the two countries in the stages we have conditionally defined above. First of all, let's look at the statistics for 1992-2000.

Table 2.4

Azerbaijan-Turkey trade relations in 1992-2000 on the basis of official statistics of the Republic of Azerbaijan (US \$ thousand)*

Years	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Circulation	212724,0	124204,0	92490,0	166955,2	255305	220984,9	355525	212077,0	233483,6
Export	87107,0	63635,0	76027,0	140510,2	216257,8	179701,8	219688,8	142991,2	128 502,6
Import	125617,0	60569,0	16463,0	26445,0	39048,8	41283,1	135837,8	69 086,8	104981,0
Balance	+38510	-3066	-59564	-114065,2	-177209	-138418,7	-83.851,0	-73904,4	-23521.6

Turkey's trade relations with Azerbaijan in 1992-2000 based on official TR statistics (US \$ million) [2]

Years	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Export	94.02	68.21	132.12	161.14	239.22	319.80	327.16	248.05	239.73
Import	25.46	33.93	8.88	21.77	38.23	58.17	50.34	44.00	95.60
Balance	+69.56	+34.28	+124.24	+139.37	+200.89	+260.63	+276.82	+204.05	+144.13

Despite some differences between the figures in the official statistics of Azerbaijan and Turkey, trade relations have been on the rise, with a positive balance in favor of Turkey. The volume of Azerbaijan's import-export operations with Turkey, which regained its independence

*** The table was prepared on the basis of data from the State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan and the Statistical Institute of Turkey: Source: [Azərbaycanın Statistik Göstəriciləri 2017. Statistical Yearbook of Azerbaijan 2017. Bakı: "Səda" nəşriyyatı, 2017, 814 s., ss.741,744; Azərbaycanın Statistik Göstəriciləri 2018. Statistical Yearbook of Azerbaijan 2018. Bakı: "Səda" nəşriyyatı, 2018, 808 s., ss.737,739; AR DSK. Beynəlxalq müqayisələr/ <https://www.stat.gov.az/source/trade/>; TÜİK-nin 2009-2018-ci illər üzrə ölkə raporu; Türk Ekonomisinin Genel Görünümü // <http://www.mfa.gov.tr/turk-ekonomisindeki-son-gelistmeler.tr.mfa>].

* The table is prepared on the basis of the data of the State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan: Source: [AR DSK Azərbaycanın xarici ticarəti / <https://www.stat.gov.az/source/trade/>].

in 1991, began to grow rapidly, and Turkey played a special role in the country's foreign trade relations. Thus, the volume of trade between the two countries has been growing steadily since 1994. According to the above official statistics of Azerbaijan, the trade turnover between the two countries amounted to \$ 356 million in 1998 and \$ 234 million in 2000, compared to \$ 92.5 million in 1994. This trade turnover accounted for 6.4% of Azerbaijan's total foreign trade turnover in 1994, 21.1% in 1998 and only 8% in 2000, respectively.

In 1995, 21% of Azerbaijan's import operations, in 1998, 20.4%, and in 2000, 11% fell to the share of operations with Turkey.

There were various reasons for this increase. First of all, the goods imported from Turkey began to be recognized in the Azerbaijani market. The second was that the quality of Iran's closest rival's exports was much lower than that of Turkish goods [3, p.120].

It is clear from Table 2.4 that in 1992-2000, the trade balance was negative for Azerbaijan, with imports dominating over exports. Only 1992 and 1998 are exceptions.

Thus, until 1995, Turkey was the largest importer of goods from Russia to Azerbaijan in the last years of the twentieth century.

References:

1. Demir M. Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebesi. Detay Yayıncılık. Ankara 2004, 280 s.
2. TİKA-nın 1992-2000-ci illər üzrə ölkə raporu; Kabasakal Ö. Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri İle Ekonomik ve Ticari İlişkileri, Avrasya Etüdleri 20, Özel Sayı, Yaz-2001, s.54-55.
3. Hacıyeva Ş.Ş. Türkiyə-Azərbaycan iqtisadi əlaqələri (1990-2010) // Bakı Universitetinin Xəbərləri (Humanitar elmlər seriyası) 2012, №2, s.119-125

SECTION 8.

LAW AND INTERNATIONAL LAW

Alexei A. Maksurov

Calon undang-Undang, Profesor

P. G. Demidov Yaroslavl State University, Rusia

Pensyarah di Sekolah Hukum

Sorbonne University of Paris, Perancis

KOORDINASI PAKAI TINDAKAN UNDANG-UNDANG DI BAWAH PERLEMBAGAAN REPUBLIK SINGAPURA

Perlembagaan Republik Singapura [1] telah banyak pakai menyelaraskan norma undang-undang.

Pertama sekali, seperti norma memohon untuk penggunaan tindakan undang-undang: prosedur untuk penerimaan mereka diselaraskan, yang juga adalah biasa untuk koordinasi norma dalam perlembagaan negara-negara Erop. [2, p. 18].

Khususnya, menurut Artikel 5, ayat 2, Perlembagaan Singapura, bahkan bill bertujuan untuk mengubah apa-apa penyediaan Perlembagaan ini tidak akan berlalu dengan Parlimen kecuali ia telah disokong di kedua dan ketiga bacaan dengan undi sekurang-kurangnya dua-pertiga dari jumlah anggota Parlimen (dengan pengecualian dilantik sebagai anggota).

Sering, sebenar koordinasi mekanisme yang berpakaian dalam "lembut" bentuk cadangan dan perundingan.

Oleh itu, artikel 21 Perlembagaan Singapura menyediakan itu, kecuali dalam kes-kes yang dinyatakan dalam Perlembagaan, Presiden, dalam menjalankan fungsi di bawah Perlembagaan atau apa-apa yang ditulis undang-undang, akan bertindak mengikut cadangan Kabinet Menteri atau Menteri bertindak di bawah arah umum menteri-Menteri Kabinet. Presiden mungkin bertindak di budi dalam prestasi fungsi berikut (selain orang-orang di mana dia mungkin bertindak di budi selaras dengan yang lain ketentuan ini Perlembagaan): pelantikan Perdana Menteri sesuai dengan artikel 25 Perlembagaan dan keengganan untuk persetujuan untuk permintaan untuk membubarkan Parlemen. Perundangan mungkin, dengan undang-undang, memerlukan Presiden untuk bertindak, setelah berunding atau pada rekomendasi dari mana-mana atau orang kumpulan lain daripada Kabinet, dalam menjalankan fungsi, selain — (a) fungsi dilakukan di budi; dan (b) fungsi bagi yang lain penyediaan Konstitusi ini disediakan.

Prosedur untuk kelulusan digunakan apabila melantik untuk sebuah posisi.

Itu, di bawah Artikel 22A Perlembagaan Singapura, walau apa pun yang lain ketentuan Konstitusi — (a) di mana Presiden diberi kuasa oleh apa-apa yang ditulis undang-undang untuk melantik Pengerusi, ahli atau ketua mana-mana tubuh kerajaan di mana artikel ini terpakai, Presiden, bertindak di budi, mungkin menolak untuk menerima apa-apa temujanji atau mengeluarkan pelantikan jika dia tidak setuju dengan itu nasihat atau cadangan badan yang nasihat atau cadangan dia terikat untuk bertindak; atau (b) di mana-mana hal lain, tidak ada janji untuk posisi ketua, ahli atau Chief executive officer apa-apa berkanun lembaga yang artikel ini terpakai, dan tidak ada pembatalan itu janji, akan dilakukan oleh pihak berkuasa melantik, kecuali Presiden, bertindak dalam budi, jadi bersetuju.

Artikel 22C Perlembagaan Singapura syarikat itu, walau apa pun memorandum dan artikel Persatuan Syarikat, temujanji atau pembuangan mana-mana orang dari posisi direktur atau Chief Executive Officer mana-mana Syarikat Awam yang artikel ini terpakai tidak boleh dibuat kecuali Presiden, bertindak dalam budi, setuju untuk apa-apa temujanji atau pembuangan. Pengarah milik Syarikat yang artikel ini terpakai dilantik untuk jangka tidak melebihi 3 tahun dan berhak untuk dilantik semula. Apa-janji atau pembuangan dari pejabat mana-mana pengarah atau chief executive officer yang milik Syarikat yang artikel ini terpakai, tanpa persetujuan Presiden, adalah batal dan tidak sah.

Rujukan:

1. Perlembagaan Republik Singapura // <https://sso.agc.gov.sg/Act/CONS1963>
2. Maksurov A. A. Koordinasi undang-undang teknologi di negara-negara Eropa. M., Infra-M, 2019 – - 432 p.

Paulina Kuchta-Leśniak

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
Instytut Prawa i Ekonomii, Republic of Poland

Jadwiga Kucia

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
Instytut Prawa i Ekonomii, Republic of Poland

THE VALLADOLID DEBATE AS THE BASIS OF LEGAL SCIENCE IN THE CONTEXT OF HUMAN RIGHTS DEVELOPMENT

The debate in Valladolid has an important place in human history, although historically conditioned, it was important in the light of human rights development. The immediate reason for the discussion was the issue of the Indians and their fate related to colonialism and the activities of the conquistadors. The discussion discussed the problem of imposing Christian faith, destroying culture, or using the indigenous people of America to work in the extraction of natural resources. Two speakers - Juan Ginés de Sepúlveda and Fray Bartolomé de Las Casas - were of significant importance in its course, despite differing views, despite the fact that both courts were based on the philosophy of Aristotle. It is worth noting that the external topic of the conversation was the issue of the legitimacy of the actions and the attitude of the Spanish monarchy to the Indians, but due to universal arguments, most of the statements appearing in the debate can be considered as valid in the later period of the separation of legal provisions confirming the existence of human rights, and even nowadays [1].

Spaniards in colonialism took control of part of the New World. They not only occupied territories, but also controlled the indigenous people of the area. They acknowledged that their actions were right and related to the Church's evangelizing mission. This belief was widespread until 1511, when a monk on the island of La Española preached on Sunday before Christmas, which questioned the justice and morality of the Spaniards in the treatment of Indians, and negatively referred to the methods of conquest. Fray Antonio de Montesinos accused Spanish conquistadors of abusing indigenous people. He claimed that the Spaniards oppress the population, they do not provide them with enough food and medical care when they get sick because of excessive work. He believed that the conquistadors send them to certain death by using them to work in the mining of gold, and yet they are also fellow men and should be loved. He ended the speech by saying that because of harassment and hatred towards the Indians, the Spaniards were living in a state of mortal sin [2]. The event initiated a general discussion on the activities of the Spaniards against the indigenous population, the righteousness of the title to these activities, and indirectly the human rights that every human being, including Indians.

The height of the discussion on the justice of the title of the Kings of Castile and León was the discussion that took place in Valladolid in 1550. The purpose of the meeting was to discuss a major national problem, namely the Indian issue. This was the first and last time the empire officially organized a survey on the fairness of methods to extend its dominance. It is worth adding that the debate was based mainly on the views of Aristotle, which in the Middle Ages adopted St. Thomas Aquinas. He identified the Christian soul with the Aristotelian form. When, in the age of great geographical discoveries, the inhabitants of the old continent came across people of different skin color, they began to consider the appropriateness of the philosophers' considerations. Indians, according to Thomists, had the same form as ordinary people (fully physically educated - one

head, two arms, two legs) which would mean that they also have a soul. The discussion about what is form and what is matter, and whether the Indians have a soul, did not close in theological cathedrals, but had a social impact. In 1510, a Scot who lectured in France, John Major (1467-1550) proposed that he treat the Indians as if he were Aristotelian slaves by nature. His views in Spain were shared by the Spanish theologian Juan Ginés de Sepúlveda (1489-1573). This was soon criticized by Dominican Antonio Montesinos (1470-1530) and Bartolomé de Las Casas (1484-1566), who considered Indians to be capable of conversion and thus fully human. Seeing potential Christians in America, Bartolomé de Las Casas defended the rights of the Indians against enslavement. Already in 1519 he criticized the Thomist of Bishop Juan Quevado in the debate in Molins del Rey. In 1520 he was entrusted with the management of the district of Cumana, but the rise of indigenous people frustrated him with the practical implementation of his theses. In 1540 he even published his dissertation "A Brief Account of the Destruction of Indians" calling for the cessation of colonial exploitation. His main opponent, Juan Gines de Sepulveda, was also not an anonymous personality - he translated Aristotle's works into Latin, created Thomistic comments on Stagirite's writings, and kept in touch with Erasmus of Rotterdam. The third key person involved in the ideological dispute was the royal confessor, Dominican Domingo de Soto, who, like de Las Casas, defended the rights of the Indians. These theologians set out their arguments during a stormy meeting in Valladolid in 1550, whose texts of individual discussions appeared in print in 1552 [3]. The whole discussion in Valladolid focused on the interpretation of the law *ius ad bellum* (right to war). Sepúlveda proposed a broader understanding of this principle - he provided three important explanations for a just war. First, in the war for the New World, more expansive understanding of *ius ad bellum* is needed compared to understanding this principle in relation to conventional wars. Secondly, its alternative version *ius ad bellum*, defines justice in identity and natural law, which lead to constant war. The third argument indicated that belligerent measures were justified by the positive goals they promise to bring, including the protection of the innocent and the spread of natural law for the great benefit of barbarians [4]. In addition, during the discussion, he pointed out that there were three reasons for a just war, namely self-defense, the war for the recovery of unjustly seized items and the punishment of those who did harm to the state with a proportionate response. For each of these causes, war is justified as a response to harm. Nevertheless, Sepúlveda admits that these reasons do not relate to the case of the Indians, because they did not cause any harm to the Spaniards, but nevertheless they were a generally acceptable cause, because in addition to the reasons given, there are less common reasons, but as just as the three reasons he pointed out. Based on this understanding, *ius ad bellum* based its reasoning on natural law. He called for a distinction between a civilized person and a barbarian, and defined natural law as the proper reason for the obligation to arise and for accepting virtue. Observance of natural law includes recognizing and separating the good from evil and unjust acts, not only Christian, but all those who pervert by their behavior. Natural law leads people to preserve a "human society" based on "love and good will." Those who do not follow the natural are inclined to evil. Natural law is the first cause of war - it is the principle of a fair war paradigm based on the dominance of perfection over imperfect and strength over weakness. This reason applies to Indians, who are a specific category of people - "barbarians" who violate natural law. Sepúlveda admits that if the Indians were a civilized people, then the war would not be justified. Importantly, his argument is not based on a difference of faith, but on behavior in accordance with natural law [4].

During the debate, Las Casas led the Indian defense line, which illustrated the dangers of opponent positioning and offered an *ius ad bellum* alternative. Like Sepulveda, he believed in the universality of the Christian view of good, but rejected Sepulveda's conclusions regarding the superiority of moral position [5]. In addition, he presented the errors of the idea of a just war in three main directions of criticism. First, he denied such a distinction between civilized people and

barbarians. Secondly, he articulated *jus ad bellum* regarding injury and not just cause, and then unmasked Sepúlveda's positive goals with their possible devastating consequences [4]. His argument shed light on the gap between universalism and otherness and the place of inequality in liberal modernity. Las Casas argued that humanity is based on unity, not hierarchy, as long as all people are able to accept universal, eternal laws. He therefore attacks Sepúlveda's claim that natural law underpins the hierarchy of humanity, proving that barbarism is not necessarily a sign of inferiority. In this way he defines the first kind of barbarian as any cruel man acting against humanity and at the same time indicates that the elements of such a definition of "barbarian" are fulfilled not by Indians, but by Spaniards who have done absolutely inhuman things to the people of the New World. Las Casas rejected Sepúlveda's argument that Indian customs were barbaric because they were strange. However, he decided that the only fact that was strange was the lack of written language, which was treated as a symbol of people, not of the beast. So the second type of barbarian were people who did not have a written language corresponding to the spoken language (and in this way Indians are barbarians). In addition to the understanding given, barbarism is assessed individually and not in relation to one whole such as race, nation, region or country. In this sense, the Indians are not barbarians because they have properly organized states ordered by law, religion and custom. This indicates that they are not natural slaves. It is worth emphasizing that Las Casas did not consider the Indians to be slaves as a whole, which does not mean that isolated cases of natural slavery are impossible. However, another type of barbarians will be those who do not recognize Christianity and when they celebrate and observe their rites, they cannot be punished by Christian rulers, because they are not subject to Christianity, and by imposing their version of the truth on Indians, enslave them, because everyone has the right to reject faith and defending one's own roads with a just war. For Las Casas, reason alone basically leads man to one foundation: God exists, which does not mean that others recognize God in His correct (Christian) form. They recognize God in their own way and worship with the means available to them, and the ways of worshiping God are customary. Like Cicero, Las Casas defines Indians as members of the human race who have basic individual rights and the right to culture. In the defense of the customs of other peoples, a clear duality is visible in Las Casas. On the one hand, the example of Hindus argues that they have the right to choose their own lifestyle, and on the other hand Las Casas clearly believes Christianity is morally better and believes that it is necessary to convert Indians, but not by force, because this will happen over time, when they notice the truth of the Christian religion. He believed that the Indians would be easily and quickly convinced of assimilation [5].

The debate in Valladolid has not reached consensus yet - although the strength of argument and dynamics of presentation was won by Las Casas. The discussion had only an indirect effect visible in legal regulations adopted in 1573 - it was stated that the word "conquest" would no longer be used, and instead of conquistadors' actions one could speak of "pacification". It was decided that Indians should be treated lightly, and if the natives continue to oppose the Spanish settlement and preach Christianity, then the Spaniards may use force against them. It can be said that the outcome of the debate was not what was expected - the legislation was slightly changed, but the attitude of the Spanish monarchy to indigenous peoples did not change [6].

To sum up, the dispute in Valladolid between the two main speakers, namely Juan Ginés de Sepúlveda and Fray Bartolomé de Las Casas, should be remembered as an event that proved that the defeat of the idea opposite to the Indians was the first step towards recognition of justice and equality among people. The debate in Valladolid is one of the first official discussions on human rights and equality for all people [7]. Undoubtedly, it was one of the foundations for further struggles for the recognition of the universality and inalienability of many other human rights, whose catalog is growing from age to age, and now we can talk not only about the rights of the first or second generation, but also about the rights of the third generation, which are formed.

References:

1. Jesús María Aparicio Gervás. María Montserrat León Guerrero. (2018). LA CONTROVERSIA DE VALLADOLID, 1550-1551. EL CONCEPTO DE IGUALDAD DEL «OTRO». Retrieved from: https://www.researchgate.net/profile/Jesus-Aparicio-Gervas/publication/327337323_La_Controversia_de_Valladolid_1550-1551_El_concepto_de_igualdad_del_otro_En_Boletin_Americanista_ano_LXVIII_1_n_76_Barcelona_ISSN_0520-4100_DOI_101344BA2018761008/links/5b94c6a792851c78c401d3c5/La-Controversia-de-Valladolid-1550-1551-El-concepto-de-igualdad-del-otro-En-Boletin-Americanista-ano-LXVIII-1-n-76-Barcelona-ISSN-0520-4100-DOI-101344-BA2018761008.pdf.
2. Chang-Uk Byun. (2011). The Valladolid Debate between Las Casas and Sepúlveda of 1550 on the Conquest and the Intellectual-Religious Capacity of American Indians, 장신논단 42. Retrieved from: https://www.pcts.ac.kr/js_nondan/files/vol.42_14%EB%B3%80%EC%B0%BD%EC%9A%B1.pdf.
3. F. F. Buey. LA CONTROVERSIA ENTRE GINÉS DE SEPÚLVEDA Y BARTOLOMÉ DE LAS CASAS. UNA REVISIÓN. Retrieved from: <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/2937090.pdf>.
4. D. R. Brunstetter. (2019) Just War against Barbarians: Revisiting the Valladolid Debates between Sepúlveda and Las Casas. Retrieved from: https://faculty.sites.uci.edu/danielbrunstetter/files/2019/04/Just-War-against-Barbarians_-Revisiting-the-Valladolid-Debates-between-Sepu%CC%81lveda-and-Las-Casas.pdf.
5. D. R. Brunstetter. (2019). Sepulveda, Las Casas, and the Other: Exploring the Tension between Moral Universalism and Alterity. Retrieved from: https://faculty.sites.uci.edu/danielbrunstetter/files/2019/04/Sepu%CC%81lveda-Las-Casas-and-the-Other_-Exploring-the-Tension-between-Moral-Universalism-and-Alterity.pdf.
6. C. Reynolds. THE MISAPPLICATION OF THEORETICAL DOCTRINE IN THE VALLADOLID DEBATE. Retrieved from: <https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/79442/camreyno.pdf?sequenc>.
7. A. M. SÁNCHEZ. (2004). “Todas las gentes del mundo son hombres” El gran debate entre Fray Bartolomé de las Casas (1474-1566) y Juan Ginés de Sepúlveda (1490-1573) “All the people in the world are human beings”. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/38825967.pdf>.

Білошенко Любов

студентка 2го курсу

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Науковий керівник: Хейлик Володимир Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного і кримінального права

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС – ПОНЯТТЯ І ОСОБЛИВОСТІ

Адміністративний процес – є специфічним видом юридичного процесу, що являє собою нормативно встановлену процесуальну форму упорядкування діяльності органів та посадових осіб держави, спрямовану на вирішення соціально-правової ситуації, забезпечення та гарантування інтересів суб'єктів права. Адміністративний процес має спільні ознаки з іншими видами юридичного процесу, він реалізує норми матеріального права та визначає порядок взаємодії між суб'єктами адміністративних правовідносин, має певну систему та структуру, елементи якої мають місце і в інших галузях процесуального права, адміністративний процес базується на принципах, які є схожими з іншими видами юридичного процесу.

Адміністративний процес як зазначалось раніше є видом юридичного процесу і має всі притаманні останньому ознаки. Перш за все адміністративний процес здійснюється тільки уповноваженими на те суб'єктами. Законодавцем чітко регламентовано компетенцію державних органів, їх посадових осіб, органів правосуддя та деяких інших органів по вирішенню індивідуально-конкретних справ у ході адміністративно-процесуальної діяльності.

Визначаючи поняття адміністративного процесу необхідно звернутися до наукового визначення цього терміну. Бевзенко М.В. у докторській дисертації визначає адміністративний процес як сукупність правовідносин, які виникають у зв'язку із захистом у спеціальному судовому порядку прав, свобод та законних інтересів приватних осіб від неправомірних дій (рішень) органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також інших невіддільних за характером своєї діяльності суб'єктів у разі здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень (суб'єктів владних повноважень) [1, с. 55].

Так, О.І. Миколенко у докторській дисертації (2011 р.) на тему «Місце процедурного права в системі знань та в системі права України» висловлює позицію, що адміністративний процес – це урегульована адміністративно-процесуальними нормами послідовність дій суб'єктів правозастосовчої діяльності, спрямованих на вирішення адміністративної справи та структурованих відповідними процесуальними відносинами. На думку вченого, адміністративний процес є складовою юридичного процесу [2, с. 121].

Дані позиції заслуговують на увагу, проте потребують більш ретельного аналізу, адже адміністративно процесуальні правовідносини можуть виникати і у зв'язку з правомірною діяльністю суб'єктів владних повноважень в рамках здійснення ними їх діяльності, а не тільки з метою захисту приватних осіб від незаконних дій (рішень) органів та посадових осіб держави.

В сучасній науці взагалі сформувались концепції щодо визначення та місця адміністративного процесу серед інших видів юридичного процесу. Відповідно до юрисдикційної концепції, адміністративний процес – регламентована законом діяльність з

вирішення спорів між сторонами адміністративних правовідносин, які не знаходяться між собою у відносинах службового підпорядкування, а також діяльність щодо застосування заходів адміністративного примусу. А діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо вирішення питань управлінського характеру виноситься за межі адміністративного процесу [3, с. 14].

Прихильники судової концепції стверджують, що адміністративна процесуальна діяльність є прерогативою суду, за аналогією з такими класичними видами юридичного процесу, як кримінальний та цивільний. Відповідно до цієї концепції під адміністративним процесом розуміється діяльність органів судової влади у вирішенні адміністративних справ. Дана концепція набула розвитку з 2005 року, коли вперше було прийнято Кодекс адміністративного судочинства України, з набуття чинності якого відбулися значні зміни в структурі як адміністративного права, так і адміністративного процесу. Проте ця концепція не в змозі відповісти на питання, до якого інституту адміністративного права слід віднести правовідносини, що утворюються в процесі реалізації інших норм адміністративного матеріального права, а саме: норм, що гарантують право громадян (фізичних, юридичних осіб) щодо звернення до суб'єктів владних повноважень для реалізації свої соціальних, економічних прав; норм застосування адміністративної та дисциплінарної відповідальності тощо, тому що вони не регулюються КАС України. Необхідно зазначити, що в редакції КАС України від 2017 року в ст. 4 термін «адміністративний процес» змінюється на термін «судовий процес», який визначається як правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства, чим підкреслюється навіть на законодавчому рівні те, що адміністративний процес не може бути звужений лише до діяльності судової гілки влади [4, с. 55].

Найсучасніша та найбільш поширена серед науковців та вчених концепція – це управлінська концепція, її прихильники стверджують, що адміністративний процес не може обмежуватися лише вирішенням адміністративних спорів та бути діяльністю лише суду. Вчені формують багато визначень адміністративного процесу в рамках цієї концепції, проте всі вони стверджують, що адміністративний процес - це діяльність суб'єктів державно-владних повноважень з приводу реалізації ними законодавчо встановленого порядку застосування кореспондуючих матеріальних норм права.

Список використаних джерел:

1. Комзюк А. Т. Адміністративний процес України : навч. посіб. А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник. К. : Прецедент, 2007. – 531с.
2. Миколенко О. І. Теорія адміністративного процедурного права : монографія / О. І. Миколенко. – Х. : Бурун Книга, 2010. – 336 с.
3. Адміністративне право України: підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), І.М Балакареєва, І.В. Бойко та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2020. - 392 с.
4. Кузьменко О. В., Гуржій Т. О. Адміністративно-процесуальне право України: Підручник / За ред. О. В. Кузьменко. — К.: Атіка, 2007. — 405 с.

Чепіга Дар'я Олександрівна

здобувач вищої освіти юридичного факультету

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Науковий керівник: Гордієнко Тетяна Олександрівна

старший викладач кафедри цивільного, трудового та господарського права

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТУ ВІРОГІДНОСТІ ДОКАЗІВ В ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ

***Анотація.** Внесені в 2019 році зміни до Господарського процесуального кодексу України призвели до коригування стандарту доказування, а саме замість «достатності доказів» запроваджено нову категорію – вірогідність доказів. До внесення змін Господарський процесуальний кодекс України вимагав достатності доказів, а саме сторони по справі потрібно було зібрати докази, які б давали змогу суду дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи. Якщо в сукупності зібрані докази свідчили про певну обставину – суд вважав її встановленою, а якщо таких доказів було недостатньо, то суд встановлював її відсутність. Тепер, із застосуванням нового стандарту вірогідності доказів, обидві сторони по справі можуть надати певний обсяг доказів, які у кожній зі сторін будуть не достатніми для того, щоб суд міг однозначно дійти висновку про наявність або відсутність спірної обставини. При встановленні обставин справи суд має виходити з положення, що певний факт скоріше був, тобто у даному випадку дійсно мав місце, аніж його не було.*

Питання оцінки доказів мають велике значення при вирішенні справ господарської юрисдикції. В 2019 році до Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) внесено зміни щодо критеріїв оцінки доказів, зокрема, запроваджено засади вірогідності доказів, що зумовило реформування доказової діяльності в частині окреслення предмета доказування та порядку встановлення судом фактів, що мають значення для вирішення спору.

Метою даної роботи є аналіз чинного законодавства та правових позицій Верховного Суду щодо застосування в господарському процесі нового стандарту доказування – «вірогідності доказів».

Як відомо, під час розгляду справи є необхідним встановлення фактів, з якими пов'язується виникнення, зміна або припинення відносин сторін. Також необхідним є встановлення фактів, що призводить до певних процесуальних наслідків. Всю сукупність фактів називають предметом доказування.

Стаття 74 ГПК України вказує, що кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень.

У свою чергу ч. 4 ст. 74 ГПК України закріплює нові положення, згідно з якими суд не може збирати докази, що стосуються предмета спору з власної ініціативи, крім витребування доказів судом у разі, коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їх процесуальних прав або обов'язків щодо доказів [1].

У Постанові Верховного Суду від 05.02.2019 року по справі № 914/1131/18 зазначено, що необхідність доводити обставини, на які учасник справи посилається як на підставу своїх вимог і заперечень в господарському процесі є складовою обов'язку сприяти всебічному, повному та об'єктивному встановленню усіх обставин справи, що передбачає,

зокрема, подання належних доказів, тобто таких, що підтверджують обставини, які входять у предмет доказування по справі, з відповідним посиланням на те, які обставини цей доказ підтверджує [2]. Таким чином, подаючи докази, учасник справи має також вказати, які обставини підтверджує цей доказ.

Згідно із запровадженим стандартом «вірогідності доказів» наявність обставин, на яку сторона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, вважається доведеною, якщо докази, надані на підтвердження такої обставини, є більш вірогідними, ніж докази, надані на її спростування. Такі положення викладено у ст. 79 ГПК України.

Раніше Господарський процесуальний кодекс України вимагав «достатності доказів» - тобто, потрібно було зібрати певні докази, які у своїй сукупності давали змогу суду дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмету доказування. Тобто, якщо в сукупності зібрані докази свідчили про певну обставину – суд вважав її встановленою, а якщо таких доказів було недостатньо – встановлював її відсутність.

В цьому контексті доцільно звернути увагу на правовий висновок зроблений Верховним Судом у складі Касаційного господарського суду у п. 27 постанови від 29.08.2018 року у справі № 910/23428/17, відповідно до якого «при оцінці достатності доказів діють спеціальні правила - стандарти доказування, якими має керуватися суд при вирішенні справи. Стандарти доказування є важливим елементом змагальності процесу. Якщо сторона не подала достатньо доказів для підтвердження певної обставини, то суд робить висновок про її недоведеність» [3].

За новим стандартом «вірогідності доказів» обидві сторони можуть надати певний обсяг доказів, які у кожної із сторін будуть не достатніми для того, щоб суд міг однозначно дійти висновку про наявність або відсутність спірної обставини. При застосуванні принципу вірогідності доказів суд в будь-якому випадку має обрати з двох аргументів, що підкріплені певними доказами, які не є стовідсотково достатніми, що будуть надані сторонами по справі на підтвердження своїх позицій. При встановленні обставин справи суд буде виходити з положення, що певний факт скоріше був (мав місце) аніж не був.

Така думка узгоджується з позицією Верховного Суду, що викладена у постанові по справі № 910/16505/19 від 11.09.2020 року, в якій суд досліджував питання застосування стандарту доказування «вірогідності доказів» [4].

Можна зазначити, що введення нової процесуальної норми щодо вірогідності доказів є доповненням принципу змагальності та диспозитивності судового процесу.

Цікавим є зарубіжний досвід застосування стандарту «вірогідності доказів». Суди Великої Британії у цивільних провадженнях використовують стандарт «баланс вірогідностей» (a balance of probabilities). Як зазначає у своїх працях професор Філіп Озборн (Philip H. Osborne) поняття «баланс вірогідностей» - це стандарт доказування, який задовольняє суддю або присяжних, що факти, які розглядаються, ймовірно мали місце, як про це стверджується стороною по справі. Іноді їх називають ще перевагою доказів або ймовірністю існування 51%.

Окрім цього, в практиці Європейського суду з прав людини також трапляються рішення, в яких суд посилається на баланс вірогідностей задля оцінки обставин у справі. Так, зокрема, у рішенні від 23.08.2016 р. (заява № 59166/12) Дж. К. та Інші проти Швеції (J.K. AND OTHERS v. SWEDEN) Європейський суд з прав людини наголошує, що у країнах загального права у кримінальних справах діє стандарт доказування «поза розумним сумнівом» («beyond reasonable doubt»). Натомість, у цивільних справах закон не вимагає такого високого стандарту; скоріше цивільна справа повинна бути вирішена з урахуванням «балансу вірогідностей». Суд повинен вирішити, чи являється вірогідність того, що на підставі наданих доказів, а також правдивості тверджень заявника, вимога цього заявника заслуговує довіри [5].

В рішенні Європейського суду з прав людини від 15.11.2007 р. (заява № 22750/02) у справі Бендерський проти України (BENDERSKIY v. Ukraine) суд оцінюючи фактичні обставини справи звертаючись до балансу вірогідностей вирішуючи спір виходив з того, що факти встановлені у медичному експертному висновку, є більш вірогідним за інші докази [5].

З цього можна зробити висновок, що система доказування у господарському та інших судових процесах, засновується на розподілі тягаря доказування між сторонами по справі. Посилаючись на ту чи іншу обставину сторона повинна доводити такі обставини допустимими та належними доказами. Ключовим фактором доказування є зацікавленість сторони у вирішенні спору.

Якщо існує юридичний факт, який входить до предмету доказування по справі, то сторона має подати відповідні докази на підтвердження таких фактів.

У випадку, коли сторона з певних обставин не доводить важливу для справи обставину, то суд, відповідно до змін у процесуальному кодексі, оцінює докази «за внутрішнім переконанням» вирішує, чи дійсно мав місце певний факт, що підлягає доказування.

Часто трапляються випадки, коли учасники справи посилаючись на певні обставини не можуть довести їх достатньою кількістю доказів з тих чи інших обставин. Тому, такі зміни сприятимуть тому, щоб сторони подавали більше доказів, які сприятимуть встановленню дійсних обставин справи.

В якості висновку можна зазначити, що запровадження засад вірогідності доказів є логічним продовженням принципу змагальності, що також сприятиме зацікавленості сторін у вирішенні спору. Разом з тим, редакція ч. 2 ст. 79 ГПК України щодо вирішення питання про вірогідність доказів на основі внутрішнього переконання суду потребує уточнення, оскільки за відсутності чітких критеріїв це може призвести до зловживань з боку суду та недотримання стандарту доказування (зокрема, шляхом надання переваги менш вагомих доказам).

Зі впливом певного часу за результатами аналізу сформованої судової практики застосування стандарту «вірогідності доказів» можливо буде зробити висновок щодо доцільності даного принципу та його здатності сприяти більш швидкому, ефективному та об'єктивному вирішенню справи з дотриманням всіх принципів господарського судочинства.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон від 06.11.1991 № 1798-ХІІ. Дата оновлення: 16.08.2020. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 16.04.2021).
2. Постанова Верховного Суду по справі № 914/1131/18 від 05.02.2019 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. Вилучено з: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79718958>.
3. Постанова Верховного Суду по справі № 910/23428/17 від 29.08.2018 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. Вилучено з: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76156187>.
4. Постанова Верховного Суду по справі № 910/16505/19 від 11.09.2020 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. Вилучено з: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91466041>.
5. Опанасенко А. (2019) Вірогідність доказів як новела у стандарті доказування господарського процесу. Протокол: юридичний інтернет-ресурс. Вилучено з: https://protocol.ua/ru/virogidnist_dokaziv_yak_novela_u_standarti_dokazuvannya_gospodarskogo_protseesu_1/.
6. Зятіна Д. (2019) Докази і доказування в господарському процесі: новітня практика Касаційного господарського суду. *Підприємництво, господарство і право*. Вилучено з: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/6/15.pdf>.
7. Васильченко Т. (2017) Доказування в господарському процесі: нові підходи та засоби доказування. Вилучено з: https://uba.ua/documents/presentation/22_06_2017/dokazuvanya_gosp_prot_22.06.17.pdf.

Дутка Віталій Володимирович

суддя

Господарський суд Чернівецької області, Україна

БОРЖНИК ЯК СУБ'ЄКТ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

Боржник є ключовим учасником справи про банкрутство, без якого така справа просто була би непотрібною. Разом з тим, практика показує, що дуже часто боржники використовують процедуру банкрутства не як засіб відновлення платоспроможності чи спосіб розрахуватися зі своїми кредиторами, а як законний механізм ухилення від сплати боргів. І такі випадки є непоодинокими, що обумовлено характером відносин неспроможності, для яких характерним є зіткнення протилежних за змістом інтересів. Адже учасники справи про банкрутство переслідують різні цілі: боржник зацікавлений у відновленні власної платоспроможності, тоді як кредитори намагаються задовольнити свої вимоги у якомога більшому обсязі [1].

Як вірно зазначає Я. Левшина, якщо ми говоримо про власне боржника – юридичну чи фізичну особу, то відповідальність для нього у справі про банкрутство практично не настає. До відповідальності можуть бути притягнуті особи, які пов'язані з боржником, – керівник, засновники тощо. Так, Кодекс України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ) передбачає солідарну та субсидіарну відповідальність для осіб, що так чи інакше можуть впливати на боржника [2]. І це є цілком логічним, оскільки юридична особа сама не може вчиняти правопорушень у процедурі банкрутства та зловживати своїми правами, юридичною особою – боржником завжди керують фізичні особи – керівник, засновники тощо. Варто погодитися у цьому контексті з І. Бутирською, яка пропонує усіх цих осіб охоплювати одним терміном – «особи, що контролюють боржника» [3]. Тому коли ми говоримо про зловживання з боку боржника – юридичної особи, то завжди маємо на увазі зловживання осіб, що контролюють боржника.

О.М. Маліневський відзначає, що наразі існують передумови для безпідставного зловживання правом на ініціювання порушення провадження у справі про банкрутство [4]. Досить цікаво, що сам по собі факт звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство може бути розцінений як зловживання – у тому випадку, коли це робиться задля ухилення від сплати боргів, використання мораторію у своїх інтересах тощо. Але і факт незвернення до суду із такою заявою відповідно до положень КУЗПБ може тягти за собою солідарну відповідальність для керівника боржника. Хоча з приводу даного виду відповідальності у науковій літературі відзначається, що законодавець, передбачивши солідарну відповідальність керівника боржника за неподання заяви про відкриття провадження у справі у разі загрози неплатоспроможності, не запровадив дієвих механізмів застосування такої відповідальності [5].

Спростивши умови для відкриття провадження у справі про банкрутство, законодавець тим самим заклав у КУЗПБ певні ризики того, що ініціювати справу про банкрутство будуть навіть ті суб'єкти, яким насправді неплатоспроможність не загрожує. Р.Б. Поляков з цього приводу вказує, саме по собі прострочення виконання зобов'язання ще не означає неможливості боржника його виконати, оскільки таке прострочення може бути спричинене різними факторами, і найголовніше – носити тимчасовий характер [6].

Цілі зловживання правом на ініціювання справи про банкрутство з боку боржника можуть бути різноманітними. Часто – це можливість скористатись дією мораторію. Адже

при розгляді справи про банкрутство боржника звільняють від виконання фінансових зобов'язань [7]. Встановлення факту зловживання правом на ініціювання справи про банкрутство з боку боржника – це, в першу чергу, завдання господарського суду, який розглядає справу про банкрутство. Це здійснюється у підготовчому засіданні, де досліджується його неплатоспроможність чи загроза [8]. У даному випадку саме на суддю господарського суду покладається завдання виявити та протидіяти зловживанням з боку боржника. Адже суддя виступає центральною фігурою у правозастосовчому процесі, він покликаний не тільки знайти норму права, що може бути застосована у конкретному випадку, але і провести аналіз історико-соціального контексту, з'ясувати суть реально діючих суспільних відносин [9].

Крім зловживання правом на ініціювання справи про банкрутство, можуть мати місце зловживання з боку боржника протягом всього розгляду справи про банкрутство. Це може проявлятися в оскарженні процесуальних актів, які не оскаржуються, затягуванні розгляду справи, намаганнях «завести» у справу «дружніх» кредиторів тощо. Але ще одним етапом справи про банкрутство, де допускається чимало зловживань, є ліквідаційна процедура. У науковій літературі відзначається, що реалізація майна банкрута у ліквідаційній процедурі у справі про банкрутство є «кульмінацією» всієї справи, оскільки саме на цьому етапі майно банкрута вибуває з його власності, а кредитори нарешті зможуть отримати реальне задоволення своїх вимог [10]. Ключову роль у протидії зловживанням з боку боржника на даному етапі знову ж таки відіграє господарський суд. Але враховуючи складність правового регулювання процедур банкрутства, визначальну роль у розв'язанні правових проблем, що виникають у ліквідаційній процедурі банкрутства юридичних осіб, відіграє судова практика Верховного Суду [11].

Список використаних джерел:

1. Бутирський, А. А. (2006). Правова природа засобів відновлення платоспроможності боржника. *Вісник господарського судочинства*, (3), 190-196.
2. Левшина, Я. (2020). Суб'єкти відповідальності у процедурі банкрутства. *Visegrad Journal on Human Rights*, (1, Ч. 1), 173-177.
3. Бутирська, І. (2018). Відповідальність осіб, що контролюють боржника, у справі про банкрутство. *Право України*, (6), 98-110.
4. Маліневський, О. М. (2019). Зловживання правом на порушення провадження у справі про банкрутство та заходи протидії. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми процедур банкрутства в Україні та міжнародний досвід врегулювання неплатоспроможності»*, 18 жовтня 2019 року / [відп. ред.: А. В'язовченко, Р. Ю. Ханик-Посполітак] ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», Ф-т правн. наук, Нац. проф. спілка арбітражних керуючих України [та ін.]. Київ : [б. в.], 78-83.
5. Левшина, Я. О. (2019). Солідарна відповідальність у процедурі банкрутства. *Судова апеляція*, (4), 80-87.
6. Поляков, Р. Б. (2021). *Порівняльно-правові аспекти регулювання процедури банкрутства в Німеччині та Україні: монографія*. Чернівці: Технодруку.
7. Бутирський, А. А. (2008) *Заходи щодо відновлення платоспроможності боржника як шлях подолання банкрутства: монографія*. Чернівці: Книги – ХХІ.
8. Поляков, Б. М. (2014). Науково-практичний коментар Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 р. № 2343-ХІІ в редакції Закону України від 22 грудня 2011 р. № 4212-VI. *Санация та банкрутство*, (3-4), 72-80.
9. Бутирська, І. А. (2012). Судовий прецедент як складова принципу «живого права». *Ерліхівський збірник. Юридичний факультет Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: наук. Доповіді та повідомлення*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, (6), 149-150.
10. Бутирський, А. А. (2019). Проблемні питання реалізації майна банкрута у ліквідаційній процедурі. *Економіка та право*, (2), 78-83.
11. Жуков, С. В. (2021). *Ліквідаційна процедура банкрутства юридичних осіб відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства: наук.-практ. посіб.* Київ: Алерта.

Алиева Эльнара Аметовна

докторант (PhD) по специальности 08.00.15

«Экономика малого бизнеса и предпринимательства»

Наманганский инженерно-технологический институт, Республика Узбекистан

Научный руководитель: Казаков Олим Собирович

доцент кафедры «Менеджмент»

Наманганский инженерно-технологический институт, Республика Узбекистан

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ МАЛОГО БИЗНЕСА И ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

***Аннотация.** Текстильная и швейно-трикотажная промышленность Узбекистана является одной из ведущих и динамично развивающихся отраслей. Она играет существенную роль в решении государственных задач и отвечает жизненно важным интересам многих регионов. Содействует гармоничному развитию регионов, обеспечению занятости населения и улучшению его благосостояния, оказывает помощь в становлении и развитии малого и частного бизнеса [1]. Важную долю в развитии текстильной отрасли имеют и малые предприятия. Анализ деятельности и перспективы развития которых можно осуществить с помощью SWOT-анализ и метода Майкла Портера, которые являются основными инструментами определения конкурентоспособности.*

В республике Узбекистан особое внимание уделяется развитию малого бизнеса и предпринимательства, как основного фактора, способствующего повышению конкуренции на рынке, созданию новых рабочих мест, использованию труда женщин, стимулирующего инновационную активность и повышающего экспортный потенциал.

Мощный импульс развитию малого предпринимательства дала Стратегия развития Республики Узбекистан на 2017-2021 гг.[1]. В рамках данной Стратегии одним из первых документов на посту Президента для Ш.М. Мирзиёева стал подписанный им 5 октября 2017 года Указ «О дополнительных мерах по обеспечению ускоренного развития предпринимательской деятельности, всемерной защите частной собственности и качественному улучшению делового климата» [2].

Малый бизнес и предпринимательство развивается во всех отраслях экономики, приносят свой неповторимый вклад. В Наманганской области только в 2020 году было создано 6 202 новых малых предприятий и микрофирм (без дехканских и фермерских хозяйств), что на 13,9 % больше аналогичного периода 2019 года. Доля малого предпринимательства в ВРП за январь–декабрь 2020 года составила 73,7 %.

Наибольшее количество малых предприятий и микрофирм создано в сфере торговли – 2 480 ед., промышленности – 1 519 ед., сельском, лесном и рыбном хозяйстве – 899 ед., строительстве – 438 ед., услугах по проживанию и питанию – 242 ед., перевозке и хранении – 127 ед.

Как видно из таблицы 2, наибольшее количество малых предприятий и микрофирм создано в сфере торговли – 2 480 ед., промышленности – 1 519 ед., сельском, лесном и рыбном хозяйстве – 899 ед., строительстве – 438 ед., услугах по проживанию и питанию – 242 ед., перевозке и хранении – 127 ед.

Таблица 2

Основные показатели малого предпринимательства Наманганской области¹

Показатель	ед.изм.	2019г.	2020г.	Разн. (+;-)
Количество действующих малых предприятий и микрофирм	ед.	21 461	26 531	5 070
Вновь созданные	ед.	5 447	6 202	755
Удельный вес малого предпринимательства в:				
ВРП	%	75,0	73,7	-1,3
Промышленности	%	76,6	50	-26,6
Сельском, лесном и рыбном хозяйстве	%	97,6	97,3	-0,3
Инвестициях	%	52,2	73,9	21,7
Строительстве	%	95,4	91,3	-4,1
Торговле	%	86,8	90,4	3,6
Услугах	%	66,3	65,8	-0,5
Экспорте	%	84,5	51,7	-32,8
Импорте	%	46,8	76,3	29,5

В январе–декабре 2020 года объем экспорта продукции (работ, услуг) малого предпринимательства составил 195,3 млн.долл. США, или 51,7 % от общего объема экспорта (Рис. 1).

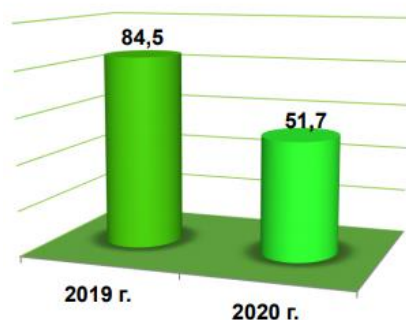

Рис. 1. Объем экспорта продукции (работ, услуг) малого предпринимательства Наманганской области

В региональном разрезе наибольшая доля малого предпринимательства в экспорте продукции (работ, услуг) отмечена в Касансайском (100,0%), Янгикурганском (100,0%), Чартакском (99,9%), Папском (63,1%) районах, и в городе Наманган (63,2%). В Учкурганском районе (23,0%) доля малого предпринимательства в экспорте продукции (работ, услуг) остается низкой.

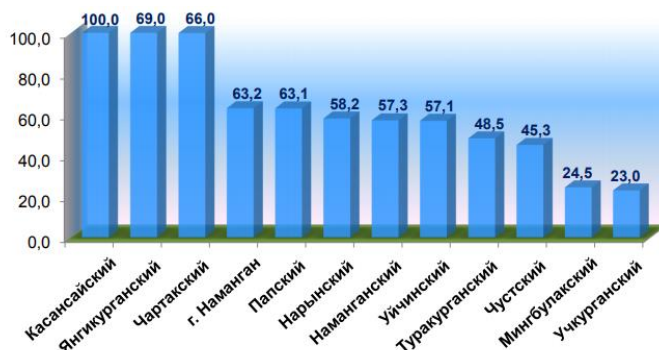

Рис. 2. Доля экспорта продукции (работ, услуг) алого предпринимательства в общем объеме в 2020 году²

¹ Данные взятые из стат отдела г.Наманган

² Данные взяты из статотдела г.Наманган

В 2020 году объём импорта продукции (работ, услуг) малого предпринимательства составил 376,4 млн.долл.США, или 76,3% от общего его объема.

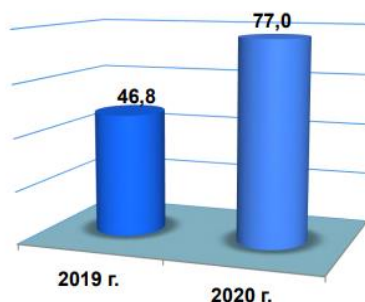

Рис. 3. Объем импорта продукции (работ, услуг) малого предпринимательства Наманганской области

В региональном разрезе наибольшая доля малого предпринимательства в импорте продукции (работ, услуг) приходится на Чартакский, Янгикурганский (по 100,0%), Касансайский (99,4%), Папский (98,8%), Нарынский (91,7%), Уйчинский (88,3) районы. В Мингбулакском районе (23,6%) доля малого предпринимательства в импорте продукции (работ, услуг) остаётся низкой.

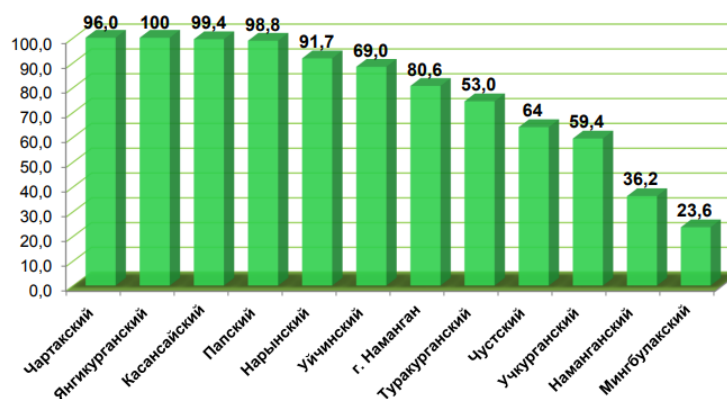

Рис. 4. доля импорта продукции (работ, услуг) малого предпринимательства в общем его объеме за 2020 год, в %

В январе–декабре 2020 года субъектами малого предпринимательства произведено промышленной продукции на сумму 10950,8 млрд.сум.

В региональном разрезе наибольший объём производства промышленной продукции приходится на г. Наманган (4191,6 млрд.сум), Туракурганский (1562,6 млрд.сум), Наманганский (938,4 млрд. сум), Учкурганский (839,8 млрд.сум) и Уйчинский (726,3 млрд.сум) районы. В Чартакском районе (181,3 млрд.сум) объём производства промышленной продукции остается низким.

В январе–декабре 2020 года удельный вес малого предпринимательства в общем объеме производства промышленной продукции составил 50,0 %.

В региональном разрезе наибольшая доля малого предпринимательства в общем объеме производства составила в Чартакском районе 100,0%, Янгикурганском – 100,0%, Касансайском – 98,3%, Уйчинском – 69,5%, г. Наманган – 61,4%, и Чустском - 58,1 %, районах. В Туракурганском районе доля малого предпринимательства остается низкой – 18,8 %.

В январе–декабре 2020 года объем розничного товарооборота субъектов малого предпринимательства составил 10422,4 млрд.сум, или 90,4 % от общего объема розничного товарооборота. К уровню январь-декабря 2019 года темпы роста составили 106,4%.

В региональном разрезе наибольший объём розничного товарооборота зафиксирован в г. Наманган (4537,4 млрд.сум), Папском (742,6 млрд.сум), Касансайском (674,6 млрд.сум), Нарынском (646,2 млрд.сум), Янгикурганском (633,3 млрд. сум) и Туракурганском (628,5 млрд.сум) районах.

В 2020 году количество действующих субъектов малого предпринимательства на 1000 человек населения составило 11,8 ед. В январе–декабре 2020 года в региональном разрезе наибольший показатель количества субъектов малого предпринимательства (на 1000 человек населения, ед.) составил в городе Наманган и Наманганском районе – по 14,3 ед., Мингбулакском районе – 13,5 ед., Чустском районе – 12,5 ед. На низком уровне данный показатель зафиксирован в Касансайском, Туракурганском и Янгикурганском районах – по 9,7 ед.

В январе–декабре 2020 года в разрезе городов и районов наибольший показатель количества субъектов малого предпринимательства (на 1000 человек населения) составил в Городе Наманган и в Наманганском районе – 14,3 ед., Мингбулакском районе – 13,5 ед., Чустском районе – 12,5 ед.

В январе–декабре 2020 года доля малого предпринимательства в ВРП составила 73,7 % (75,0 % за январь–декабрь 2019 года). Такое снижение объясняется увеличением в структуре ВРП удельного веса крупных предприятий.

В Наманганской области хорошо развита инфраструктура, благоприятно влияющая на развитие бизнеса. Кроме того, область насыщена всеми необходимыми ресурсами. Согласно Постановлению Президента республики Узбекистан от 7 июня 2018 года № ПП-3777 “О реализации программы “Каждая семья - предприниматель”” в последние годы проводится широкомасштабная работа по созданию достойных условий жизни для населения, улучшению деловой среды, обеспечению занятости путем социально-экономического развития страны, поддержки активного предпринимательства, инновационных идей и созидательного потенциала. Вместе с тем результаты проведенного анализа показывают, что работы на местах по вовлечению населения в предпринимательство, созданию новых рабочих мест, обеспечению занятости, оказанию практической помощи гражданам, желающим получить доходы от трудовой деятельности, рациональному использованию трудовых ресурсов не находятся на должном уровне [2].

На современном этапе развития самой важной задачей является повышение уровня эффективности малого бизнеса и предпринимательства, а также повышение качества и конкурентоспособности производимой продукции. Малые предприятия играют важную роль в развитии текстильной отрасли. Анализ деятельности и перспективы развития которых можно осуществить с помощью SWOT-анализа и метода Портера которые являются основным инструментом определения конкурентоспособности. При осуществлении анализа выявляются все сильные и слабые стороны, возможности и угрозы деятельности, способствующие разработки инновационной стратегии развития.

Объектом SWOT-анализа может быть не только организация, но и другие социально-экономические объекты: отрасли экономики, города, государственно-общественные институты, научная сфера, политические партии, некоммерческие организации (НКО), отдельные специалисты, персоны и т. д. [6] В данном случае объектом SWOT-анализа является отрасль экономики – малый бизнес и предпринимательство текстильной промышленности на примере Наманганской области.

SWOT-анализ осуществлялся поэтапно:

1. Проводился анализ окружающей рыночной среды малого бизнеса в разрезе внешних и внутренних факторов.

2. На основе проведенного анализа сформировались сильные стороны, слабые стороны, угрозы и возможности рынка для малого бизнеса.

3. Полученные параметры были занесены в SWOT матрицу (табл. 3).

Таблица 3

SWOT – анализ деятельности малых предприятий

Сильные стороны	Слабые стороны
1. Наличие сырьевой базы 2. Государственная поддержка развития и льготы 3. Перспектива развития 4. Возможность экспортной деятельности 5. Низкие налоги 6. Наличие высококвалифицированных кадров, знания и умения которых, позволяют производить конкурентоспособную продукцию	1. Среднее качество продукции 2. Узкий ассортимент производимой продукции 3. Недостаточно прочные позиции на рынке 4. Слабая конкурентоспособность 5. Низкая инновационная активность 6. Высокие цены на иностранные красители 7. Слабая маркетинговая деятельность 8. Неэффективное использование производственных мощностей и потенциала 9. Отсутствие четких направлений и стратегии развития 10. Низкая доля инвестиций
Возможности	Угрозы
1. Новые рынки сбыта 2. Новые отрасли потребителей 3. Повышение инновационной активности 4. Повышение качества 5. Повышение конкурентоспособности 6. Ориентация на целевую аудиторию 7. Организация новых методов реализации и сбыта	1. Потеря прибыли и рентабельности 2. Отставание от инновационного развития 3. Производство продукции низкого качества 4. Снижение спроса 5. Увеличение цен на инновационные исследования, разработки, методы, технику и оборудование 6. Наличие в секторе конкурентоспособных крупных предприятий, производящих высококачественную продукцию, соответствующую международным стандартам, имеющую стабильный спрос на внутреннем и внешнем рынках.

4. На основе SWOT матрицы сформируем выводы о необходимых действиях. Субъектам малого бизнеса и предпринимательства текстильной отрасли необходимо особое внимание уделить следующим мероприятиям:

- поставить на первое место при наборе персонала высокий профессионализм, опыт, навыки, образование и трудоспособность;
- организовать и повысить эффективность маркетинговой деятельности;
- повысить качество и конкурентоспособность производимой продукции, придерживаясь соответствующим стандартам;
- повысить инновационную активность;
- расширить ассортимент производимой продукции;
- расширить рынки сбыта.

С помощью данного инструмента можно не только оценить влияние факторов внешней (возможности и угрозы) и внутренней среды (сильные и слабые стороны), но и определить перспективы развития сектора, выделить наиболее подходящую стратегию развития [4]. Однако SWOT-анализ показывает только общие факторы. Конкретные мероприятия для достижения поставленных целей надо разрабатывать отдельно.

Анализ конкурентоспособности и перспективы развития малых предприятий можно осуществить с помощью метода Майкла Портера. При осуществлении анализа были выявлены сильные и слабые стороны, возможности и угрозы деятельности, способствующие разработки инновационной стратегии развития. Стратегическая модель анализа 5 сил конкуренции была описана Майклом Портером в 1979 году [8]. Майкл Портер

с помощью пяти структурных единиц, свойственных каждой отрасли, описал способы формирования конкурентного преимущества и долгосрочной прибыльности товара, а также способы, с помощью которых компания в долгосрочном периоде может удерживать свою прибыльность и сохранять конкурентоспособность [9].

Угроза со стороны товаров-заменителей: Малый бизнес в Наманганской области производит ту же продукцию, что и крупные лидирующие предприятия в этой отрасли, не обладает уникальным предложением на рынке, аналогов которому не существует.

Угрозы внутриотраслевой конкуренции: Рынок Наманганской области является конкурентным и перспективным. Есть ограничения в повышении цен.

Угроза со стороны новых игроков: Высокий риск входа новых игроков. Новые компании появляются постоянно из-за низких барьеров входа и низкого уровня первоначальных инвестиций.

Угроза потери текущих клиентов: Портфель клиентов обладает высокими рисками (при уходе ключевых клиентов - значимое падение продаж). Существование менее качественных, но экономичных предложений. Неудовлетворенность текущим уровнем работ по отдельным направлениям.

Угроза нестабильности поставщиков: Стабильность со стороны поставщиков.

Оценка результатов проведенного анализа позволила разработать стратегию дальнейших действий:

1. Рекомендуются предприятиям малого бизнеса повысить конкурентоспособность производимой продукции за счет повышения качества и соответствия требованиям потребительского спроса

2. Рекомендуются разработать стратегию инновационного развития и придерживаться ее основным целям и задачам во время развития деятельности и производства продукции.

3. Основные усилия малого бизнеса и предпринимательства должны сосредоточиться на активности инновационной деятельности, заинтересованности в этом всех сотрудников.

4. Расширению ассортимента производимой продукции на базе высокого уровня знания товара и на построении осведомленности об уникальных особенностях товара.

5. Усовершенствовать маркетинговую деятельность на предприятиях малого бизнеса и предпринимательства. Для сохранения конкурентоспособности необходимо постоянно проводить мониторинг предложений конкурентов и появления новых игроков.

6. Снижать влияние ценовой конкуренции на продажи малого бизнеса.

7. Формировать спрос на производимую продукцию заранее до выпуска, завоевывать постоянных клиентов, осуществляя политику на построении деятельных отношений с покупателями.

8. Создавать современные методы получения и оформления заказов, реализации и сбыта товара и оказания онлайн услуг

Выводы. В Наманганской области с каждым годом растет количество предпринимателей в этом секторе, что способствует повышению качества и конкурентоспособности производимой отечественной продукции, росту конкуренции. Для развития малого бизнеса и предпринимательства созданы все благоприятные и необходимые условия. Однако, анализ деятельности, конкурентоспособности и развития малого бизнеса и предпринимательства в Наманганской области показал, что они не эффективно используют все имеющиеся в их распоряжении ресурсы, потенциалом и пассивны в инновационной деятельности. Поиск и устранение барьеров, препятствующих развитию малого предпринимательства – актуальный вопрос современного дня, от решения которого зависит не только развитие отдельно взятого малого предприятия, активность инновационной деятельности всей области

Список использованных источников:

1. Стратегия инновационного развития Республики Узбекистан на 2019-2021 годы. <https://lex.uz/ru/docs/3913186#3913876>
2. Постановление Республики Узбекистан о реализации программы «Каждая семья - предприниматель». № ПП – 3777 от 07 июня 2018 г. <https://lex.uz/docs/3772866>
3. Послание Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева Олий Мажлису (29 января 2020 года) газета «Наманганская правда» 30 декабря 2020 года № 88 (19626)
4. Послание Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева Олий Мажлису (24 января 2020 года) газета «Наманганская правда» 25 января 2020 года № 7 (19626)
5. Модель повышения инновационной активности// Никита Голубев, Алексей Назаров, Антон Козлов, Юлия Ходырева, Александр Хомик//2019 г. 189 стр.
6. Майсак О. С. SWOT-анализ: объект, факторы, стратегии. Проблема поиска связей между факторами // Прикаспийский журнал: управление и высокие технологии. — 2013. — № 1– 21 с.
7. Косинова Н.Н., Сафиулина Е.П. Стратегические приоритеты развития предприятий пищевой промышленности региона как фактор обеспечения продовольственной безопасности. // Экономика и бизнес. – 2013. – № 37 (226) – 38-47 с.
8. https://ru.wikipedia.org/wiki/анализ_пяти_сил_Портера
9. <https://urazova.com/enciklopediya/model-5-sil-konkurencii-portera/>
10. <http://www.namstat.uz/>
11. Аббатуров Р. Обзор развития текстильной отрасли Узбекистана в 2017-2020 годах. https://www.caitme.uz/ru/mediacentre/novosti.php?ELEMENT_ID=51772

Черненко Катерина Костянтинівна

здобувач освіти молодшого спеціаліста факультету права
Політико-правовий коледж «АЛСКО», Україна

Науковий керівник: Онищенко Наталія Миколаївна

д-р. юрид. наук, професор, заслужений юрист України
Політико-правовий коледж «АЛСКО», Україна

КОНТРАБАНДНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

В умовах ринкової економіки одним з основних завдань зовнішньої економічної політики української держави на даному етапі є всебічний розвиток і розширення зовнішньої торгівлі та зміцнення економічних зв'язків з іншими країнами. Вирішення цієї проблеми, значною мірою залежить від відповідних правових положень суб'єктів господарювання у сфері зовнішньоекономічних відносин, тим самим вдосконалюючи процедури перевезення товарів та інших предметів через національні митні кордони.

Зараз актуальною проблемою є широкомасштабне транскордонне перевезення товарів через митний кордон поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, а також незаконне переміщення історичних й культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, зброї та боєприпасів, а також дуже важливих сировинних товарів, щодо яких у законодавстві встановлені відповідні правила експорту за межі України, тобто контрабанда.

Захист внутрішнього ринку та інтересів вітчизняних виробників також викликав необхідність боротьби з контрабандою, що, у свою чергу, створює більше можливостей для надходжень прибутку до національного та місцевих бюджетів.

Контрабанда як перевезення через кордон держави товарів з приховуванням від митного контролю, зберігання та збут цих товарів усередині держави з'явилась разом з виникненням міждержавної зовнішньої торгівлі. Аналіз росту злочинності за останні п'ять років свідчить про те, що раніше через митний кордон України незаконно переміщувалися промислові товари масового вжитку, продукти харчування, алкогольні напої, аудіо- та відеоапаратура. А на сьогоднішній день, предметом нелегального ввезення і вивезення є шкідливі для навколишнього середовища виробничі відходи, технології, устаткування, отруйні та радіоактивні речовини.

З огляду на постійно зростаючу кількість правопорушень, забезпечення захисту суверенітету і безпеки України, прав та свобод громадян є дуже важливим і залежить від того, наскільки чинне законодавство відповідає сучасним реаліям життя і відображає тенденції судової практики. Також це стосується законодавства, спрямованого на боротьбу з контрабандою. Отже, із вдосконаленням економічної системи, розвитком зовнішньоекономічних зв'язків та проведенням правових реформ необхідно вдосконалити нормативно-правову базу протидії контрабанді. Відсутність гармонізації законодавства різних галузей права призводить до невигідної співпраці з закордонними підприємствами. Тому законодавчі реформи України у сфері зовнішньоекономічної діяльності призведуть до розвитку і зростання економіки країни та налагодження торгових зв'язків з іншими державами.

Ситуацію в діяльності країни в зовнішній економіці можна пояснити не лише соціально-економічною кризою, але також відсутністю налагодженої роботи митних органів та недосконалою законодавчою базою для боротьби з контрабандою. Для покращення цієї ситуації особливу увагу слід приділити поглибленому вивченню кримінального законодавства митними співробітниками. Вдосконалення кримінально-

правових заходів боротьби з цим правопорушенням, розробка теоретичних і прикладних досліджень у цій галузі, потреба у правозастосовній практиці, також є вагомим аспектом для покращення сьогоденної ситуації митного контролю.

Слід також мати на увазі, що контрабандні переміщення у більшості випадків взяті під контроль організованими злочинними угрупованнями, які мають досить тісні міжнародні зв'язки. Для таких груп, характерний високий рівень організованості, ретельна підготовка, система зміни форм і методів злочинної діяльності.

Однак завдяки нормам та заходам боротьби з контрабандною діяльністю, вона постійно видозмінювалась та набувала певного «імунітету», завдяки чому на сьогоднішній день така діяльність має високоорганізовані та широкі міжрегіональні й міжнародні злочинні контакти. Саме тому необхідно чітко розуміти сутність та зміст митних процедур та правил, спрямованих на запобігання та виявлення контрабанди, для забезпечення ефективної митної безпеки в країні.

Найчастішими передумовами для виникнення контрабанди є різниця цін на окремі товари всередині держави, та поза її межами. Так, з причини єдиної тарифної й цінової політики у країнах ЄС, ціни на більшість товарів споживання в Україні у порівнянні з цінами у сусідніх державах — членах ЄС (Польща, Словаччина, Угорщина тощо) є набагато вищими, що породжує значні передумови для контрабанди.

Наприклад за даними у 2016 році Україна вийшла на перше місце за контрабандним постачанням сигарет до країн Європейського Союзу - 5,8 млрд штук. Основною причиною стало знецінення національної валюти. Середня ціна пачки сигарет в Україні становила приблизно 0,5 євро, в сусідніх країнах ЄС – 3 євро, в країнах Західної Європи – до 10 євро[2].

Із загальної кількості справ майже 82 % митних правопорушень було виявлено в результаті співпраці з митними органами Німеччини, Нідерландів, Великобританії, Фінляндії, Словаччини та іншими державами-членами Європейського Союзу, США та Туреччини.

Доходи до бюджету від зовнішньої торгівлі формуються не тільки з митних зборів, а й від імпортного ПДВ, що є для України великою часткою до надходжень в державну казну. Так, в 2018 р з 374 млрд гривень надходжень податку на додану вартість, — 295,4 млрд гривень, тобто 79% було сформовано саме за рахунок імпортного ПДВ. Спільно з митними зборами та імпортним акцизом — це 40,2%, або майже половина доходів держбюджету[2].

У соціумі існує думка, що контрабанда пов'язана з можливістю купувати іноземні товари на 30-50% дешевше, ніж у легальних імпортерів. І така ситуація виправдовує ненадходження значної кількості коштів до держбюджету. Однак справжнім наслідком незаконного ввезення імпортної продукції є зниження конкурентоспроможності українських компаній на внутрішньому ринку та подальше зменшення робочої сили у державі за рахунок від'їзду закордон.

Тому що контрабанда фактично звільняє ввезені товари від будь-яких податків та зборів на українській території. Імпортери отримують в середньому 20% відшкодування ПДВ при експортуванні продукції з країни походження та сплачують близько 5% митних зборів (як транзакційну вартість за незаконні поставки продукції в Україну), тим самим автоматично отримуючи непомірну конкурентну перевагу над вітчизняним виробником. Тому навіть у тіні український бізнес все ще поступається контрабандному імпорту.

Купуючи контрабандний товар та отримуючи короткострокові вигоди, внутрішні споживачі спричинили зниження внутрішнього попиту, що призвело до згорання різних виробництв. В результаті підприємства почали звільняти працівників і скорочувати заробітні плати. Отже, справжніми платниками за контрабанду є звичайні громадяни.

Також великою проблемою контрабанди є недостатня щільність системи охорони кордону України, що зробило нашу країну транзитним пунктом для ввезення та вивезення

наркотиків. Нині Україна має 409 км неконтрольованого кордону з Російською Федерацією, інші — це 1 300 км ділянки, що контролюється до стику кордону з Білоруссю. Основними країнами постачання контрабандних наркотиків є Іран, Колумбія, Молдова, Нідерланди, Німеччина, Панама, Польща, РФ, Угорщина. Наприклад, Польща нині є одним зі світових лідерів у виробництві синтетичних наркотиків, має з Україною досить розвинуті економічні зв'язки та кордон достатньо великої протяжності. Враховуючи геополітичне розташування України, можна говорити й про розширення сфер впливу міжнародних груп та мафії, яка використовує територію нашої держави як транспортний коридор для перевезення наркотичних засобів, так і як новий ринок їх збуту[1].

Глобальне поширення Інтернету та технологічні досягнення, такі як мобільний зв'язок та міжнародна банківська система, зробили національні кордони більш вразливими. Інформаційні технології широко використовуються організованими злочинними групами як засіб підготовки та організації контрабандних комітетів. Новітні інформаційні технології дозволяють членам транснаціональних злочинних організацій забезпечити анонімність у ситуаціях низького ризику та мають можливість дозволити більшій кількості людей брати участь у злочинних діях та бути невикритими.

Вирішення проблеми контрабанди повинно бути комплексним, включаючи не лише посилення митного та прикордонного контролю, а й подолання прогалів на внутрішньому ринку, що роблять контрабандні схеми дійсними. Ця ситуація вимагає всебічного обміну інформацією між базами даних митниці та прикордонних служб. Боротьба з джерелами контрабанди, незалежно від того, чи буде вона здійснювати правові чи економічні функції, повинна враховувати соціальні проблеми, такі як подолання безробіття в прикордонних областях держави. А створення системи митної безпеки України повинно враховувати міжнародний досвід основних країн світу.

Список використаних джерел:

1. Хома В. О. Сучасне розуміння контрабанди на етапі її декриміналізації / В. О. Хома, О. П. Потушинська, П. В. Пасєка // Митна безпека. – 2013. – № 2. С. 133-137.
2. Інформаційно-правова платформа «LexInform» [<https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/problema-kontrabandy-v-ukrayini-yak-zminyty-systemu-protydyi/>].

Драч Дар'я Леонідівна

здобувач вищої освіти юридичного факультету
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Науковий керівник: Дмитришина Тетяна Іванівна

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

МЕЖІ СУДДІВСЬКОГО РОЗСУДУ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Судовий розгляд як центральна стадія кримінального провадження з точки зору її формальної визначеності характеризується двома взаємодіючими ознаками: імперативністю та водночас диспозитивністю. Одним із основних елементів останньої ознаки (диспозитивності) є суддівський розсуд та його межі, який є своєрідною гарантією права на справедливий суд, оскільки забезпечує гнучкість правозастосовної діяльності. Дослідженню поняття та сутності суддівського розсуду присвятили свої роботи Ю.П. Аленін, О.А. Панасюк, А.С. Петрова, Н.А. Сторчак та інші науковці, у той час як В.В. Вапнярчук, П.Д. Гуйван, М.М. Дзиндра, О.О. Торбас та інші здійснювали аналіз меж суддівського розсуду в кримінальному судочинстві. Разом з тим, все ще залишається низка проблемних питань, які і обумовлюють актуальність обраної теми.

Поняття судового розсуду у кримінальному судочинстві охоплює повноваження суду (права та обов'язки), надані йому державою, обирати між альтернативами, кожна з яких є законною, інтелектуально-вольовою владною діяльністю суду з вирішення у визначених законом випадках спірних правових питань, виходячи із цілей та принципів права, загальних засад судочинства, конкретних обставин справи, даних про особу винного, справедливості й достатності обраного покарання тощо [1]. Виходячи з цього, суддівський розсуд є водночас мірилом свободи і мірилом обмежень, які визначають правовий статус судді під час здійснення правосуддя. У кримінальному судочинстві наявність такого суддівського повноваження дозволяє окреслити своєрідну траєкторію прийняття конкретного судового рішення по справі.

Для розкриття сутності суддівського розсуду в кримінальному судочинстві слід звернути увагу і на його ознаки. Зокрема, О.О. Торбас вважає, що розсуд в кримінальному процесі можна охарактеризувати так: розсуд є повноваженням; розсуд полягає в прийнятті обов'язкових для виконання юридично значущих рішень; розсуд передбачає відносну свободу; розсуд має бути законним; розсуд має відповідати вимогам кримінального процесуального законодавства; розсуд має інтелектуально-вольовий характер; при застосуванні розсуду мають враховуватись обставини конкретного кримінального провадження; у кримінальному процесі на розсуд впливають засади кримінального процесу, професійний досвід правозастосувача, судова та слідча практика, моральні та етичні характеристики суб'єкта правозастосування; кінцевою метою розсуду є якнайкраще забезпечення приватних та публічних інтересів [2]. Зважаючи на предмет даного дослідження, ці ознаки також можна конкретизувати спеціальним суб'єктом такого розсуду (слідчий суддя, суддя), специфічною сферою застосування такого розсуду (правосуддя) та галузевою ознакою (кримінальне судочинство).

Суддівський розсуд є певним інструментом забезпечення справедливого судового розгляду і, відповідно, прийняття законного, обґрунтованого і вмотивованого судового рішення. Також суддівський розсуд сприяє досягненню завдань кримінального

провадження, зазначених у ч. 1 ст. 2 КПК України, а саме захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охороні прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпеченню швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [3].

Цілком зрозуміло, що досягнення будь-якого правового результату є можливим лише в правовому вимірі, що є актуальним і для досягнення мети кримінального судочинства. Суддівський розсуд у кримінальному судочинстві теж окреслений певними межами, під якими слід розуміти нормування свободи вибору слідчим суддею, суддею найбільш оптимального на певній стадії кримінального провадження чи у кримінальній справі загалом судового рішення. Важливість таких меж пояснюється тим, що вони мають вплив на формування і прийняття судового рішення по кримінальній справі, а отже, ці межі є елементом сутності як правового статусу слідчого судді, судді, так і кримінального судочинства в цілому.

Одним із ключових стандартів суддівського розсуду і його меж є принцип верховенства права, згідно з яким судові рішення мають бути належним чином обґрунтовані, що сприяє уникненню свавілля під час реалізації суддівської дискреції. Відповідно до ч. 3 ст. 370 КПК обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до статті 94 цього Кодексу. Таким чином, свобода розсуду судді полягає в обранні оптимального варіанта вирішення юридичної справи, виходячи із основоположних принципів права, зокрема, поваги до прав людини, верховенства права та демократії. При цьому для реалізації суддівського розсуду і визначення його меж підлягають застосуванню такі три основні суддівські стратегії, як стримування, нейтральність та активізм. Їхні елементи можуть поєднуватися залежно від особливостей конкретної справи, їх суб'єктного складу, складності фактичних обставин, темпорального перебігу, загального впливу на динаміку правової системи тощо [4].

Межі суддівського розсуду в науці кримінально-процесуального права класифікуються за різними підставами. Наприклад, В.В. Вапнярчук залежно від чинника формування розрізняє правові та морально-правові межі суддівського розсуду. Правовими межами науковець вважає мету і завдання кримінального провадження; принципи кримінального провадження; нормативні приписи, що є підставами для застосування суддівського розсуду; юридичні засоби конкретизації оціночних понять. До морально-правових меж віднесено категорії справедливості, добросовісності, розумності та пропорційності [5]. Дійсно, так звані «дух і буква» кримінально-процесуального закону завжди лежатимуть в основі прийнятого судового рішення, виражаючи тим самим правові межі суддівського розсуду, у той час як внутрішнє переконання судді є прототипом морально-правових меж суддівського розсуду, тобто наявний взаємозв'язок юридичних та соціальних меж суддівського розсуду.

Подібної класифікації дотримується А.С. Петрова, яка зазначає, що правові (об'єктивні) межі судового розсуду досить докладно закріплені в нормах права та виявляються при використанні певних техніко-юридичних прийомів і способів їх регламентування, тоді як морально-правові (суб'єктивні) межі визначаються не так чітко, знаходячись більшою мірою у свідомості людей і виявляючись у певних поглядах та діях, що обумовлюються особистим переконанням, традицією, вихованням, силою громадської думки всього суспільства чи певної соціальної групи [6]. Наприклад, правовими (об'єктивними) межами суддівського розсуду є повторне порушення порядку у залі судового засідання прокурором чи захисником, на основі чого їх може бути притягнуто

головуючим до відповідальності, встановленої законом (ч. 2 ст. 330 КПК), а морально-правовими (суб'єктивними) – тлумачення поняття «особа, яка заслуговує на особливий довіру», яке дає суду можливість визнати наявність одного поручителя достатньою (ч. 2 ст. 180 КПК).

Критеріями, що обмежували б суддівський розсуд, на думку О.А. Панасюк, мають бути: сам закон, передусім норми Конституції, а також КПК України, якими встановлені гарантії захисту прав людини та громадянина; роз'яснення норм кримінально-процесуального права, що дані в актах офіційного тлумачення (рішення КСУ, постанови Пленуму ВС з питань роз'яснення відповідних правоположень); обґрунтування обраного рішення суду сукупністю наявних у справі доказів (фактичних обставин справи), метою та цілями судочинства, інтересами особи, суспільства і держави; вимоги справедливості, обґрунтованості та всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи, а також, безсумнівно, судова практика [7]. Як бачимо, дана класифікація є дещо ширшою, ніж попередня, оскільки в ній межами суддівського розсуду є також інтерпретаційні акти судів вищих інстанцій (роз'яснення), доказова база по справі, публічні та приватні інтереси і судова практика. Частково погоджуючись із таким підходом, зазначимо, що судова практика в Україні повною мірою не визнається джерелом права, тобто не має абсолютного прецедентного значення, що, однак, доволі швидко змінюється.

Так, зростання ролі судової практики обумовлено тим, що закони та інші нормативно-правові акти регулюють суспільні відносини в узагальненій, абстрактній формі. Тому, застосовуючи закон, суд часто не знаходить правової норми для вирішення даної справи, тож у нього залишаються два варіанти дій: або, виходячи із загальних принципів тієї чи іншої правової системи, встановити нову норму, або так витлумачити подібну діючу норму, щоб поширити її на даний випадок і покласти в основу свого рішення. Саме так створюються нові норми, які застосовуються в практиці іншими судами, отримуючи обов'язкову силу і стаючи судовим прецедентом [8]. До того ж, слід враховувати і те, що згідно з ч. 2 і 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів визначається законом; висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права [9]. Подібна практика існує і щодо офіційного тлумачення норм Конституції України Конституційним Судом України, про що зазначено у п. 2 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Конституційний Суд України» [10]. Також відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини як джерело права [11]. Тож, судова практика є джерелом права в Україні лише в особливих випадках.

Повертаючись до предмета дослідження, П.В. Куфтирєв поділяє межі суддівського розсуду на процедурні, коли суддя робить вибір стосовно дотримання вимоги справедливості суддівського розсуду, з урахуванням вмотивованості суддівського розсуду, та матеріальні, коли суддя відносно доводів, що він бере до уваги, застосовує вимогу розумності, яка визначається світоглядом судді [12]. Так, вмотивованість суддівського розсуду є обов'язковою при ухваленні судового рішення за результатами судового розгляду кримінального провадження у разі неврахування судом конкретних доказів (ч. 3 ст. 225 КПК), а вимога розумності є застосовною у разі, якщо цивільний позов може бути розглянутий за відсутності цивільного позивача, його представника чи законного представника, якщо від нього надійшло клопотання про розгляд позову за його відсутності або якщо обвинувачений чи цивільний відповідач повністю визнав пред'явлений позов (ч. 1 ст. 326 КПК).

Межі суддівського розсуду, в свою чергу, обумовлені детермінантами, які, на думку О.О. Торбас, є об'єктивними та суб'єктивними. До об'єктивних детермінант суддівського розсуду в кримінальному судочинстві науковець відносить принципи (засади),

нормативно-правові акти та правозастосовчу практику, а до суб'єктивних – особистісні якості слідчого судді, судді та його власний досвід [13]. Така наукова позиція конкретизує межі суддівського розсуду через відповідні чинники їх формування, що вказує на системність проведеного аналізу й заслуговує на схвалення.

Висновки. Отже, проведений аналіз дозволяє сформулювати наступне визначення: межі суддівського розсуду в кримінальному судочинстві – нормування свободи вибору слідчим суддею, суддею найбільш оптимального на певній стадії кримінального провадження чи у кримінальній справі загалом судового рішення. Ці межі є невід'ємною ознакою повноважень слідчого судді, судді та впливають на хід кримінального провадження. Межі суддівського розсуду в кримінальному судочинстві прийнято класифікувати на правові (об'єктивні) та морально-правові (суб'єктивні), процедурні та матеріальні. До критеріїв обмеження суддівського розсуду прийнято відносити норми законодавства; роз'яснення норм кримінально-процесуального права, що дані в актах офіційного тлумачення; доказову базу; вимоги справедливості, обґрунтованості та всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи. Встановлення меж суддівського розсуду у кримінальному судочинстві здійснюється на основі об'єктивних та суб'єктивних детермінант.

Список використаних джерел:

1. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду (2018) № 73001386. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. Вилучено з: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73001386>.
2. Торбас О.О. (2019) Ознаки розсуду у кримінальному процесі України. *Прикарпатський юридичний вісник*, (4 (29)), т. 1, 202. Вилучено з: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/423/609>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України (Кодекс України) (2012). № 4651-VI. *Голос України*, (90–91). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Савчин М. (2017) Свобода суддівського розсуду у світлі обґрунтованості рішень судів апеляційної та касаційної інстанцій. *Юридичний вісник України*. Вилучено з: https://protocol.ua/ua/svoboda_suddivskogo_rozsudu_u_svitli_obgruntovanosti_rishen_sudiv_apelyatsiynoi_ta_kasatsiynoi_instantsiy/.
5. Вапнярчук В.В. (2014) Межі застосування судового розсуду в кримінальному провадженні. *Теорія і практика правознавства*, (1 (5)), 3. Вилучено з: <https://core.ac.uk/download/pdf/230566065.pdf>.
6. Петрова А.С. (2017) Дискреційні повноваження судді у кримінальному судочинстві як один із видів корупційних ризиків судової системи України. *Вісник кримінального судочинства*, (1), 161. Вилучено з: http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2017_Petrova.pdf.
7. Панасюк О. (2011) Дискреційні повноваження суду в кримінальному судочинстві України: теоретичні аспекти. *Вісник Академії правових наук України*, (4 (67)), 257. Вилучено з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2011_4_27.
8. Марченко А.А. Історико-правовий екскурс генезису прецедентного права. Вилучено з: <https://baas.gov.ua/ua/proekty/articles/m/2211-istoriko-pravovij-ekskurs-genezisu-pretседentnogo-prava.html>.
9. Про судоустрій і статус суддів (Закон України) (2016). № 1402-VIII. *Голос України*, (132–133). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#Text>.
10. Про Конституційний Суд України (Закон України) (2017). № 2136-VIII. *Голос України*, (141). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19/conv#n26>.
11. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини (Закон України) (2006). № 3477-IV. *Урядовий кур'єр*, (60). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.
12. Куфтирєв П.В. (2008) Реалізація доктрини суддівського розсуду у правовідносинах правосуддя. *Сьомі осінні юридичні читання* (матер. Міжнар. наук.-практ. конф.). Хмельницький, Хмельницький університет управління та права, 59–61.
13. Торбас О.О. (2020) Розсуд в кримінальному процесі України: теоретичне обґрунтування та практика реалізації (монографія). Одеса, Україна, Юридична література, 67–91. Вилучено з: <http://dspace.onua.edu.ua>.

Багиров Шухрат Алишерович

магистрант направления «Право государственного управления»

Ташкентский государственный юридический университет, Республика Узбекистан

НАУЧНАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ

Рассматривая вопрос о классификации государственных служащих, следует отметить, что данная тематика носит исключительно важное значение. Классификация в этом смысле позволяет сгруппировать государственных служащих по роду их деятельности, органу государственной власти, в системе которого они функционируют, сроку исполнения служебных обязанностей, кругу полномочий и т.д. Это, в свою очередь, выстраивает четкую иерархию системы государственного аппарата. Таким образом, в научных доктринах сложились определенные классификации государственных служащих.

Д.Н.Бахрах, Б.В.Россинский и Ю.Н.Старилов предлагают рассматривать государственных служащих с самой высокой позиции и подразделяют их сначала на высшие, ведущие, главные, старшие и младшие чины.

В зависимости от того, каким способом служащий поступил на службу, ученые выделяют назначенных на государственную должность, избранных на нее и служащих, занявшую должность по результатам конкурсного отбора.

Также, согласно вышеуказанным авторам, существует деление на гражданских государственных служащих и служащих, занятых в военной и правоохранительной сферах.

По принципу разделения властей государственные служащие подразделяются на служащих, занимающих соответствующие должности в органах законодательной или представительной, судебной и исполнительной властей. Кроме того, авторы включают в эту подборку служащих, функционирующих в независимых от вышеуказанных органов структурах, таких как прокуратура, ЦИК, налоговые и таможенные органы, администрация президента и т.д.

В зависимости от объема служебных полномочий служащие делятся на должностных и не должностных лиц. Должностные лица, в свою очередь, подразделяются на руководителей и представителей власти. Их принципиальная разница состоит в том, что руководитель имеет властные полномочия только по отношению к тем лицам, которые находятся в его непосредственном подчинении. Представитель власти же может применять меры воздействия не только по отношению к своим подчиненным, но и иным субъектам правоотношений³.

Теория вышеуказанных авторов доказывает то, что классификация государственных служащих носит достаточно широкий характер. Значимость такого разграничения состоит как в определении служебных полномочий государственных служащих, так и определении соответствующего круга вопросов, входящих в эти полномочия. Классификация государственных служащих в этом смысле является индикатором того, насколько четко сложена система государственного управления в целом, определяя при этом роль государственного служащего в этой системе.

И.А.Хамедов, Л.Б.Хван и И.М.Цай предлагают свою классификацию государственных служащих. Так, в зависимости от срока прохождения службы, служащие подразделяются на служащих, нанимаемых с испытательным сроком, назначаемых на неопределенный период времени, на определенный срок или даже пожизненно.

³ Бахрах Д.Н., Россинский Б.В., Старилов Ю.Н. Административное право: учебник. – 3-е изд., пересмотр. и доп. – М.: Норма. – 2008. С.311

Кроме того, по мнению ученых, государственные служащие подразделяются на следующие группы:

- по видам государственной деятельности – функционирующие в системе органов государственной власти, государственного управления, прокуратуры, судебных органов;
- по наличию распорядительных полномочий – должностные и не должностные лица;
- по роду деятельности – руководители, специалисты, вспомогательно-технический персонал⁴.

Также, И.А.Хамедов, Л.Б.Хван и И.М.Цай выделяют еще одну классификацию государственных служащих, функционирующих в системе учреждений, предприятий и организаций сквозь призму их функционального назначения:

1. Служащие, выступающие специалистами при решении основополагающих задач, стоящих перед предприятием, организацией или учреждением;
2. Служащие, которые непосредственно осуществляют руководство предприятием, организацией или учреждением.

Авторы, в этом смысле, особенно выделяют руководителей. Данный класс государственных служащих имеет широкие полномочия в рамках подвластного ему органа. Соответственно своему кругу полномочий, они несут соразмерную персональную ответственность за его деятельность. В целом, руководители координируют работу руководимой им структуры, вправе принимать на работу и увольнять с нее служащего, в случае совершения правонарушения последним, могут применять по отношению к нему меры дисциплинарного взыскания, обладают правом решающей подписи с той точки зрения, что решения принимаются, как правило, единолично от имени соответствующего государственного органа. Все это в совокупности говорит о высоком положении руководителей в системе государственного аппарата.

Авторский коллектив в лице И.А.Алкаева, С.И.Журавлева, А.С.Изолитова, Т.С.Князевой, Е.А.Першина, А.В.Першиной, И.В.Петрова, А.П.Терешина, Е.В.Терешинной и Ю.Н.Туганова также рассуждая над этим вопросом, классифицирует государственных служащих в разрезе следующих категорий:

1. Руководители – лица, которые непосредственно руководят или являются заместителями руководителей государственных органов. Эта категория лиц занимает государственные должности на определенный или неопределенный срок.
2. Помощники (советники) – лица, содействующие руководителям государственных органов в реализации их полномочий. Данная категория государственных служащих замещает соответствующие должности в течение срока пребывания на должности того руководителя, которому они подчинены.
3. Специалисты – лица, отвечающие за обеспечение выполнения государственным органом стоящих перед ним функций и задач. Срок пребывания таких служащих на этой должности не ограничен.
4. Обеспечивающие специалисты – лица, непосредственно отвечающие за всестороннее (в том числе организационное, документационное, хозяйственное и иное) обеспечение деятельности определенного государственного органа. Срок пребывания таких лиц на этой должности также не ограничен⁵.

Кроме того, ученые подобно Д.Н.Бахраху, Б.В.Россинскому и Ю.Н.Старилову, подразделяют государственные должности служащих на высшие, главные, ведущие, старшие и младшие.

⁴ Хамедов И.А., Хван Л.Б., Цай И.М. Административное право Республики Узбекистан. Общая часть. Учебник. Ташкент. – Konsauditinform-Nashr. – 2012. С.325

⁵ Государственная и муниципальная служба: учебник для СПО / Ю.Н.Туганов, И.А.Алкаев и др.; под ред. Ю.Н.Туганова. - 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Издательство Юрайт, 2016. - С.48-49

Так, к высшим должностям относятся руководители, помощники и специалисты; к главным – вдобавок к вышеуказанным, обеспечивающие специалисты; к ведущим – представители всех категорий; к старшим – специалисты и обеспечивающие специалисты, и наконец, к младшим –исключительно обеспечивающие специалисты.

Исходя из вышеперечисленного, следует сделать вывод, что научных классификаций относительно должностей государственных служащих достаточно много. Научная доктрина, в этом смысле, богата на подобное разделение. Тот или иной ученый, рассматривающий систему должностей государственных служащих, сталкивается с определенными трудностями. К примеру, в связи с обилием характерных особенностей института государственной службы в целом, непросто разработать универсальную модель классификации государственных служащих. Возникает очередной вопрос: Насколько это необходимо? Существует ли в этом реальная потребность? По нашему мнению, это не целесообразно. Учитывая, что у каждого государства выстроена своя система государственного управления, то, разумеется, и иерархия (классификация) должностей государственных служащих должна отличаться своей самобытностью. Поэтому, многообразие в данном аспекте не мешает и дальше развиваться институту государственной службы.

Список использованных источников:

1. Бахрах Д.Н., Россинский Б.В., Старилов Ю.Н. Административное право: учебник. – 3-е изд., пересмотр. и доп. – М.: Норма. – 2008. С.816
2. Государственная и муниципальная служба: учебник для СПО / Ю.Н.Туганов, И.А.Алкаев и др.; под ред. Ю.Н.Туганова. - 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Издательство Юрайт, 2016. - С.294
3. Хамедов И.А., Хван Л.Б., Цай И.М. Административное право Республики Узбекистан. Общая часть. Учебник. Ташкент. – Konsauditinform-Nashr. – 2012. С.592

Таран Ірина Олегівна

студентка 2-го курсу

факультету права, гуманітарних і соціальних наук

Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського, Україна

Науковий керівник: Слободяник Т. М.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри галузевих юридичних наук

Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського, Україна

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ»

Нинішні державотворчі та правотворчі процеси, які проходять в Україні, стосуються, перш за все, практичної реалізації положень Основного Закону, які спрямовані на побудову нашої держави суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової, також на забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, реформування організаційно-правової структури та функціонального призначення публічних органів та ін. При цьому, важливого значення, все ж таки, набувають питання правової регламентації змісту та структури адміністративного процесу, його стадій.

Адміністративні провадження в наш час є одними з найпоширеніших, тому, що охоплюють всі важливі сфери суспільного життя людей. Але, попри це, питання щодо розгляду адміністративних проваджень є не досить вивченим і вимагає чіткої правової регламентації.

Питання наукового визначення поняття «провадження у справах про адміністративні правопорушення» є досить актуальним та дискусійним.

Варто зазначити, що в адміністративно-правовій літературі відсутній єдиний підхід до визначення поняття провадження в справах про адміністративні правопорушення.

Дана проблема досліджувалася у працях багатьох науковців, зокрема В. Б. Авер'янова, Ю. П. Битяка, А. П. Альохіна, М. М. Тищенко, С. Т. Гончарука, І. Л. Бородіна, І. А. Галагана, В. К. Колпакова, С. С. Алексєєва, В. Д. Сорокіна та інших. Однак, все ж таки, у наукових доробках вчених питання щодо змісту структури провадження у справах про адміністративні правопорушення були розкриті частково і вони потребують додаткових досліджень.

Наприклад, Ю. П. Битяк зазначав, що даний процес це низка послідовних дій уповноважених органів (посадових осіб), а у деяких випадках інших суб'єктів, які згідно з нормами адміністративного законодавства здійснюють заходи, спрямовані на притягнення правопорушників до відповідальності і забезпечення виконання винесеної постанови. Також зазначено, що провадження в справах про адміністративні правопорушення здійснюється на засадах суворого додержання законності і принципів презумпції невинності, згідно з якою особа, що притягається до адміністративної відповідальності, вважається невинною до тих пір, поки протилежне не буде доведено і зафіксовано у встановленому законом порядку [1, с. 198–199].

В. К. Колпаков стверджував, що провадження в справах про адміністративні правопорушення - це правовий інститут, у рамках якого регулюються процесуальні адміністративно-деліктні відносини і забезпечується вирішення адміністративних справ, а також попередження адміністративних правопорушень, а також, що провадженням у

справах про адміністративні правопорушення є особливий різновид адміністративного процесу, а не його структурний елемент [2, с. 313].

В. Д. Сорокін, вивчаючи зміст та значення провадження у справах про адміністративні правопорушення, називає низку обставин, які є характерними саме для цього процесу. Відповідно до цього, по-перше, воно пов'язане з реалізацією такої форми державного примусу, як адміністративна відповідальність, яка спричиняє практичну потребу відповідного правового регулювання всіх етапів і сторін цієї процедури. По-друге, практична потреба, своєю чергою, суттєво стимулює активізацію наукових досліджень і матеріальних аспектів інституту адміністративної відповідальності, і проблем процесуального забезпечення регулятивних функцій цього інституту. По-третє, забезпечуючи матеріально-юридичну сутність інституту адміністративної відповідальності, провадження у справах про адміністративні правопорушення отримує необхідну стабільність, впорядкованість і стійкість у здійсненні (відправленні) цієї процедури. По-четверте, з наукової точки зору, цей вид провадження, його існування та зміст не викликає сумнівів у представників юрисдикційної концепції, які вважають його головним елементом [3, с. 494–495].

І. А. Галаган стверджував, що провадження у справах про адміністративні правопорушення – самостійне процесуальне явище в рамках системи адміністративно-процесуального права, якому притаманні специфічні риси, наділене знаками та особливостями, якими воно відрізняється від усіх інших адміністративних проваджень [4, с. 34–35].

На законодавчому рівні провадження у справах про адміністративні правопорушення як особливий різновид адміністративного процесу врегульований нормами, що сконцентровані у розділах IV та V Кодексу України про адміністративні правопорушення. Тут, перш за все, чітко визначено обставини, що виключають провадження (стаття 247); принципи провадження (стаття 249); види доказів (стаття 251); вимоги до найважливіших процесуальних документів, зокрема до протоколу (статті 254–257), постанови по справі (статті 283–286) та ін.; заходи забезпечення провадження (стаття 260: адміністративне затримання, особистий огляд, вилучення речей та документів); права учасників провадження (статті 268–275); строки і порядок розгляду справ (статті 277–279); оскарження і опротестування постанов у справі (статті 287–297); виконання постанови (глави 25–33, статті 298–330).

Проте, в КУпАП визначення поняття «провадження у справах про адміністративні правопорушення» не надано, тому, необхідно спиратися на завдання даного провадження, які визначені в статті 245 Кодексу, зокрема, це:

- своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи;
- вирішення справи в точній відповідності з законом;
- забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень;
- запобігання правопорушенням;
- виховання громадян у дусі додержання законів, зміцнення законності [5].

Проаналізувавши дану норму, можна сказати наступне: провадження у справах про адміністративні правопорушення базується на встановлених законодавством приписах щодо встановлення об'єктивного факту у справі про адміністративне правопорушення і прийняття рішення відповідно до чинного законодавства.

Тому, відповідно до цього можна сказати, що провадження у справах про адміністративні правопорушення має свої найсуттєвіші ознаки:

- це особливий вид процесуальної діяльності;
- у порівнянні з іншими адміністративними провадженнями воно детальніше регламентоване в законодавстві України;

- воно здійснюється відповідно до певних стадій з додержанням принципів адміністративного процесу.

Отже, можна стверджувати, що провадження у справах про адміністративні правопорушення – це особливий різновид адміністративного процесу, який врегульований нормами адміністративно-процесуального права і спрямований на притягнення до адміністративної відповідальності осіб, винних у вчиненні адміністративних правопорушень.

Підсумувавши вище викладене, варто зазначити, що провадження у справах про адміністративні правопорушення має певні особливості. По-перше, воно може виникати лише у зв'язку зі вчиненням адміністративного правопорушення, по-друге, для нього характерне певне коло суб'єктів, яке встановлене законодавством, по-третє, йому властива певна індивідуальність процесуальних актів, які приймаються в ході провадження, а також відповідно до цього провадження можуть застосовуватися та реалізовуватися міри адміністративної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України Підручник для юрид. вузів і фак. / Ю. П. Битяк, В.В. Богуцький, В.М. Гарашук та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2001. 528 с.
2. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник / В.К. Колпаков. – К., 1999. – 736 с.
3. Сорокин В.Д. Административно-процессуальное право: учебник / В.Д. Сорокин. – СПб., 2004. – 540 с.
4. Галаган И. А. Административная ответственность (материальное право) / И. А. Галаган. – Воронеж, 1988. – 184 с.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07. 12. 1984 р.

Палій Наталія Олегівна

аспірантка відділу теорії держави і права

Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Україна

Науковий керівник: Оніщенко Наталія Миколаївна

д-р. юрид. наук, професор, Заслужений юрист України,

академік НАПрН України, завідувач відділу теорії держави і права

Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Україна

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ЖІНОК В УКРАЇНІ

Розвиток юридичної науки в сучасних умовах вимагає додаткових досліджень пов'язаних з всебічним захистом прав людини. Окремим таким дослідженням може стати проблема гендерної рівності.

Право на недискримінацію являється основоположним правом і закріплено в ряді міжнародних документів. Проте, особливості реалізації цього права все ж потребують детальнішого вивчення та усвідомлення можливостей практичної реалізації цього права в кожній окремій країні. Говорячи про правові аспекти протидії дискримінації, в першу чергу, потрібно звернути увагу на міжнародні стандарти, зокрема, Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [1] та Європейську конвенцію з прав людини [2], які декларують рівні права та можливості між жінками та чоловіками.

Враховуючи існування стереотипів щодо ролі жінки у суспільстві, які формувалися впродовж тисячоліть, складною задачею є зміна сприйняття та відношення до жінок у різних сферах суспільного життя. Не можна заперечувати той факт, що проблеми, пов'язані з дискримінацією жінок, присутні у сучасному світі.

Правове регулювання гендерних відносин є найефективнішим способом з усіх способів впливу на запобігання дискримінації та її усунення. Це обумовлено тим, що тільки правове регулювання встановлює правила поведінки, передбачає превентивні заходи та відповідальність за порушення прав жінок в різних сферах відносин.

Нормативно-правова база, яка сприятиме практичному подоланню гендерного нерівноправ'я являється рушійною силою реальних змін. Тому аналіз та вивчення нормативно-правової бази різних країн щодо протидії дискримінації жінок є важливою та необхідною. Нормативно-правова складова є першочерговою основою для закріплення прав та свобод жінок.

Держави-підписанти міжнародних конвенцій у сфері прав людини беруть на себе зобов'язання щодо протидії дискримінації в усіх її формах та проявах, в тому числі, дискримінації за ознакою статі. Такі принципи містять у собі всі міжнародні угоди у сфері прав людини, зокрема Загальна декларація прав людини [3], Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права [4], Міжнародний пакт про громадські та культурні права [5].

Ще одним міжнародним документом, який регулює відносини у сфері гендерної рівності є Пекінська декларація, прийнята на 16-м пленарному засіданні 15 вересня 1995 року [6]. Особливістю Пекінської декларації є те, що документ визначає категорії жінок, які вимагають особливого ступеня захисту, зокрема, жінок, які проживають у сільській місцевості, жінок з інвалідністю, жінок-ромів.

Норми права, які регулюють протидію дискримінації жінок із вразливих груп,

вимагають детального вивчення з метою забезпечення необхідних змін у існуючі нормативно-правові акти. Проведення відповідних досліджень сприяє ефективному впровадженню існуючих механізмів і є важливим для розуміння необхідних змін. Важливим аспектом досягнення цілей, встановлених міжнародними документами та національним законодавством у сфері боротьби з дискримінацією жінок, є аналіз практичної реалізації поточної політики та заявлених програм та заходів.

Важливим є розроблення комплексних заходів, які би вирішували проблеми та потреби окремих груп населення. Необхідними заходами є впровадження цільових підходів для реагування на конкретні потреби кожної окремої групи.

Розуміючи потреби таких груп надання соціальних послуг буде ефективнішим, зокрема, таких послуг як надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення взаємин з оточуючим соціальним середовищем, виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, надання інформації, необхідної для вирішення тої чи іншої складної життєвої ситуації та здійснення захисту прав та інтересів таких категорій осіб.

Необхідною є робота щодо підвищення обізнаності жінок щодо їх прав та можливостей. Особливо актуальним питання доступності інформації залишається серед жінок з вразливих груп. Правильне донесення інформації щодо можливості реалізації своїх прав може відігравати вирішальну роль у сприйнятті розуміння гендерної рівності та її важливості.

Ефективність протидії дискримінації жінок залежить від багатьох факторів, в тому числі від повноти правового регулювання і, в першу чергу, на рівні національного законодавства. Саме національні нормативні акти мають не тільки декларувати заходи протидії дискримінації, а також передбачати заходи запобігання дискримінації, відповідальність осіб, що вчиняють її та матеріальне і соціальне забезпечення та підтримку особам щодо яких вчиняється дискримінація. Також особливо актуальним залишається розробка і впровадження способів реалізації захисту прав вразливими категоріями населення.

Рівні права є однією з ознак правової держави. Держава зобов'язана забезпечувати дотримання прав людини, передбачених міжнародним законодавством. В основному законі України є пряма норма, а саме стаття 24, яка передбачає гендерну рівність.

«Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується наступним: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати роботу з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям » [7].

У той же час такі норми мають декларативний характер, якщо немає механізмів, які забезпечують їх практичну реалізацію. Саме з метою практичної реалізації закріплених прав і свобод жінок у 2005 році був прийнятий Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 року № 2866-IV [8]. Закон визначає основні принципи державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, механізми забезпечення рівності таких прав, зокрема, в сферах здобуття освіти, роботи в органах місцевого самоврядування, державної служби, отриманні винагороди за працю, відносинах з роботодавцями, в соціальній сфері і т. д. Передбачена

також відповідальність суб'єктів права за порушення законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Також свідченням того, що для України питання гендерної рівності важливе і актуальне, є прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII [9]. Цей закон визначає організаційно-правові основи запобігання і протидії домашньому насильству, в тому числі на підставі статі, встановлює основні напрямки реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства. Ухвалення цього закону є надзвичайно актуальним для сучасного суспільства, оскільки проблема домашнього насильства є однією з латентних проблем і вимагає не тільки прийняття відповідних нормативних актів, а й проведення роз'яснювальної роботи з населенням, зокрема, роз'яснення права на захист як особам, які постраждали, так і з метою застосування превентивних заходів.

Висновки. В Україні є законодавча основа для забезпечення гендерної рівності як на рівні національного, так і на рівні міжнародного законодавства. У той же час питання забезпечення реального гендерного балансу не є вирішеним і потребує проведення подальшої роботи в різних напрямках життєдіяльності людини. Зокрема, законодавство не повною мірою забезпечує захист окремих категорій жінок, тих, які відносяться до вразливих груп. Саме системний аналіз теоретико-правових аспектів шляхів протидії дискримінації жінок з вразливих груп та отримані нові теоретичні висновки можуть бути використані для усунення наявних проблем.

Список використаних джерел:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок – Вилучено з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207;
2. Європейська конвенція з прав людини – Вилучено з: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf;
3. Загальна декларація прав людини – Вилучено з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015;
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права – Вилучено з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042;
5. Міжнародний пакт про громадські та культурні права – Вилучено з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043;
6. Пекінська декларація, прийнята на 16-му пленарному засіданні 15 вересня 1995 - Вилучено з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507.
7. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 - Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
8. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 року № 2866-IV - Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/%202866-15#Text>
9. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII - Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

Зельцер Максим Ігорович

студент 5 курсу міжнародно-правового факультету

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Науковий керівник: Косінова Дарина Станіславівна

доктор філософії в галузі права,

асистент кафедри права Європейського Союзу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА ІНВЕСТОРА ЗА ДОГОВОРАМИ ПРО ВЗАЄМНИЙ ЗАХИСТ ІНВЕСТИЦІЙ

Кожна держава намагається залучити іноземні інвестиції для розвитку своєї економіки та поліпшення добробуту своїх громадян. Окрім економічних, соціальних, географічних переваг, держави намагаються зацікавити іноземних інвесторів і юридичною стороною – гарантіями захисту їх майбутніх інвестицій. Для цього держави підписують дво- та багатосторонні договори про взаємний захист іноземних інвестицій. Ключове слово саме «іноземних», адже міжнародні гарантії, закріплені такими договорами, не розповсюджуються на внутрішніх (локальних) інвесторів. В той же час, ці локальні інвестори, іноді, дуже хочуть отримати такий захист і намагаються «ввести» себе під поняття іноземного інвестора. З цього приводу не один раз подавалися міжнародні інвестиційні арбітражні позови, в тому числі, і проти України.

Метою цієї статті є проаналізувати підходи арбітражних трибуналів до розуміння поняття інвестора, систематизувати їх та, відповідно, виробити уніфіковану позицію щодо поняття інвестора.

Ця проблематика слабо розкрита у вітчизняній літературі, серед іноземних вчених необхідно виокремити праці П. Дамберрі, Дж. Кровфорда, К. Шреєра.

Основою для захисту іноземним інвесторів, для України, є двосторонні інвестиційні договори (Bilateral Investment Treaties -BITs) та багатосторонні договори про захист інвестицій (наприклад, Угода про енергетичну хартію) для матеріальних прав; і конвенція Міжнародного центру з урегулювання інвестиційних спорів (International Center for Settlement of Investment Disputes – ICSID convention) або Арбітражні правила Комісії ООН з права міжнародної торгівлі для процедурних прав.

Для того щоб мати право звертатися для захисту у міжнародний арбітраж, інвестору необхідно входити до поняття «іноземний інвестор» як у матеріальному захисті, так і у процедурному.

За цією договірною базою, інвесторами можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Відповідно, міжнародне інвестиційне право виробило різні підходи до визначення інвестора-фізичної особи, та інвестора-юридичної особи.

Фізичні особи. За типовою двосторонньою інвестиційною угодою України, інвестор-фізична особа визначається як «будь-яка фізична особа, що є громадянином цієї Договірної Сторони відповідно до її законодавства» [1]. Відповідно до цього положення, громадянство особи визначається відповідно до законодавства держави, громадянство якої ця особа набула. Таку позицію висловив Постійний суд міжнародного правосуддя (PCIJ) у палестинських концесіях *Mavrommatis* [2], а згодом, підтримав у іншому своєму рішенні - *Panevezys-Salduktis Railway* [3]. В той же час, у останньому рішенні суд розширив розуміння громадянства і визначив його, окрім національного права, за «зв'язком

громадянства», який існує між громадянином та державою. Це згодом стало головним питанням справи *Nottebohm* у міжнародному суді ООН [4]. Суд встановив, що про справжній зв'язок з державою, яка надає громадянство, може свідчити той факт, що особа "тісно пов'язана зі своєю традицією, установою, інтересами, діяльністю, сімейними зв'язками" з цією державою для формування громадянства як «правовий зв'язок, що має за основу соціальний факт прив'язки, справжній зв'язок існування, інтересів та настроїв, разом із наявністю взаємних прав та обов'язків» [4].

Суд ООН прийшов до висновку, що коли спір виникає з питань громадянства, суд не може вирішити його виключно відповідно до національного законодавства однієї зі сторін спору. Натомість суд має право провести аналіз того, чи існує справжній зв'язок між особою та державою та чи не було придбано громадянство незаконно.

Інвестиційні трибунали, як правило, не дуже вражені аргументами, які базуються на відсутності справжнього зв'язку. Важливим для них є визначення національної приналежності за ВІТ, і це визначення частіше за все вказує на законодавство країни, громадянство якої вимагається. У справі *Micula v. Romania* Трибунал відхилив аргументи щодо ефективного тесту на зв'язок з державою (як це було запропоновано в *Nottebohm*), де мова йшла лише про одне громадянство. Він встановив, що чітке визначення національного громадянства, що посиляється на законодавство про громадянство відповідної держави, є визначальним. Але також є вказівки на те, що навіть у інвестиційних спорах в яких беруть участь інвестори з подвійним громадянством, не застосовуватимуться доктрини ефективного чи домінуючого громадянства. Тому, схоже, щонайменше, що стосується арбітражу згідно з ВІТ, *Nottebohm* не буде застосовуватися, і доктрина ефективного зв'язку не буде переборювати договірні положення, що визначають громадянство, з точки зору законодавства про громадянство відповідних країн [5].

У справі *Soufraki v. The United Arab Emirates* трибунал підтвердив, що держави можуть вирішувати, хто є їх громадяни, але "коли в ході міжнародних арбітражних або судових процесів громадянство особи оскаржується, Міжнародний трибунал має право визначити це самостійно" [6]. Стаття 25 (2) ICSID вимагає, щоб фізична особа була громадянином іншої Договірної Держави як на момент згоди на арбітраж, так і на момент реєстрації спору в Центрі. Трибунал постановив, що пан Soufraki втратив своє італійське громадянство відповідно до італійського законодавства шляхом придбання канадського громадянства під час проживання там. Трибунал також зазначив, що якби пан Soufraki мав громадянство Італії та Канади, він все одно не мав би юрисдикції; отже, італійська національність не буде розглядатися як "домінуюча національність".

У *Champion Trading Co. v. Egypt* подвійні громадяни Сполучених Штатів Америки та Єгипту подали позови проти Єгипту від свого імені та від імені компаній, у яких вони володіли акціями. Трибунал заявив, що загалом "справжнє та ефективне громадянство дійсно мало значення" [7], якщо чітко не вказано виняток і, оскільки стаття 25 (2) (a) ICSID прямо виключає подвійних громадян, особи в цьому випадку не мали *jus standi* через Єгипетську національність [7].

Іншими словами, негативна вимога щодо громадянства стосується відсутності у інвестора громадянства, тому на відміну від позитивної вимоги про громадянство, негативна вимагає від інвестора довести, що він не має громадянства держави-відповідача, незалежно від ефективного зв'язку національності. Обов'язок відповідача - довести відсутність юрисдикції, демонструючи, що інвестор має громадянство цієї держави.

В той же час, нещодавня практика показує, що інвестор може знайти спосіб "інтернаціоналізувати" свої вимоги до власних держав шляхом отримання другого громадянства, коли договір не вказує позицію щодо статусу подвійних громадян. Це сталося у справі за арбітражними правилами Комісії ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) - *Serafin García Armas and Karina García Gruber v. Venezuela* - де трибунал

вирішив, що достатньою підставою для своєї юрисдикції є той факт, що Іспансько-Венесуельський ВІТ не регулює статус подвійних громадян, тому дозволив двом Венесуело-іспанським інвесторам подати позов проти Венесуели [8]. Ця рішення створює важливий прецедент, і встановлює сприятливі умови для локальних інвесторів, але відкриває двері для маніпулювання національністю інвестором, як інструменту для отримання доступу до механізму врегулювання суперечок, що міститься у відповідному ВІТ. У будь-якому випадку, маючи на увазі все вищесказане, результат справи був би іншим (арбітражний трибунал не визнав би юрисдикції), якби рішення було вирішено за іншими арбітражними правилами (наприклад, арбітраж ICSID).

Тож, можна зробити наступні висновки щодо захисту інвесторів-фізичних осіб, які мають подвійне громадянство:

1. Такий інвестор прямо виключений з захисту відповідно до арбітражних правил ICSID, незалежно від того, як це питання регулюється договором про захист інвестицій. Тож, якщо договір, передбачає звернення до арбітражу тільки за правилами ICSID, такий інвестор не зможе отримати захист.

2. В разі подання позову за іншими арбітражними правилами (наприклад ЮНСІТРАЛ) подвійний громадянин може отримати захист, але, необхідно враховувати, що відповідно до позиції Міжнародного Суду ООН, яка має бути врахована, як практика міжнародних судів (джерело міжнародного права відповідно до статті 38 Статуту Міжнародного Суду ООН [9]), інвестор буде вважатися іноземним тільки якщо він дійсно має більш тісний зв'язок з іноземною державою, а не з державою-відповідачем.

Юридичні особи. Питання громадянства юридичної особи складніше, ніж фізичної особи, оскільки в сучасному глобалізованому світі компанії працюють таким чином, що може дуже ускладнити визначення їх приналежності.

Іноземний інвестор може здійснювати контроль над компанією шляхом володіння пайовими частками в компанії, через управлінський контроль або шляхом надання необхідної сили голосу для впливу на процес прийняття рішень в інвестиції. Крім того, більшість міжнародних інвестицій спрямовуються через складні структури, що складаються з компаній, зареєстрованих у різних юрисдикціях та належать громадянам різних країн. Ситуація, коли акціонери, менеджмент і місце основних комерційних інтересів компанії збігаються – стає більш рідким ніж зворотна ситуація [10].

Аналіз практики вказує на те, що трибунали здебільшого надають визначення корпоративної національності відповідно до того, що містяться в ВІТ у вузькому значенні. Якщо вимоги щодо корпоративного громадянства відповідно до ВІТ були виконані, трибунали, як правило, відмовлялися повторно проводити аналіз цього питання [11].

Христоматійний та найбільш відомий випадок такого трпився у справі проти України. У справі *Tokios Tokelés v. Ukraine*. Позивач був зареєстрований у Литві, але контролювався громадянами України. Для більшості арбітражного трибуналу реєстрація в Литві відповідала визначенню національності за Українсько-Литовським ВІТ та, отже, була достатньою. Україна заперечувала та просила трибунал перевірити, хто стоїть за компанією («*pierce the corporate veil*» - з англійської «зняти корпоративну вуаль», саме така фраза набула поширення після цієї справи), і таким чином визначити, чи присутній у цій справі іноземний інвестор. Трибунал зазначив, що сторони договору могли включити "застереження про відмову в вигодах", яке б обмежувало захист для інвестицій компаній, кінцеві бенефіціарні власники яких є не іноземцями. Але, через те, що держави не зробили цього, трибунал відмовився самостійно додати такий критерій для визначення своєї юрисдикції. Так само трибунал відмовився розглядати існування значної ділової діяльності в Литві, оскільки договір не містив цього критерію [12].

У справі *Tunari, S.A. v. Bolivia* Трибунал також суворо дотримувався умов відповідного ВІТ та відмовився вводити додаткові критерії. Відповідно до діючого

Болівійсько-Нідерландського ВІТ, визначення громадян включало юридичних осіб, підконтрольних громадянам Нідерландів. Непрямий контроль за Позивачем з боку нідерландських компаній був достатнім, навіть якщо ці компанії, у свою чергу, контролювалися компаніями інших країн [13].

У справі *Saluka v. The Czech Republic*, позивач був юридичною особою, зареєстрованою згідно із законодавством Нідерландів. Трибунал не вразив заперечення відповідача щодо того, що *Saluka* - це просто компанія-підводник, підконтрольна її японським власникам. Згідно з чесько-нідерландським ВІТ, реєстрація в Нідерландах була достатньою для національності і, отже, вирішальною [14].

Інші справи, такі як *ADC проти Угорщини* та *Rompetrol проти Румунії* також демонструють, що там, де відповідний ВІТ має тільки критерій реєстрації компанії, таку реєстрацію необхідно трактувати як достатній критерій, заборонено надавати будь-які інші критерії для захисту інвестицій [15, 16].

Покладання на доктрину «зняття корпоративної вуалі» навряд чи буде успішним. Таке трапляється лише за особливих обставин. Міжнародний Суд ООН у справі у Барселонській тязі №1, а також ряд інвестиційних трибуналів вирішив, що «зняття корпоративної вуалі» допустиме лише у випадках шахрайства або зловживань, які передбачають зловживання корпоративною структурою. Але структурування інвестицій шляхом створення корпорацій в різних юрисдикціях або «національної маршрутизації» як таке не є протиправною діяльністю і не є основою для перевірки, хто ж стоїть за компанією.

Тож, як ми бачимо, за загальним правилом, іноземній компанії не потрібно доказувати свій ефективний зв'язок з іноземною державою, чим часто користуються і громадяни України, які реєструють холдингові компанії на Кіпрі, адже вони опиняються під захистом Двосторонніх інвестиційних угод.

Загалом, необхідно враховувати, що, арбітражний трибунал, здебільшого, не буде зацікавлений виробляти самостійні критерії для інвестора, щоби кваліфікуватися як іноземний, аде завжди є і виключення, за якії арбітражний трибунал, які не зв'язані своєї практикою, відхилиться від правових висновків, які були прийняті раніше. Адже світ змінюється, відповідно, і інвестування, а з ним і захист інвестицій. Та нові виклики зобов'язують всі сторони інвестиційних суперечок обдумувати свої кроки наперед, що і необхідно робити інвестору ще до того, як він збирається робити інвестицію, а не в момент передачі позову до арбітражу.

Список виористаних джерел:

1. Українська Арбітражна Асоціація: Міжнародні договори України. URL: <http://arbitration.kiev.ua/uk-UA/Zakonodavstvo/Mizhnarodni-dogovory-Ukrainy.aspx?ID=166> (дата звернення: 10.04.2021).
2. *Mavrommatis Palestine Concessions (Greece v. U.K.)*, 1924 P.C.I.J. (ser. B) No. 3 (Aug. 30) *Panevezys - Saldutiskis Railway Case (Estonia / Lithuania)*, (28.02.1939.), (1939) PCIJ Series A/B, No. 76, p. 16. URL: http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1924.08.30_mavrommatis.htm (Дата звернення: 10.04.2021)
3. *Panevezys-Saldutiskis Railway (Est. v. Lith.)*, 1938 P.C.I.J. (ser. A/B) No. 76 (Feb. 28). URL: http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1939.02.28_panevezys-saldutiskis.htm (Дата звернення: 10.04.2021)
4. *Nottebohm Case (Liechtenstein / Guatemala)*, (06.04.1955.), (1955) ICJ Reports, p. 4. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/18> (Дата звернення: 10.04.2021)
5. *Ioan Micula, Viorel Micula, S.C. European Food S.A, S.C. Starmill S.R.L. and S.C. Multipack S.R.L. v. Romania [I]*, ICSID Case No. ARB/05/20. URL: <https://www.italaw.com/cases/697> (Дата звернення: 10.04.2021)
6. *Hussein Nuaman Soufraki v. The United Arab Emirates*, ICSID Case No. ARB/02/7. URL: <https://www.italaw.com/cases/1041> (Дата звернення: 10.04.2021)

7. Champion Trading Company, Ameritrade International, Inc. v. Arab Republic of Egypt, ICSID Case No. ARB/02/9 URL: <https://www.italaw.com/cases/245> (Дата звернення: 10.04.2021)
8. Serafín García Armas and Karina García Gruber v. Bolivarian Republic of Venezuela, PCA Case No. 2013-3 URL: <https://www.italaw.com/cases/2869> (Дата звернення: 10.04.2021)
9. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (Дата звернення: 10.04.2021)
10. Christoph H. Schreuer. A Commentary on the Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States, 2001, Cambridge University Press.
11. Rudolf Dolzer, Christoph Schreuer. Principles of International Investment Law, 2012, Oxford.
12. Tokios Tokelés v. Ukraine, ICSID Case No. ARB/02/18 URL: <https://www.italaw.com/cases/1099> (Дата звернення: 10.04.2021)
13. Aguas del Tunari, S.A. v. Republic of Bolivia, ICSID Case No. ARB/02/3 URL: <https://www.italaw.com/cases/57> (Дата звернення: 10.04.2021)
14. Saluka Investments B.V. v. The Czech Republic, UNCITRAL URL: <https://www.italaw.com/cases/961> (Дата звернення: 10.04.2021)
15. ADC Affiliate Limited and ADC & ADMC Management Limited v. The Republic of Hungary, ICSID Case No. ARB/03/16 URL: <https://www.italaw.com/cases/41> (Дата звернення: 10.04.2021)
16. The Rompetrol Group N.V. v. Romania, ICSID Case No. ARB/06/3 URL: <https://www.italaw.com/cases/920> (Дата звернення: 10.04.2021)
17. Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain); Preliminary Objections, International Court of Justice (ICJ), 24 July 1964. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/50/judgments> (Дата звернення: 10.04.2021)

Бершадська Діана Романівна

здобувачка вищої освіти факультету адвокатури

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, Україна

Науковий керівник: Зима Олександр Тарасович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного права

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ В УКРАЇНІ

Свобода мирних зібрань має непересічну значущість для українців, бо виступає категорією, яка вже протягом багатьох століть формує політичну ідентичність і закладає підвалини світоглядних орієнтирів десятків поколінь наших співвітчизників: виходячи на площі своїх міст та беручи участь у мирних зібраннях, українці невинно продовжують доводити свою відданість демократичним ідеалам та готовність боротися за них. Втім, поточний стан нормативно-правового регулювання реалізації права громадян на мирні зібрання в Україні характеризується фрагментарністю і потребує доопрацювання, оскільки у чинному вітчизняному законодавстві не сформульований чіткий механізм здійснення цього права, натомість у КУпАП закріплені положення щодо адміністративної відповідальності за порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Це зумовлює актуальність дослідження стану реалізації права на свободу мирних зібрань в Україні.

За ст. 39 Конституції України, громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей [1]. Ця стаття, аби виконувати покладену на неї гарантуючу роль, мала б бути підсилена відповідним профільним нормативно-правовим актом з регламентації механізму реалізації права на мирні зібрання, який в Україні відсутній. Це має наслідком юридичну невизначеність щодо низки питань, зокрема про мирність зібрання, його беззбройний характер, строк завчасного сповіщення та ін., з яких власне й утворюється право на свободу мирних зібрань. До того ж, така ситуація залишає суб'єктам публічної влади доволі значні межі адміністративного розсуду, яким вони, на жаль, далеко не завжди користуються безсторонньо, обґрунтовано та виважено [2, с. 7-8].

За статистичними даними, в Україні до 2014 року спостерігалася стійка тенденція до протиправного обмеження права громадян на свободу мирних зібрань [3]. Як свідчить судова практика, мотивація багатьох рішень суду щодо обмеження мирних зібрань зводилася до викладення різноманітних норм, що стосуються цього права, і висновку про те, що проведення мирного зібрання загрожує національній безпеці і громадському порядку. Наприклад, після наведення цитат з різноманітних нормативно-правових актів, частина з яких навіть не стосується конкретної справи, суд робив жодним чином не вмотивований висновок: «Проведення ... мітингів з використанням звукопідсилюючого обладнання створюватиме перешкоди у забезпеченні громадського порядку, може перешкодити нормальній життєдіяльності міста», – з постанови Окружного

адміністративного суду м. Києва №17314334 від 17 червня 2011 р. Цей висновок став підставою для заборони проводити мітинги трьом організаторам. Невиправданими видаються випадки, коли суд за браком аргументів на користь заборони мирного зібрання перекладав обов'язок доказування з позивача (органу влади) на відповідача (організатора мирних зібрань). Так, Дніпропетровський окружний адміністративний суд у постанові №17888816 від 15 серпня 2011 р. зробив висновок, що «відповідачем не доведено, що масовий захід ... не буде загрожувати інтересам національної безпеки, та не призведе до порушень громадського порядку, а також не створить реальну небезпеку заворушень чи злочинів, загрозу здоров'ю населення або правам і свободам інших людей». Незрозумілим видається, які саме докази має надати відповідач на підтвердження того, що запланований захід матиме мирний характер [4, с. 56]. Якщо до Революції Гідності суди впевнено демонстрували прихильність органам влади, що зверталися за заборонами мирних акцій протесту, то події Євромайдану змінили цю тенденцію. Так, за даними дослідження Центру політико-правових реформ, у 2012 році суди прийняли 349 заборон та обмежень мирних зібрань (було задоволено 84% поданих органами влади позовів), а у 2015 році – тільки 20 (таким чином, 48% поданих органами влади позовів було задоволено) [3]. До прикладу, Херсонський окружний адміністративний суд у постанові №821/671/17 від 28 квітня 2017 р., враховувавши недоведеність позивачем, виконавчим комітетом Херсонської міської ради, реальної загрози національній безпеці та громадському порядку, небезпеки заворушень чи злочинів, загрози здоров'ю населення або правам і свободам інших людей під час проведення відповідачами, членами і прихильниками політичної партії «Успішна Країна», мирного мітингу, суд постановив, що в задоволенні позову до політичної партії «Успішна Країна» про заборону проведення мирного заходу слід відмовити [5]. Аналогічні рішення все частіше ухвалюються судами в різних регіонах України, і це свідчить про позитивну динаміку розвитку реалізації на теренах України права громадян на мирні зібрання.

Втім, судові спори про порушення цього фундаментального права вийшли поза межі національного кордону і стали предметом розгляду Європейського суду з прав людини. Знаковим стало рішення у справі «Веренцов проти України» від 11 квітня 2013 року, в якому ЄСПЛ постановив, що в Україні не існує жодних правових підстав, які дозволяли б обмежувати право на мирні зібрання, оскільки «...досі парламентом України не було введено в дію жодного закону, який би регулював порядок проведення мирних демонстрацій, хоча статті 39 та 92 Конституції чітко вимагають того, щоб такий порядок було встановлено законом, тобто актом парламенту України. Хоча Суд погоджується з тим, що державі може знадобитися певний час для прийняття законодавчих актів протягом перехідного періоду, він не може погодитися з тим, що затримка у понад двадцять років є виправданою, особливо коли йдеться про таке фундаментальне право як свобода мирних зібрань» [3].

Незважаючи на те, що закон, який би регулював порядок проведення мирних зібрань, в Україні відсутній, відповідальність за порушення цього порядку є. Ст. 185¹ Кодексу про адміністративні правопорушення встановлює відповідальність за порушення встановленого порядку організації або проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, а ст. 185² Кодексу – за надання посадовими особами для проведення з порушенням встановленого порядку зборів, мітингів, вуличних походів або демонстрацій приміщень, транспорту, технічних засобів або створення інших умов для організації і проведення зазначених заходів [6].

Зважаючи на те, що у 2014 році було підписано Угоду про асоціацію між Україною і Європейським Союзом, обов'язок законодавчого врегулювання дискусійних аспектів проведення мирних зібрань в Україні перетнув національний кордон і став не тільки обов'язком влади перед народом, а й міжнародним зобов'язанням України перед ЄС. Тож,

нині перед українською владою стоїть виклик непересічної значущості – ухвалити закон про мирні зібрання [3].

Таким чином, в Україні донині немає закону, який би детально регламентував передбачене Конституцією України право на свободу мирних зібрань. Це призводить до юридичної невизначеності і певною мірою ускладнює реалізацію цього права, але не унеможливорює його, оскільки положення Конституції України є нормами прямої дії. Сподіваємося, що нині, на виконання міжнародних зобов'язань і ліквідацію прогалин національного законодавства, визначених ЄСПЛ, Верховна Рада України ухвалить відповідний закон, чим сприятиме підтримці позитивної тенденції забезпечення права громадян на свободу мирних зібрань в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Стаття 39.
2. Мельник Р.С. Право на свободу мирних зібрань: теорія і практика. Київ: Ваїте, 2015. 167 с.
3. Івасик С. Живи, кохай та протестуй, або 28 років в очікуванні закону. *Українська правда*. 18 вересня 2019 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/09/18/7226449/> (дата звернення: 08.05.2021).
4. Куйбіда Р. Свобода мирних зібрань в адміністративному судочинстві: загальні тенденції судової практики. *Вісний Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2011. №89. С. 55-58.
5. Постанова Херсонського окружного адміністративного суду у справі №821/671/17 від 28 квітня 2017 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/66262422> (дата звернення: 09.05.2021).
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 грудня 1984 р. № 8073-X в редакції від 27 квітня 2021 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 09.05.2021).

Аллаева Залина Шухратовна

магистрант

Ташкентский Государственный Юридический Университет, Республика Узбекистан

Научный руководитель: Абзалова Х.М.

д-р. юрид. наук, и.о. доцента кафедры уголовного права,
криминологии и противодействия коррупции

Ташкентский Государственный Юридический Университет, Республика Узбекистан

УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ УМЫШЛЕННОГО УБИЙСТВА С ОСОБОЙ ЖЕСТОКОСТЬЮ

***Аннотация.** В данном тезисе проводится законодательный и доктринальный анализ убийств, совершенных с особой жестокостью. Рассматривается история развития в отечественном праве данного понятия, сравниваются современные законодательства зарубежных стран и их институциональное толкование понятия. Раскрываются субъективные и объективные стороны преступления, приводится статистика, обсуждаются, связанные с ними проблемы четкой квалификации убийств и расхождения ученых по данному вопросу. В выводах обобщается подход законодателей и исследователей, приводятся рекомендации по совершенствованию законодательства.*

Жизнь человека является главной ценностью, а также относится к важнейшему объекту уголовно-правовой охраны. Необходимо отметить, что преступления против жизни выражаются как общественно опасные деяния, которые посягают на жизнь человека. В результате таких преступлений потерпевшему может быть причинена смерть. Так, уголовное законодательство выделяет статью 97 Уголовного кодекса Республики Узбекистан первым составом преступления, который устанавливает ответственность за преступления против личности и жизни.

Убийства, совершенные с особой жестокостью, являясь одним из ответвлений категории «Умышленные убийства», тем не менее имеет более острую необходимость в детальном изучении. Данная необходимость вызвана не столько способностью жестоких деяний вызвать общественный резонанс, сколько в отсутствии единого мнения в правильной квалификации преступления.

Указ Президента Республики Узбекистан «О стратегии дальнейшего развития Республики Узбекистан», принятый от 7 февраля 2017 года, предусматривает совершенствование административного, уголовного, гражданского и экономического законодательства, повышение прозрачности и эффективности прав и свобод человека, с учетом международных стандартов, а также широкого привлечения информационных и коммуникационных технологий, разработать «Концепцию по усовершенствованию уголовного и уголовно-процессуального законодательства, предназначенного на 2018-2021 годы»⁶. В качестве приоритетного направления было определено обеспечение верховенства закона и дальнейшего реформирования судебно-правовой системы, в связи с чем исследование данной сферы имеет важное значение.

⁶ Указ Президента Республики Узбекистан от 07/02/2017г. за № УП-4947 «О стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан». Сборник законодательных актов Республики Узбекистан, 2017г., № 6, ст.70.

Умышленное убийство является преступлением, которое является наитягчайшим преступлением: в 2015 году зарегистрировано 669 преступлений, в 2016 году 666, в 2017 году 519, в 2018 году 432, в 2019 году 359 и в 2020 году 445 преступлений. Учитывая скрытую природу преступлений умышленного убийства, эти цифры, вероятно, увеличатся.

Поэтому сегодня важно предотвратить преступление, связанное с убийством и иными преступлениями против жизни. Самым опасным из преступлений против жизни является умышленное убийство с особой жестокостью. Поэтому в настоящем исследовании были проанализированы такие понятия как умышленное убийство с особой жестокостью, элементы и структура преступления и вопросы ответственности при совершении преступления в обстоятельствах, отягчающих наказание.

Для привлечения к уголовной ответственности за умышленное убийство, необходимо в первую очередь дать правильную квалификацию содеянного, то есть, раскрыть состав умышленного убийства. Так как, квалификация убийства является единственно-возможным вариантом уголовно-правовой оценки преступления, которая дает возможность применить уголовный закон за данное общественно опасное преступление.

Особая жестокость как категория по своей сущности является междисциплинарной, образованной на стыке трех наук – социологии, психологии и юриспруденции. В юридической литературе дается множество толкований данному преступлению, совершенного с особой жестокостью.

В современных законодательствах Республики Узбекистан и Российской Федерации отсутствует институциональное определение понятия особая жестокость. В Постановлении Пленума Верховного Суда Республики Узбекистан «О судебной практике по делам об умышленном убийстве»⁷ и Постановлении Пленума Верховного Суда Российской Федерации «О судебной практике по делам об убийстве»⁸ прослеживается единство в определении данного понятия. Указывается, что при квалификации необходимо установить действительно ли умысел и способы деяния преступника охватывали совершение убийства с особой жестокостью. Данное разъяснение невозможно считать определением, поскольку отсутствует логическая полнота: особая жестокость определяется через проявление особой жестокости. Однако можно сделать несколько важных выводов:

1. особая жестокость есть способ убийства;
2. она может иметь связь с другими обстоятельствами;
3. необходимо наличие виновного умысла.

В уголовном законодательстве особая жестокость как способ совершения преступления выступает в качестве обстоятельства отягчающее наказание, в соответствии с пунктом «д» статьи 56 Уголовного кодекса Республики Узбекистан и в качестве квалифицирующего признака пункта «ж» части 2 статьи 97 Уголовного кодекса Республики Узбекистан. Необходимо отметить, что одно и то же обстоятельство не может в тоже время быть и отягчающим наказанием, и квалифицирующим признаком преступления. В умышленном убийстве, признак особой жестокости является квалифицирующим преступлением, которое не может учитываться в качестве отягчающего наказание.

В дополнение к этому, оба постановления аналогично описывают типичные способы характерные для особой жестокости – применение преступником пыток или причинение особо мучительных страданий (использование мучительного яда, сожжение заживо, длительное лишение пищи и воды, множественность телесных повреждений), лишение

⁷ Постановление Пленума Верховного Суда Республики Узбекистан от 24.09.2004 №13 «О судебной практике по делам об умышленном убийстве».

⁸ Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 27.01.1999 (в ред. от 03.12.2009) №1 «О судебной практике по делам об убийстве (ст.105 УК РФ)».

жертвы жизни на глазах близких и родственников. Иными словами, должен присутствовать критерий избыточности для точного определения квалифицирующего признака.

Анализируя объективные и субъективные стороны преступления, совершенного с особой жестокостью, можно выделить два основных момента:

во-первых, невозможно определить по объективным признакам, совершено ли убийство особо жестоким способом;

во-вторых, субъективная сторона также остается открытой к оценке со стороны суда, поскольку требуется установление, как было сказано выше, меры и степени жестокости. Иными словами, особая жестокость, почти в полной мере зависит от оценочных суждений суда.

Лишение человека жизни является первой чертой, характеризующей объективную сторону преступного деяния. Еще один признак – возможность совершения преступления как посредством активного действия, так и бездействия, например, преднамеренным оставлением без присмотра заведомо находящихся в беспомощном положении, зависимых от преступника людей. А причинно-следственная связь между действием лица и наступлением последствий указывает на возникновение общественно опасного последствия.

В своих определениях преступлений, совершенных с особой жестокостью, необходимо придерживаться определенной параллели: это сознательное общественно-опасное деяние, имеющий своей целью продолжительные и сильные физические и психические страдания, влекущие смерть потерпевшего. С учетом вышеизложенного, считаем необходимым дать собственное определение данной квалификации. Убийство, совершенное с особой жестокостью – это умышленное причинение излишних и мучительных психофизических страданий, имеющее своей целью лишение человека жизни.

Подводя итог, можно сделать несколько выводов:

1. Категория «особая жестокость» является довольно расплывчатым понятием как в отечественном, так и в зарубежных законодательствах из-за отсутствия четких законодательных разъяснений, по оценке данного квалифицирующего признака.

2. Убийство, совершенное с особой жестокостью во всех уголовно-правовых источниках, расценивается в качестве тяжкого и особо тяжкого преступления, влекущее длительное или пожизненное заключение, а также смертную казнь в качестве наказания.

3. Отсутствие единого и полного перечня обстоятельств, позволяющих четко оценить меру и степень особой жестокости породило доктринальные расхождения в определении субъективных и объективных признаков преступления.

4. Считаем целесообразным дополнение законодательства подробным перечнем вспомогательных признаков (психиатрический диагноз, история отношений преступника и потерпевшего, обстоятельства совершения преступления, временной признак) для достижения большей точности в оценке особой жестокости.

SECTION 9.

INSTITUTE OF LAW ENFORCEMENT, JUDICIAL SYSTEM AND NOTARY

Дзядевич Володимир Русланович

студент, інститут права

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

СИСТЕМА ОРГАНІВ ТА ОСІБ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ І РІШЕНЬ ІНШИХ ОРГАНІВ ЯК СКЛАДОВА ПРАВОЗАХИСНОГО МЕХАНІЗМУ

На сучасному етапі становлення України, як правової та соціальної держави, неабияку роль відіграє саме захист та охорона прав людини. Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Проте самого лише визнання мало. Аби ефективно реалізовувати зазначену норму Конституції, необхідна злагоджена та гармонічна система правозахисних інституцій.

Однією із складових належного функціонування держави та здійснення нею правозахисних функцій є створення органів та осіб, котрі здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів. Відповідно до ст.1 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» № 1403-VIII від 02.06.2016 (ред. від 03.07.2020) та ч.1 ст.5 Закону України «Про виконавче провадження» №1404-VIII від 02.06.2016 (ред. від 25.09.2020), до таких органів та осіб належать органи державної виконавчої служби та приватні виконавці. [1, с. 2] Повноваження, правові статуси, обов'язки та права зазначених органів регламентуються Законами, вказаними вище, тому в межах цієї роботи вважаю недоцільним переписувати положення нормативних актів. Натомість, зосереджу увагу та спробую пояснити свою позицію стосовно безпосередньої теми есе – визначення таких органів та їх належність до правозахисного механізму.

Наявність в державі зазначеної системи органів покликана перш за все охороняти право на захист, який є під загрозою заподіяння шкоди та вчинення протиправних діянь. Наглядно зрозуміти необхідність існування системи органів що забезпечують виконання рішень можна на прикладі суду. Основним завданням суду є здійснення правосуддя, тобто розгляд та вирішення справ, з метою захисту та охорони порушених чи оспорюваних прав та свобод людини. Проте саме по собі рішення суду нічого не варте, якщо воно не буде виконане. Здійснення судового розгляду без виконання рішення суду не захистить права та свободи людини, без виконання це буде лише звичайний папірець із зазначенням про те, що дійсно були порушені права. Таким чином, здійснення правосуддя чи іншого юрисдикційного розгляду справ передбачає реалізацію повною мірою права на захист лише після виконання винесеного рішення. Нажаль, таке виконання не завжди відбувається добровільно і саме тут вступає в дію забезпечення примусового виконання рішення, шляхом залучення спеціальних органів та осіб, про яких йшлося вище. Крім того, державою передбачений спеціальний механізм відповідальності за невиконання чи неналежне

виконання судового рішення або вимог органів примусового виконання рішень, так, якщо особа не виконує рішення, то така особа може бути притягнута до адміністративної, фінансової чи, у випадках, наявності ознак злочину, кримінальної відповідальності.

Органи та особи, що здійснюють примусове виконання рішень використовують державний примус під час правоохоронної діяльності, такий примус полягає в реалізації спеціальних повноважень, що покликані захищати порушене право особи, на користь якої повинно бути виконане рішення. Так, на прикладі державного виконавця можна виділити певні елементи державного примусу: суб'єкт примусу (сам виконавець), об'єкт (особи, що є учасниками виконавчого провадження і що здійснюють правопорушення через невиконання/неналежне виконання рішення), механізм здійснення правового примусу (заходи примусового виконання і форми впливу суб'єкта примусу на об'єкт примусу).

В дослідженні даної теми, слухними мені видаються позиції Є. М. Гришка та А. І. Перепелиці, котрі зазначають, що при вчиненні виконавчого провадження реалізується правоохоронна функція держави, яка передбачає примусове виконання рішень юрисдикційних органів стосовно зобов'язаних за правовим актом осіб. [2, с. 7] При цьому органи, що здійснюють примусове виконання рішень визначаються як правоохоронні органи, що спеціально створені для реалізації індивідуально-захисних нормативних актів щодо відновлення порушених прав та законних інтересів людини і громадянина, інтересів юридичних осіб, держави, прийнятих судами та іншими несудовими органами.

Підводячи підсумок, зазначу, що органи та особи, що здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів є невід'ємною складовою правозахисного механізму, адже оскільки саме на підставі таких рішень здійснюється захист прав та інтересів осіб, то без належного виконання рішень неможливий ефективний захист. Сподівання на совість та добровільне виконання рішень часто буває марною, а тому, існування виконавців (як державних, так і приватних) є об'єктивно обумовленим та без сумніву ми відносимо зазначені органи до системи правозахисних інституцій. Дещо інше питанням стосовно того, чи дійсно завжди в таких рішеннях належним чином захищаються права та інтереси осіб. Аналіз статистики звернень до ЄСПЛ та інших міжнародних судових органів а також рівень довіри як до судових органів, так і до правоохоронних та правозахисних інституцій, говорить нам, що не завжди судовий чи інший захист є ефективним і Україні та нам з вами необхідно ще багато працювати, аби створити дійсно правову та соціальну державу.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» № 1403-VIII від 02.06.2016 (ред. від 03.07.2020)
2. Гришко Э. М. Примусове виконання рішень юрисдикційних органів як складова правоохоронної функції держави.

SECTION 10.

MILITARY SCIENCES, NATIONAL SECURITY AND SECURITY OF THE STATE BORDER

Tsurkan Vadym Borisovich

PhD student of the department of political science faculty of international relations,
political science and sociology
Odessa National University I. I. Mechnikov, Ukraine

Scientific adviser: Milova Maria Illivna

Doctor of political sciences, Professor of political science
Odessa National University I. I. Mechnikov, Ukraine

SOME ASPECTS OF INTERNATIONAL RELATIONS IN MODERN INNOVATION AND TECHNOLOGICAL PARADIGM

The lack of rational strategies for socio-economic development in the world's dominant states (world hegemons), in particular, primarily the United States and the Russian Federation, causes the growth of internal socio-political problems in other countries, which until recently seemed a model of liberal democratic values and domestic political stability.

The search for an effective mechanism for solving domestic socio-economic problems by world leaders, both at the regional and global levels, has not yet had a positive result and, as a logical conclusion to another historical cycle, the outlines of a future world war are becoming clearer on the horizon, which at the present historical stage, taking into account the quantity and destructive quality of samples of weapons of mass destruction, will be the last in the history of mankind.

It is obvious that the presence of powerful arsenals of strategic nuclear weapons offsets the temporary tactical victories of world players in the arena of global hegemony, as in the 60s of the twentieth century it was theoretically and practically proved that the explosion of a nuclear warhead of 100 Mt at an altitude of 80 km the most optimal for a nuclear missile strike (which provides the realization of approximately 60% of the total energy of a nuclear explosion), provides total annihilation of manpower and military equipment of a potential enemy at a distance of more than 170 km from the epicenter of the explosion [1, p. 48-49].

It should be noted that compared to the 60s of the twentieth century, some world players in the global confrontation, appeared qualitatively new technological models of delivery of nuclear warheads to the target. In particular these include the "Poseidon" ("Status 6") [2], "Avanguard" ("RS-26") [3], and "Burevestnik" ("9M730") [4] systems adopted by the Russian Army, which are currently being actively used by this country's propaganda machine to intimidate leaders of the Western countries.

Let's consider in more detail these perspective systems, their advantages and some tactical and technical characteristics.

The "Poseidon" system "is an unmanned submarine with virtually unlimited range, designed to monitor the movement of US and other naval forces that pose a threat to Russia. It is also a carrier of an atomic bomb with a capacity of at least 100 megatons. It is able to be under the shores

of a probable enemy for a long time, first of all - the United States. The maximum depth of immersion is not less than 1 km” [2].

As M. Nahmias points out in his analytical work “Science, defense, dissuasion”: “one 10 Mt bomb detonated in the sea near any port at a depth of 250 m is enough to cause waves on the surface, the maximum height of which at a distance 1600 m from the epicenter will be equal to 200 m. Even at a distance of 160 km from the epicenter the height of the waves will reach 2 m. To the destructive effect of the waves should be added almost immediately after the explosion radioactive fallout mixed with water vortices” [1, p. 51-52].

It is even difficult to imagine the consequences for the attacked coastal settlement of a 100 Mt nuclear warhead explosion, which is 10 times more powerful than in the example given by M. Nahmias, which is carried by an underwater autonomous vehicle of the “Poseidon” system.

However, unfortunately, the active combat use of this deadly weapon is not its only one “advantage”.

Undoubtedly, Russia, expanding access to mineral deposits of the planet, which is in fact almost the only means of formation and existence of the national economy of this country, will use (or is already actively using) this type of strategic nuclear weapons to capture and further protect areas ocean floor rich in minerals (primarily hydrocarbons: oil and gas).

Being in “stand by” mode, with a program installed in the onboard computer to recognize enemy submarines, type as “friend or foe”, being on the ocean bottom around the perimeter of an area rich in minerals, the system “Poseidon” will gradually provide Russia absolutely dominance (taking into account the lack of similar systems in the near future in the countries of the “Western Group”), in this promising environment for humanity all over the planet. It should be noted that the water resources of the planet are more than 70% of its total surface [5].

Thus, using the opportunities provided by the new strategic military system “Poseidon”, Russia will ensure full, total dominance on the planet in terms of access to promising underwater occurrence of minerals, blocking access to them by other countries, which will gradually lead to them (these countries) complete degradation and extinction.

As mentioned above, it has been scientifically proven that the most effective is the detonation of nuclear warheads at the altitude of about 80 km. Delivery of such a warhead by a hypersonic system such as “Avanguard” guarantees 100% destruction of the centers of life of the conventional enemy, approximately 170 km from the epicenter of the explosion. At the same time, the defeat of a missile system moving at a speed of more than 20 Mach is almost impossible with the existing air defense systems of the “Western Group” countries.

The bet of some “Western countries” on promising tactical laser systems for protection against hypersonic weapons seems rather doubtful, because, as noted above, the detonation of the nuclear warhead of the strategic missile is carried out at an altitude of 80 km (so it is logical that a nuclear missile will fly at this altitude), which practically eliminates the effectiveness of laser weapons (because laser weapons have the effect of scattering in the presence of fog, dust particles, steam, etc. which always will be in the atmosphere [6]).

To confirm this thesis, we quote from the above scientific work of M. Nahmias - “Science, defense, dissuasion”: “Consider the following example. In order to melt an object weighing about 40 kg, you will need about 11,575 kcal (13.4 kWh). If you need to melt it in one minute, you will need 804 kW. If the specified object is at a distance of 50 km, the laser beam will scatter on a surface of approximately 150 m². A small amount of energy from this surface will fall on the object to be destroyed. Assume that its surface is 1.5 m², which implies that the laser must have a power of 80,400 kW. If the efficiency of the laser is 1%, the power used by it must be 8,040,000 kW! Add the atmospheric absorption that was not taken into account in the calculation and the difficulty of hitting at a distance of 50 km at a target with a surface area of 1.5 m², and you get some idea of what are the real possibilities of this “death ray” [1, p. 138-139].

It should be noted that the most powerful thermal electro power plant in the United States produces approximately 1804 MW / h [7]. That is, even this energy is not enough to destroy one hypersonic missile with a laser warhead (requires 8,040,000 kW = 8040 MW).

We consider it necessary to note, that the technology of laser combat systems has become more advanced than in the 60s of the twentieth century, but still, the practical use of laser weapons in combat to destroy strategic hypersonic missiles requires high-power mobile power plants, so in the coming decades the use of laser weapons is possible only as a tactical means of protection of armed groups.

Regarding the “Burevestnik” system (“9M730”) [4], it should be noted that by obtaining these weapons, Russia will not only ensure absolute strategic dominance in the airspace, but also receive a missile system with a nuclear engine that will provide fast, efficient, cheap access to outer space, and, accordingly, the capture and development of new habitats - the planets of the solar system and access to an infinite number of minerals in the asteroid belt [7, p. 59].

Thus, using the latest technology, which to some extent is the scientific potential of the former Soviet empire, the leadership of the Russian Federation is actively trying to achieve absolute dominance not only on Earth, but also in the near outer space, which will create conditions for full Russian technologies dominance and degradation and destruction of Western scientific and technological cultures.

The temporary lag in the field of scientific and technical development of Western countries from Russia is primarily due to the direction of research and development towards information and communication technologies, the victory over the Soviet empire in the “Cold War” and the reduction of appropriations in research and development potential, in causes with investments in a much more developed sphere of social security of the population of Western countries and human capital development than in traditionally indifferent to the needs of their own people Eurasian countries, such as Russia.

Among the reasons for the temporary lag in the scientific and technical sphere of the countries of the “Western Group” should also be noted the historically critical period in the development of perspective technologies for nuclear engines, in order to apply them both in the military and space exploration spheres in the early 70's of the twentieth century, when in causes with the beginning of the war in Vietnam, in the United States was curtailed, actually successfully implemented programs “ROVER” and “NERVA” [9], as well as successfully tested uranium-graphite reactor for nuclear engines - “KIVI B4-D” [10, p. 94].

Soviet Russia, on the other hand, actively continued to conduct research in this promising area and in the late 1970s achieved unquestionably phenomenal success by building a series of satellites with a nuclear onboard power plant - “Space-954” [11], one of which on January 24, 1977, during regular operation, collapsed and fell over the northern regions of Canada, contaminating the wreckage of a nuclear reactor part of Canadian territory longer than 600 km [8, p. 64].

Thus, by actively investing public resources in the development of nuclear propulsion technology, in fact, since the middle of the twentieth century, Russia has definitely outpaced Western countries in this promising area.

However, today's Russia is no longer a country with a high research potential and a high humanitarian culture. Given the extremely unstable socio-economic situation in this country, the impoverishment of the general population [12], which resulted in a sharp increase in left-radical, revanchist socio-political preferences and views, fueled anti-Western hysteria by a powerful state propaganda machine, almost uncontrolled access to modern high-precision strategic nuclear weapons of a new generation of young militarymen, from the so-called “millennial generation” (gradually replenishing the ranks of Russia's armed forces), unencumbered by humanistic views and especially developed intelligence, pursuit of rapid personal glory, without hard work, capable

on deviant actions, even at the cost of their own lives and the lives of fellow citizens, all these factors are the ideal basis for creating the conditions for future global catastrophe.

Do Western Democracy leaders understand the situation?

Undoubtedly, they understand, but the lack of a sound economic strategy for the development of the so-called "Western world", socio-political instability in these countries, create disorganization and uncertainty among the leaders of these countries in decision-making about social and economic problems, which increasing day by day.

We believe that in order to change the economic and socio-political paradigm of the Western Group countries, both at the state and social levels, it is necessary to unite state efforts, first of all, to implement, restore, revive and implement programs and projects that will provide the countries of the "Western world" with progressive development and progress on the basis of new scientific developments in various fields of science and technology, and will create a strong foundation for the development of post-industrial economy on new principles.

It is for this purpose - to unite the efforts of the scientific community from around the world to restore and implement global research projects such as: "ROVER", "NERVA", "ORION" etc., was developed, by a graduate student of the Department of Political Science, Faculty of International Relations, Political Science and Sociology – Tsurkan Vadym, global telecommunication platform (author's name - "Research and development scientific international platform" ("RADESIP")) (hereinafter - the Platform) [13, p. 535-544].

The main purpose of this Platform is to unite the corporate sector, both public and private, on the one hand, and the new generation of science (created on a meritocratic basis) on the other, in order to implement the above complex scientific and technical projects.

Among the global corporations that will certainly be able to develop their research potential in the implementation of government orders in the field of defense technology, and accordingly interested in cooperating with the scientific community, using the tools of this Platform, the following innovative companies should be singled out: Amazon ", an innovative division of "Google" - "Google X ", "Microsoft", "Boston Dynamics", "Honda robotics" and others.

Among the governments of the world, to participate in the Global Program of Scientific and Technological Development (hereinafter - Program), part of which is the above Platform, which will certainly be interested in cooperation, should be identified: the United States, Germany, Austria, Britain, France, Israel, Czech Republic and others countries with a traditionally high level of scientific and technical cultures, as well as, of course, countries participating in the Program will be countries that are actively developing and integrating into the global scientific, technical and economic space.

Among them are: Ukraine, Turkey, Slovakia, Poland, Romania, Hungary, Bulgaria, Latvia, Lithuania, Estonia and others.

Conclusions: Thus, it should be noted, that the international relations of global hegemonic countries at the present stage are in a very tense state, almost at the lowest point in the history of their existence, caused primarily by the lack of a clear, objectively reasoned and defined strategic program of social and economic development of countries, both regionally and globally, and, of course, for the first time since the end of the "Cold War", a sharp violation of parity in science and technology, which is reflected in the emergence of new strategic and tactical weapons systems in the dominant world countries that are currently in a pre-war state.

There is only one positive way out of this extremely difficult, stalemate international situation: unification and intensification of the "Western Group" countries in the field of research and development work on the creation of new tactical and strategic weapons systems to restore scientific, technical and strategic parity with potential adversaries in the global confrontation - Russia and China.

References:

1. Nahmias M. (1967). "Science, Defense, Dissuasion", (1), P.P. 48-49, 51-52, 138-139.
2. Retrieved from: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Посейдон_\(підводний_апарат\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Посейдон_(підводний_апарат))
3. Retrieved from: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Авангард_\(ракетний_комплекс\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Авангард_(ракетний_комплекс))
4. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/9М730_«Буревестник»
5. Retrieved from: (<https://blogs.worldbank.org/ru/opedata/7-facts-about-water>)
6. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Променева_зброя
7. Retrieved from: https://ru.wikipedia.org/wiki/Электроэнергетика_США
8. Weinersmith Z. and Weinersmith K. (2017). "SOONISH. Ten Emerging Technologies That'll Improve and/or Ruin Everything", (8), P.P. 59, 64.
9. Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Project_Rover
10. Perelman G. (1967). "Goals and ways of conquering space", (10), P. 94.
11. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Космос-954>
12. Retrieved from: https://lb.ua/world/2016/02/12/327758_rossiyane_nazvali_obnischchanie.html
13. Tsurkan V. B. Technological cycles of innovation, challenges and perspectives at the digital economy age // Monograph: Innovations in science: the challenges of our time. – Accent Graphics Communications and Publishing, 1807-150 Charlton st. East, Hamilton, Ontario, Canada, 2018. P. 535-544.

SECTION 11.

FIRE AND CIVIL SAFETY

Шаранова Юлія Григорівна

методист обласного методичного кабінету
(безпека життєдіяльності населення)

*Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності
Дніпропетровської області, Україна*

Данченко Євген Миколайович

начальник обласного методичного кабінету
(безпека життєдіяльності населення)

*Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності
Дніпропетровської області, Україна*

АНАЛІЗ НЕГАТИВНИХ ФАКТОРІВ ПРИ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Надзвичайні ситуації виникають при стихійних явищах (землетрусах, повенях, зсувах та ін.) і при техногенних аваріях. Найбільшою мірою аварійність властива для вугільної, гірничорудної, хімічної, нафтогазової та металургійної галузей промисловості.

Упродовж 2020 року органами та формуваннями Державної служби України з надзвичайних ситуацій забезпечено оперативне реагування на 116 класифікованих надзвичайних ситуацій, які розподілилися на: відповідно до Національного класифікатора «Класифікатор надзвичайних ситуацій» ДК 019:2010: техногенного характеру – 47, природного характеру – 64, соціального характеру – 5.

За масштабами: державного рівня – 6, регіонального – 4, місцевого – 50, об'єктового – 56.

Врятовано життя 6 тис. 333 громадянам (під час пожеж – 1 тис. 831 особа, надзвичайних ситуацій – 929 осіб, небезпечних подій – 2 тис. 277 осіб) [1].

Таблиця 1

Статистичні дані щодо кількісних показників класифікованих НС

Вид НС	Кількість НС		Загинуло людей		Постраждало людей	
	2019 р.	2020 р.	2019 р.	2020 р.	2019 р.	2020 р.
НС техногенного характеру						
НС унаслідок аварій чи катастроф на транспорті	16	13	75	57	47	34
НС унаслідок пожеж, вибухів	27	26	79	66	81	27
НС унаслідок наявності у навколишньому середовищі шкідливих і радіоактивних речовин понад ГДК	3	0	0	0	0	0
НС унаслідок раптового руйнування будівель і споруд	4	4	10	0	14	0
НС унаслідок аварій в електроенергетичних системах	0	0	0	0	0	0
НС унаслідок аварій у системах життєзабезпечення	10	4	0	0	0	0
Всього НС техногенного характеру	60	47	164	123	142	61

Продовження табл. 1

Вид НС	Кількість НС		Загинуло людей		Постраждало людей	
	2019 р.	2020 р.	2019 р.	2020 р.	2019 р.	2020 р.
НС природного характеру						
Геологічні НС	0	0	0	0	0	0
Метеорологічні НС	16	12	7	0	13	10
Гідрологічні НС поверхневих вод	0	3	0	5	0	0
НС, пов'язані з пожежами у природних екологічних системах	8	14	0	16	0	133
Медико-біологічні НС	57	35	15	13	1334	96
Всього НС природного характеру	81	64	22	34	1347	239

взято з [1]

Виникнення надзвичайних ситуацій в промислових умовах і в побуті пов'язано з розгерметизацією систем підвищеного тиску (балонів і ємностей для зберігання або перевезення стиснених, зріджених і розчинених газів, газо- і водопроводів, систем теплопостачання і т.п.).

Причинами руйнування або розгерметизації систем підвищеного тиску можуть бути:

- зовнішній механічний вплив, старіння систем (зниження механічної міцності);
- порушення технологічного режиму;
- помилки обслуговуючого персоналу;
- конструкторські помилки;
- зміна стану герметизованного середовища;
- несправності в контрольно-вимірювальних, регулюючих і запобіжних пристроях та тощо.

Руйнування або розгерметизація систем підвищеного тиску в залежності від фізико-хімічних властивостей робочого середовища може привести до появи одного або комплексу вражаючих факторів:

- ударна хвиля (наслідки - травматизм, руйнування обладнання і несучих конструкцій та тощо);
- загоряння будівель, матеріалів (наслідки - термічні опіки, втрата міцності конструкцій);
- хімічне забруднення навколишнього середовища наслідки - задуха, отруєння, хімічні опіки та тощо;
- забруднення навколишнього середовища радіаційними речовинами.

Надзвичайні ситуації виникають також у результаті зберігання і транспортування вибухових речовин, легкозаймистих рідин, хімічних та радіоактивних речовин, переохолоджених і нагрітих рідин і т.п. Наслідком порушення регламенту операцій є вибухи, пожежі, протоки хімічно активних рідин, викиди газових сумішей.

При вибухах вражаючий ефект виникає в результаті впливу елементів (осколків) зруйнованої конструкції, підвищення тиску в замкнутих обсягах, направленої дії газової або рідинної струмки, дії ударної хвилі, а при вибухах великої потужності (наприклад, ядерний вибух) наслідок світлового випромінювання та електромагнітного імпульсу.

Найбільшу небезпеку представляють аварії, на об'єктах ядерної енергетики та хімічного виробництва.

Однією з поширених причин пожеж і вибухів особливо на об'єктах нафтогазового і хімічного виробництва, а також при експлуатації транспортних засобів є розряди статичної електрики. Причиною виникнення статичної електрики є процеси електризації.

Природна статична електрика утворюється на поверхні хмар в результаті складних атмосферних процесів. Заряди атмосферної (природного) статичної електрики утворюють потенціал щодо Землі в кілька мільйонів вольт, що приводить до ураження блискавкою.

В промисловості процеси електризації виникають при дробленні, обробці тиском і різанні, розбризкуванні (розпиленні), просіюванні і фільтрації матеріалів - діелектриків і напівпровідників, тобто у всіх процесах, що супроводжуються тертям (перекачуванням, транспортуванням і тощо).

У надзвичайних ситуаціях прояв первинних негативних факторів (землетрус, вибух, обвалення конструкцій, зіткнення транспортних засобів та тощо) може викликати ланцюг вторинних негативних впливів (ефект "доміно") - пожежа, загазованість або затоплення приміщень, руйнування систем підвищеного тиску, хімічний, радіаційний і бактеріологічний впливи тощо. Наслідок (число травм і жертв, матеріальні збитки) від дії вторинних факторів часто перевищують втрати від первинного впливу.

Основними причинами техногенних аварій є:

- відмови технічних систем через дефекти виготовлення і порушень режимів експлуатації; багато сучасних потенційно небезпечні виробництва спроектовані так, що ймовірність великої аварії на них дуже висока і оцінюється величиною ризику 10^{-4} і більше;
- помилкові дії операторів технічних систем; статистичні дані показують, що понад 60% аварій відбулися в результаті помилок обслуговуючого персоналу;
- концентрація різних виробництв в промислових зонах без належного вивчення їх взаємовпливу;
- високий енергетичний рівень технічних систем;
- зовнішні негативні впливи на об'єктах енергетики, транспорту та інше.

Аналіз сукупності негативних чинників, що діють в даний час у техносфері, показує, що пріоритетний вплив мають антропогенні негативні впливи, серед яких переважають техногенні. Вони сформувалися в результаті діяльності людини і змін в біосферних процесах, зумовлених цією діяльністю. Більшість чинників носить прямий вплив (отрути, шум, вібрація і ін.), але проте в останні роки широке поширення набувають вторинні фактори (хімічний смог, кислотні дощі і ін.), які виникають у середовищі існування в результаті хімічних або енергетичних процесів взаємодії первинних факторів між собою або з компонентами біосфери [2].

Рівні і масштаби впливу негативних чинників постійно нарастають і в ряді регіонів техносфери вони досягли таких значень, коли людині і природному середовищу загрожує небезпека незворотних змін. Під впливом цих негативних впливів змінюється навколишній світ і його сприйняття людиною, відбуваються зміни в процесах діяльності і відпочинку людей, організмі людини виникають патологічні зміни.

Висновки. На нашу думку, звісно вирішити задачу повного усунення негативних впливів в техносфері не можливо. Для забезпечення захисту в умовах техносфери реально лише обмежити вплив негативних факторів їх допустимими рівнями з урахуванням їх одночасної дії. І як показує практика - дотримання гранично допустимих рівнів впливу - один з основних шляхів забезпечення безпеки життєдіяльності людини в умовах техносфери.

Людина і навколишнє середовище повинні гармонійно взаємодіяти і розвиватися лише в умовах, коли потоки енергії, речовини та інформації знаходяться в межах, сприятливо впливають як на людину так і на навколишнє середовище. Зараз це питання дуже актуальне і багато наших вчених розробляють нові методики для досягнення таких цілей.

Список використаних джерел:

1. Звіт про основні результати діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій у 2020 році. Вилучено з <https://www.dsns.gov.ua/ua/Nadzvichayni-podiyi/64164.html?PRINT>.
2. Гермаш, С. М., Герасименко, В. О., Плис, М. М., Малиновська, Н. В. (2018). Шляхи підвищення рівня хімічної безпеки в Україні. Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури, (105).

Бобков М. В.

студент групи АКТАКІТ-20-3

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Стищенко Тетяна Євгенівна

канд. техн. наук, доцент

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРИ ПРАЦІ ПРИ РОБОТІ З РОБОТАМИ

***Анотація.** У роботі порушується проблема виникнення професійного ризику одержання травми при праці з роботами. Досліджено основні причини аварій та умови для безпечної праці. Спираючись на положення стандартів, визначено рекомендації щодо безпечної праці з роботизованими приладами.*

Актуальність роботи полягає в тому, що найбільша кількість робочих аварій при роботі з роботами відбувається через відсутність необхідних технічних засобів безпеки. Сучасні дослідження в Японії свідчать про те, що більш ніж 50% робочих аварій при використанні робототехнічного устаткування, можуть бути зараховані до збоїв в електронних ланцюгах системи управління. За тим же дослідженням, "помилка" людини винна менш ніж в 20% аварій. Логічно припустити, що небезпеки, спричиненої помилками системи, не можна уникнути за допомогою певної поведінки людей. Тому розробники устаткування і оператори повинні передбачати, і впроваджувати технічні заходи безпеки.

Мета роботи полягає в дослідженні умов для безпечної праці на сучасному роботизованому підприємстві. Для досягнення мети передбачається вирішення таких завдань:

- Виділення основних причин аварійної ситуації
- Дослідження умов для безпечної праці
- Розробка рекомендацій щодо праці з роботами.

Ми всі є свідками чергової технічної революції, яка охопила другу половину двадцятого і початку двадцять першого століть. Вона полягає в появі і бурхливому розвитку принципово нового виду технологічного устаткування, найширших і часом несподіваних функціональних можливостей – промислових роботів. Саме вони покликані замінити людину на найбільш важких, фізично неприємних та часом небезпечних технологічних операціях при автоматизації сучасного виробництва.[1]

Крім прибутковості виробництва необхідною умовою успішності промислового підприємства є безпека персоналу. Будь-яка виробнича травма або захворювання, що розвилася у співробітника внаслідок роботи на підприємстві, оцінюється в відповідності зі строгими стандартами безпеки і обтяжує компанію високими додатковими витратами. Щоб уникнути ситуацій, пов'язаних з ризиком, з самого початку автоматизації виробництва промислові роботи відділялися від працівників за допомогою декількох захисних огорожень.[2]

Промисловий робот (ПР): автоматичний маніпулятор, який здійснює переміщення в просторі, багатofункціональний, здатний виконувати обробку і орієнтацію матеріалів, деталей, інструментів або спеціалізованих пристроїв в процесі різноманітних переміщень. Призначений для досягнення різноманітних цілей, до складу входять одна або кілька

рук.[3] Людина і промисловий робот одночасно знаходяться в загальному тривимірному просторі, займаючи певні його частини. Траєкторії їх переміщень можуть перетинатися. З огляду на великі швидкості руху ланок маніпулятора, їх несподівані повороти і значні силові параметри приводів промислових роботів, слід вважати ці об'єкти джерелом підвищеної небезпеки і ризику отримання травм.[1]

На проблему безпеки впливають такі аспекти: змінне число ступенів рухливості, вільне програмування напрямків переміщення та швидкостей.[3] Вимоги безпеки слід враховувати вже на етапі проектування таких елементів, як руки та вузли зчленування, це особливо важливо при значущості мас і швидкостей. Необхідно передбачати спеціальні пристрої гальмування (демпфірування в умовах значних змін навантаження, спеціальні заходи вирівнювання переміщуваних мас при значних динамічних навантаженнях). У систему програмування і управління необхідно вбудовувати спеціальні діагностичні засоби і алгоритми. Для забезпечення безпеки потрібно використовувати засоби механічного захисту в вигляді огорожі робочої зони ПР, використання спеціальних датчиків, що фіксують напрямок, наявність сторонніх предметів в робочій зоні, електрокабелі повинні мати покриття, стійке до впливу агресивних середовищ, штепсельні роз'єми повинні бути герметичні. Так само необхідно проводити аналіз роботи ПР у складі автоматизованих ліній з метою виявлення так званої «прихованої» небезпеки, яка може виникнути при спільній роботі ПР з елементами автоматичної лінії.

Промислові роботи мають бути оснащені високоточними приладами захисту як виробниками, так і користувачами. Крім юридичної відповідальності існує і моральний обов'язок зробити робототехніку безпечною. Слід звернути увагу на видалення відходів виробництва, яке повинно виконуватися при непрацюючому роботі. Налаштування й регулювання маніпулятора необхідно проводити з використанням пульта ручного керування, за допомогою якого можна переміщати захоплення маніпулятора в потрібному напрямку. При одночасному випробуванні декількох зразків їх слід встановлювати таким чином, щоб виключити взаємний вплив їх один на одного, а також на засоби вимірювання.[1,3,4]

Таким чином, у дослідженні розглянуто умови для безпечної праці з промисловими роботами. З'ясовано, які основні причини та фактори виникнення небезпечних ситуацій. Крім того, наведено рекомендації, щодо праці з роботами.

Список використаних джерел:

1. Техника безопасности при применении промышленных роботов URL: <https://thelib.info/promyshlennost/666004-tehnika-bezopasnosti-pri-primenении-promyshlennyh-robotov/>
2. Мусилек С. Безопасность коботов: распространенные мифы и реальность URL: <https://www.iksmedia.ru/articles/5665788-Bezopasnost-kobotov-rasprostranenny.html>
3. Поезжаева, Е. В. Охрана труда при использовании промышленных роботов / Е. В. Поезжаева, А. Г. Федотов, П. В. Заглядов. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2015. — № 16 (96). — С. 225-228. — URL: <https://moluch.ru/archive/96/21609/> (дата звернення: 13.05.2021).
4. Toni Retsch, Guido Schmitter, Albert Marty Принципы безопасности для промышленных роботов URL: <http://base.safework.ru/iloenc?navigator&spack=110LogLength%3D0%26LogNumDoc%3D857000239%26listid%3D010000000100%26listpos%3D10%26lsz%3D17%26nd%3D857000239%26nh%3D1%26>
5. Анандан Т. Н. Роботы и люди: безопасное сотрудничество URL: <https://controleng.ru/innovatsii/robototekhnika/lyudi-i-koboty/>

SECTION 12. BIOLOGY AND BIOTECHNOLOGY

Kholliyev Askar Ergashovich

Doctor of Biological Sciences, Professor
Bukhara State University Republic of Uzbekistan

Adizova Khamida Raximovna

Senior teacher, Department of Ecology and Geography
Bukhara State University Republic of Uzbekistan

PHYSIOLOGICAL PROPERTIES OF COPPER IN PLANT METABOLISM

It is necessary to study the importance of micronutrients in plant metabolism, to manage their productivity, and to identify new opportunities, as micronutrients can act as specific and non-specific regulators of metabolism. At the molecular level, micronutrients are actively involved in many life processes that take place in plants. Micronutrients that interact through an enzyme system or are directly bound to plant biopolymers can increase or slow down plant growth, development, and reproductive function.

Treatment with coordination compounds of copper and cobalt leads to an acceleration of the onset of developmental phases and an increase in the number of fully-formed nodules in cotton. An increase in yield of 10-15%, fibre strength and maturity, as well as an increase in the amount of fat in the seeds, were observed. Wetting winter wheat seeds with a solution of copper sulfate (10 mg/l) significantly increased the free tryptophan content. It should be noted that treatment of seeds with a high concentration of the copper solution was less effective, and in several experiments, its negative effect on seed yield was observed [1-4].

Analyses have shown that barium, copper and molybdenum contribute to the accumulation of carotene, sugar and minerals in carrots. Thus, under the influence of barium, the amount of carotene (depending on soil and climatic conditions) in root crops increased from 0.6 to 2.1 mg%, and the amount of sugar increased to 0.8%.

Thus, there is a relationship between the composition of certain chemical elements in the soil and the proliferation of certain groups of biologically active substances by plants. Plants that produce glycosides choose manganese, molybdenum, chromium; production of alkaloids - copper, manganese, cobalt; saponins - molybdenum, vanadium; terpenoids - manganese; coumarins, flavonoids - copper; vitamins - manganese, copper; polysaccharides - manganese, chromium.

Available in the early stages of growth, molybdenum and zinc increase the amount of carbon, especially sucrose, in corn leaves. Under the influence of molybdenum, the amount of starch, manganese led to a significant increase in the amount of DNA and RNA. Lack of micronutrients in soils affects the decline in productivity and quality of plants. Molybdenum and zinc have proven to be particularly effective in increasing crop yields. Manganese helps glutathione to accumulate more and be converted to a reversible form of ascorbic acid.

The average amount of copper in plants is 2 mg per 1 kg of mass, and it depends on the characteristics of plant species and soil conditions. In a plant cell, 2/3 of the copper may be in an insoluble, bound state. The seeds are rich in copper and the growing parts of the plants are the most vital. 70% of all copper in the leaves is accumulated in chloroplasts. The physiological role

of copper is mainly determined by the inclusion of enzymes that catalyze the oxidation of proteins and diphenols in copper and the hydroxylation of monophenols. Copper deficiency leads to growth retardation, chlorosis, loss of turgor and withering of plants, delayed flowering and a sharp decrease in yield. As a result of acute copper deficiency in cereals, the tips of the leaves turn white and spikes do not develop, and in fruit plants, dry twigs appear with copper deficiency [5-9].

Copper fertilizers are most effective in peat, grassy-swampy, marshy soils and soils with light mechanical content. The most demanding plants for copper fertilizers are wheat, oats, barley, flax, millet, sunflower, mustard, sugar and fodder beets, beans, peas, vegetables and fruits. Demand for copper increases with the application of high amounts of nitrogen fertilizers. In the future, it is desirable to meet the needs of the country's agriculture in copper fertilizers at the expense of copper sulfate and copper-potassium fertilizers. Copper fertilizers of local importance are pyrite slags.

They are applied once every 4-5 years at a rate of 500-600 kg/ha during autumn ploughing or spring sowing. 100 kg of seeds is treated with 50-100 g of copper sulfate solution. The amount of copper sulfate per 1 hectare of the crop for leaf processing is 200 - 300 g. Copper sulphate contains 25.4% copper.

For example, copper has a positive effect on the synthesis of amino acids and proteins in legume nodules, protein metabolism, the synthesis of chlorophyll in plant leaves, and reduces its breakdown in the dark. Due to the strong lack of copper, the stems dry out. Such plants do not yield at all or the yield is very low and of poor quality. Sometimes, due to a strong copper deficiency, the accumulation increases due to the drying of the three parts of the plants, and after complete drying, they continue to form new buds. The strong and rapid elongation of barley stalks as a result of copper deficiency contributes to the damage caused by the Swedish fly [10-17]].

Copper deficiency often results in zinc deficiency, while in sandy soils it is manifested as a result of magnesium deficiency. The introduction of high amounts of nitrogen fertilizers increases the need for copper in plants and leads to an increase in symptoms of copper deficiency. Copper is also involved in protein synthesis. The activity of nitrogen-containing oxidizing enzymes slows down due to copper deficiency. The peculiarity of the effect of copper is that this microelement increases the resistance of plants to fungal and bacterial diseases. Copper reduces the disease of cereal crops, increases the resistance of tomatoes to brown spots. Copper improves the movement of carbohydrates, especially sucrose, from the leaves to the stems and reproductive organs. Lack of copper and zinc leads to a significant increase in the content of free amino acids, which in the absence of these micronutrients disrupts protein synthesis, providing the energy side of the movement of substances.

Copper complex compounds include sugars as well as many other organic compounds. Therefore, they are of great importance in improving the mobility of not only carbohydrates but also other organic substances. It is a starting material for the synthesis of proteins, fats, alkaloids, vitamins, growth stimulants and other organic compounds that play an important role in the metabolism of sugars. Copper passes from the soil to the plants very slowly. A 12-fold increase in the amount in the soil results in a maximum 2-fold accumulation of it in grains, roots, straw and leaves. A. Hodenberg determined the concentration of copper, which is toxic to some plants. Copper is relatively rare in nature. Its average content in the earth's crust is 0.01% by mass. Copper is mainly found in sulfur, iron, oxygen compounds. Copper forms many minerals (such as pyrite, malachite, lazurite, etc.), the most common of which are basic minerals - simple and complex sulfides. They are observed under the influence of weather (especially in acidic environments), along with the formation of copper ions in this environment [18-23].

The element has the properties of forming very strong complex compounds. The microelement is strongly bound to montmorillonite, clay and soil humus. Biological processes, especially microbiological fixation, play an important role in copper migration. The copper content in the soil is closely related to its structure, the amount of organic matter and the amount

of absorbed content. The heavier the soil composition and the more the bases are absorbed, the higher the copper content. Copper is a typical element with high agrochemical activity - its consumption ranges from 62 to 84%. Therefore, feeding without the addition of fertilizers can be observed primarily in soils with low amounts of this element [24-27].

Plants accumulate copper at a dry weight of 5–20 µg/g. Reduced copper can easily convert electrons into oxygen and easily return oxidized copper. Therefore, copper ions, like iron, are involved in the transport of electrons during respiration and photosynthesis. For example, one of the components of the electronic transport chain of photosynthesis is a blue protein-containing copper-plastocyanin. Copper, along with iron, is part of cytochrome oxidase, an oxidase enzyme involved in respiration. Most of the copper (75% of the total amount in the leaves) accumulates in the chloroplasts. It promotes the formation of chlorophyll complexes with proteins [28-31]. Copper is also part of diphenol oxidase and ascorbate oxidase. These enzymes are involved in electron binding to phenols or returned ascorbic acid. Ascorbate oxidase contains at least four copper atoms, which are involved in the conversion of O₂ to H₂O. In these enzymes, copper is bound to a protein. In addition, copper activates nitrate reductase and proteases, so it is involved in nitrogen and protein metabolism. Polyphenol oxidase is involved in the synthesis of lignin. Copper also plays an important role in the binding of the hormone ethylene to receptors [27 - 32].

The high reactivity of copper can lead to its toxicity even at low concentrations. Copper stretches the thiol bonds in proteins, which negatively affects the structure of protein molecules. Therefore, the transport of copper through membranes is carried out in conjunction with special proteins, chaperones, which convert copper into a non-reactive form. In the absence of copper, dark green leaves are formed, which may have necrotic spots, usually, these symptoms appear on young leaves. Copper deficiency results in the formation of sterile pollinators, which leads to a decrease in the number of seeds and slows down the synthesis of lignin, sometimes causing the plants to fall asleep.

As a result of copper deficiency, early shedding of leaves is observed, growth slows down. Copper deficiency can halve the rate of photosynthesis. As a result of laboratory experiments with cotton, it was observed that copper and zinc from micronutrients had a positive effect on the initial growth and development of cotton. Bukhara-102 cotton variety was used as the object of research. In all experimental variants, seed germination was high under the influence of micronutrients. The growth of tumours along the neck, the formation of petals intensified. Leaf level, the total water content in leaves, wet and dry weight of shoots, root size, and other indicators were high.

References:

1. Holliiev, A. E., & Safarov, K. S. (2015). Effect of different soil moisture on the physiology of water exchange and drought-resistant varieties (*Gossypium hirsutum* L.) of cotton. *Europäische Fachhochschule*, (9), 7-9.
2. Davronovich, K. Y., & Ergashovich, K. A. (2019). Growing of cotton varieties and hybrid to the height under the ecological conditions of soil salinity and washed soil salinity. *Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR)*, 8(9), 84-89.
3. Холлиев, А., Махмудова, Ш., & Иргашева, Н. (2019). Меры борьбы против зерновок на зернобобовых культурах. *Наука, Производство, Бизнес*, 192.
4. Хужаев, Ж. Х., Мухаммадиев, А., Холлиев, А. Э., & Атаева, Ш. С. (2000). Гуза усимлигининг минерал элементларни узлаштиришига электротехнологиянинг таъсири. *Аналилик кимё ва экология муаммолари. Аналилик кимё ва экология муаммолари. Самарканд*.
5. Холлиев, А. Э., Норбоева, У. Т., & Ибрагимов, Х. М. (2016). Водообмен и солеустойчивость сортов хлопчатника в условиях почвенной засоления и засухи. *Ученый XXI века*, 9.
6. Murodovich, T. M., & Ergashovich, K. A. (2019). The role of environmental factors in the re-breeding of waterfowl in the steppe zone. *Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR)*, 8(10), 71-79.
7. Норбоева, У. Т. (2019). Ecophysiological peculiarities of cotton varieties in soil salinity conditions. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 1(5), 103-108.
8. Холлиев, А. Э. (2011). Physiological features of influence of a drought on waterrelation and droughtstability of cotton. *International scientific researches*.

9. Ergashovich, K. A., Azamatovna, B. Z., Toshtemirovna, N. U., & Rakhimovna, A. K. (2020). Ecophysiological effects of water deficiency on cotton varieties. *Journal of Critical Reviews*, 7(9), 244-246.
10. Холлиев, А. Э. (2011). Физиологические особенности влияния засухи на водообмен и засухоустойчивость хлопчатника. *Международные научные исследования*, (1-2), 109-111.
11. Kholliyev, A., Nazarova, F., & Norboyeva, N. (2021). Cotton resistance indicators in the conditions of water deficiency. *Збірник наукових праць SCIENTIA*.
12. Kholliyev, A., & Boltayeva, Z. (2020). Resistance of cotton varieties to water deficiency. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*, 70-72.
13. Kholliyev, A., Boltayeva, Z., & Norboyeva, U. (2020). Cotton water exchange in water deficiency. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*, 54-56.
14. Kholliye, A., Norboyeva, U., & Adizova, K. (2020). About the negative impact of salination on cotton. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*, 50-52.
15. Kholliyev, A., Norboyeva, U., & Adizova, K. (2020). Methods of using microelements to increase salt resistance of cotton. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*, 57-60.
16. Kholliyev, A., & Teshaeva, D. (2021). Soil salinity and water exchange of autumn wheat varieties. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*.
17. Kholliyev, A., Ramazonov, O., & Qodirov, E. (2021). Dry resistance of medium fiber varieties of cotton plant. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*. 113-116
18. Kholliyev, A. E., Norboyeva, U. T., Kholov, Y. D., & Boltayeva, Z. A. (2020). Productivity Of Cotton Varieties In Soil Salinity And Water Deficiency. *The American Journal of Applied sciences*, 2(10), 7-13.
19. Ergashovich, K. A., Toshtemirovna, N. U., Rakhimovna, A. K., & Abdullayevna, F. F. (2020). Effects of Microelements on Drought Resistance of Cotton Plant. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(2).
20. Toshtemirovna, N. U., & Ergashovich, K. A. (2019). Physiology, productivity and cotton plant adaptation under the conditions of soil salinity. *International Journal of Recent Technology and Engineering*, 8(2 S3), 1611-1613.
21. Toshtemirovna, N. U., & Ergashovich, K. A. (2019). Regulation of the water balance of the cotton varieties under salting conditions. *Academicia: An International Multidisciplinary Research Journal*, 9(8), 5-9.
22. Kholliyev, A., & Isayeva, M. (2021). Flora of Bukhara desert ecosystem and its protection. *Збірник наукових праць SCIENTIA*.
23. Холлиев, А. Э. (1991). Особенности водообмена и продуктивность сортов хлопчатника в зависимости от водоснабжения (Doctoral dissertation, Ин-т физиол. и биофизики растений).
24. A.E., TDR Kholliyev (2021). Soil salinity and water exchange of autumn wheat varieties. *Debats Scientifiques et orientations prospectives du developpement ...*
25. Kholliyev, A., Ramazonov, O., & Qodirov, E. (2021). Dry resistance of medium fiber varieties of cotton plant. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*.
26. Ergashovich, K. A., Toshtemirovna, N. U., Iskandarovich, J. B., & Toshtemirovna, N. N. (2021). Soil Salinity And Sustainability Of Cotton Plant. *The American Journal of Agriculture and Biomedical Engineering*, 3(04), 12-19.
27. Kholliyev, A., Norboyeva, U., & Jabborov, B. (2021). All about the water supply of cotton. *Збірник наукових праць SCIENTIA*.
28. Kholliyev, A., Qodirov, E., & Ramazonov, O. (2021). Salt resistance, water exchange and productivity of cotton. *Збірник наукових праць SCIENTIA*.
29. Holliyev, E. (2011). Drought and Cotton Varieties in Zaravshan Valley of Uzbekistan. *International Journal of Applied*, 6(3), 217-221.
30. Ergashovich, K. A., Davronovich, K. Y., Toshtemirovna, N. U., & Azamatovna, B. Z. (2020). Effect of soil types, salinity and moisture levels on cotton productivity. *Journal of Critical Reviews*, 7(9), 240-243.
31. Холлиев, А. Э., Норбоева, У. Т., & Жабборов, Б. И. (2015). Влияние водного дефицита почвы на некоторые параметры водообмена и засухоустойчивость сортов хлопчатника в условиях Бухарской области. *Молодой ученый*, (10), 483-485.
32. Салимов, Г. М., Холлиев, А. Э., Норбоева, У. Т., & Эргашева, О. А. (2015). Организация методов исследования через национальные подвижные игры. *Молодой ученый*, (11), 1484-1486.

Будаква Єлизавета Олександрівна
аспірант спеціальності «Технології виробництва
і переробки продукції тваринництва»

*Інститут свинарства і агропромислового виробництва
національної академії аграрних наук України, Україна*

Науковий керівник: Почерняєв Костянтин Федорович
д-р. с.-г. наук

*Інститут свинарства і агропромислового виробництва
національної академії аграрних наук України, Україна*

ЗВ'ЯЗОК ASP298ASN ПОЛІМОРФІЗМУ ГЕНА MC4R ЗА ВІДГОДІВЕЛЬНИМИ ТА М'ЯСНИМИ ОЗНАКАМИ НАТИВНИХ ТА ІМУНОКАСТРОВАНИХ СВИНОК

Головним та необхідним завданням генетики згідно сучасних вимог сільського господарства є проведення досліджень поліморфізму гена MC4R, який відповідає за м'ясні та відгодівельні якості за допомогою MAS- та GAS-селекції. Головне завдання селекціонерів сучасного напрямку галузі свинарства для роботи з племінним та товарним поголів'ям свиней полягає в інтегруванні пов'язаних ДНК-маркерів для QTL у програму розведення у маркер асоційованій селекції (MAS) шляхом допоміжного генетичного відбору. Оцінка генетичних параметрів виробничих ознак є важливою для оптимізації програм розведення та підвищення стійкості відтворення свиней за бажаними кількісними та якісними ознаками, виробництво якісної, безпечної продукції зі свинини. Тому, застосування MAS-селекції є одним із сучасних економічних переваг у комерційному тваринництві [1]. Такі виробничі ознаки, як середньодобовий приріст (г) (ADG), абсолютний приріст (кг), відносний приріст (%), витрати корму на 1 кг приросту (кг/грн), індекс відгодівельних якостей (%/бал), товщина спинного сала (мм), площа «м'язового вічка» (см²), є основними показниками при аналізі ДНК-маркерів асоційованих з рівнем прояву відгодівельних та м'ясних ознак продуктивності. Через підвищений імпорт свіжого, охолодженого та замороженого м'яса свиней який складає 7,4 тис. тон у I кварталі 2021 року, імпорт м'яса у березні місяці складає на 389,16 % більше на відмінну від 2020 року (2,3 тис. тон), тому генетичні параметри нуклеусів повинні бути досліджені серед популяції дослідної групи – імунокастровані свинки та контрольної групи нативні свинки фінального ірландського гібриду (Велика Біла х Ландрас) х Максгро [2]. Однак, оцінки генетичних параметрів можуть відрізнятися в залежності від популяцій та середовища.

Сучасні дослідження в галузі тваринництва та ветеринарії спрямовані на молекулярно-генетичний підхід для поглибленого вивчення біологічного організму нативних та імунокастрованих свинок. Підходи до вивчення генних кандидатів, які широко застосовуються останнім часом у виявленні основних генів, що впливають на різні ознаки відгодівельної та м'ясної продуктивності у нативних та імунокастрованих свинок. Одним із визначених генів-кандидатів на ріст у свиней є ген рецептора меланокортину-4 (MC4R) [3].

Гени MCR містять лише один екзон, а закодована кількість амінокислот коливається від 320 (MC1R) до 332 (MC4R). Всі ці гени розташовані в аутосомах (таблиця 1,2) [4,5,6,7,8]. Вивчення генетичних варіантів рецептора меланокортину-4 та прояв фенотипового ефекту нативних та імунокастрованих свинок стане найбільш прогресивним для використання генетичних маркерів MC1R та MC4R у поліпшені селекції племінного та товарного поголів'я свиней вітчизняних порід (Велика Біла х Ландрас). Ідея збереження та

використання вітчизняних локальних порід, набуває все більшої популярності в системах сільськогосподарського виробництва на державному рівні у відповідь на глобальну стурбованість зміною клімату з метою відмови від тенденції імпорту порід у державний сектор.

Таблиця 1

Хромосомне розташування генів MCR у свині та людини

Gene	Pig (<i>Sus scrofa</i>)	Human
MC1R	6	16
MC2R	6	18
MC3R	17	20
MC4R	1	16
MC5R	6	16

дані сформовано з [4]

Таблиця 2

Послідовність нуклеотидів та амінокислот гена MC1R та MC4R у свині та людини

Gene	Encoded polypeptides (amino acid)	Locus	Nucleotide
MC1R	<i>Sus scrofa</i> 320 aa	ALU33721	<i>Sus scrofa</i> 301 nt
		KT581972	<i>Sus scrofa</i> 963 nt
	Human 317aa	AF153437	Human 954 nt
MC2R	<i>Sus scrofa</i> 297 aa	AF450083.1	<i>Sus scrofa</i> 241 nt
		AF450083	<i>Sus scrofa</i> 2641 nt
	Human 297 aa	AKI72231	Human 241 nt
MC3R	<i>Sus scrofa</i> 319 aa	AFK25142	<i>Sus scrofa</i> 301 nt
		JQ828976.1	<i>Sus scrofa</i> 1021 nt
	Human 360 aa	AKI72215	Human 301 nt
MC4R	<i>Sus scrofa</i> 332 aa	NP_999338.1	<i>Sus scrofa</i> 301 nt
		NM_214173	<i>Sus scrofa</i> 2113 nt
	Human 332 aa	NP_005903	Human 301 nt

дані сформовано з [4,5,6,7,8]

Ген MC4R розташований у хромосомі 1 біологічного організму свиней у ділянці (SSC1) q22–q27. У проведених дослідженнях вчених (Josh Elisha R. Octuraa, Rainie Rich Chucky S. Yambaob, Rene C. Santiago, Byung-Wook Chod and Renato S.A. Vegae, 2014) у свиней різних порід було виявлено однонуклеотидну заміну ($G \rightarrow A$) у гені MC4R в межах сайту рестрикції TaqI. Цей поліморфізм є одиничним випадком мутації, спричиненої заміною аспарагінової кислоти (GAU) на аспарагін (AAU) у положенні, ідентичному амінокислоті 298. Отже, заміна Asp298Asn розташована у межах сьомого трансмембранного домену людського білка MC4R. Тоді, як Asp298 необхідний для нормальної передачі сигналу до аденилілциклази, варіант Asn298 не може стимулювати вироблення циклічного аденозинмонофосфату (*cAMP*, *cyclic AMP*, or *3',5'-cyclic adenosine monophosphate*) [9]

Отже, метою дослідження є оцінка генетичних параметрів виробничих ознак у популяції нативних та імунокастрованих свинок фінального ірландського гібрида (ВБ х Л) х М. Більше того, перевагою дослідження є надання оцінки потенціалу використання геномної інформації при відборі майбутнього племінного та товарного поголів'я, встановлення генотипів Asp/Asp, Asn/Asn, ідентифікувати одиночні нуклеотидні поліморфізми присутні в гені MC4R, визначити його частоту та взаємозв'язок із показниками відгодівельної та м'ясної продуктивності нативних та імунокастрованих свинок.

Молекулярні маркери використовуються для ідентифікації локусів або хромосомних областей які впливають на ознаки окремих генів, а також QTL. Асоційовані генетичні маркери можуть бути використані у якості генетичного покращення племінного та товарного поголів'я свиней за встановленою програмою. Технологія використання MAS- та GAS-селекції прискорює темпи створення нових генотипів і отримання тварин з бажаними параметрами м'ясної та відгодівельної продуктивності. Різниця між MAS- і GAS-селекцією є умовною, оскільки обидва підходи базуються на ДНК-типуюванні за певними поліморфізмами генів, які асоційовані з ознаками продуктивності. MAS-селекція - це поліморфізми тих генів, які є генами-кандидатами до локусів кількісних ознак і внесок яких у генетичну складову варіабельності ознаки зазвичай найбільший. GAS-селекція – це ДНК-типуювання, що здійснюється за генами, для яких вже встановлено належність до QTL і для яких вже може бути відомий QTN (quantitative trait nucleotide, нуклеотид кількісної ознаки), поліморфізм якого є причиною зміни прояву ознаки. Важливим етапом під час вибору генетичного маркера є визначення рівня його поліморфізму саме в тих популяціях, в яких, власне, передбачається проводити MAS-селекцію. Низький рівень поліморфізму (і надто – його відсутність) вибраних генетичних маркерів у популяції, де планується проводити MAS-селекцію, становить певні труднощі у створенні референтної групи тварин. Низькі частоти «бажаних» алелів роблять маркер-асоційовану селекцію неможливою або малоефективною. До групи генів котрі приймають участь у формуванні відгодівельних та м'ясних ознак свиней, відносяться гени MC4R, RYR1, IGF-2.

Ген MC4R є предметом досліджень як у галузі генетики, так і фізіології. Проведені молекулярно-генетичні дослідження науковців (Kwan Suk Kim, Niels Larsen, Tom Short, Graham Plastow, Max F. Rothschild, 1999) встановили, що ген MC4R впливає на регуляцію харчової поведінки, масу тіла, енергетичного гомеостазу та осі гіпоталамус-гіпофіз-наднирники (HРА) за допомогою певних фізіологічних механізмів біологічного організму свиней.

Склад та особливості росту туші мають велике економічне значення у виробництві продукції зі свинини. Отже, ці риси викликають значний інтерес до програм розведення свиней. З появою молекулярно-генетичних інструментів селекцію можна ще вдосконалити на основі мутацій генів-кандидатів або кількісних локусів ознак (QTL), наприклад мутація IGF-2 у свиней, що впливає на відсоток нежирного м'яса (ріст м'язів) (Van Laere et al., 2003). Поліморфізм IGF-2 корелює економічно важливі показники товщину сала, ріст м'язів, відкладання жиру, розмір серця, діяльність печінки, селезінки. Порушення діяльності інсуліноподібного фактору росту-2 призводить до затримки росту, діабету, нейродегенеративних відхилень, остеопороз та ін. Транскрипційне регулювання IGF2 залежить від місця розпізнавання, специфічного для фактора транскрипції, тому генетична варіація IGF2 може регулювати ріст і розвиток тварин за рахунок збільшення або зменшення відповідних йому сайт зв'язування фактора транскрипції. Генотип QTL неможливо визначити безпосередньо за фенотипом, проте генотип QTL може бути визначений шляхом тестування нащадків та аналізу сегрегації за допомогою асоційованих ДНК-маркерів. Однак поліпшення характеристик продуктивності може бути пов'язана з небажаним впливом на якість м'яса, що було чітко засвідчено у випадку RYR1 та мутації RN (De Smet et al., 1995; Sellier, 1998; Hamilton et al., 2000). Тому пошук нових генних інструментів відбору, спрямованих на покращення характеристик продуктивності, повинен супроводжуватися оцінкою корельованих ефектів на якість свинини.

Безпосередню участь у метаболізмі жирової тканини приймає рецептор меланокортина-4 MC4R, як один з ключових елементів складної системи харчової поведінки. У відповідь на потрапляння ліпідів з їжі до клітин жирової тканини (адипоцитам) відбувається синтез та секреція лептину. Ген рецептора меланокортину-4 (MC4R) кодує трансмембранний рецептор білка G, що відіграє важливу роль у контролі енергетичного гомеостазу.

Ген MC4R експресується у різних ділянках ЦНС, зокрема у таламусі, гіпоталамусі, стовбурі та кори говоного, ділянках спинного мозку. Експресія MC4R у цих структурах НС свідчить про можливу їх участь у регуляції вегетативних та нейроендокринних функцій. Таким чином, основною функцією MC4 рецепторів виступає контроль маси тіла та регуляція харчової поведінки та енергетичного балансу. Мутація MC4R, що викликає заміщення Asp298Asn, може бути пов'язана з вгодованістю, високим щоденним приростом та споживанням корму. Тому, виявивши кількісні локуси ознак (QTL), що впливають на співвідношення жиру/м'яса тушки, і хоча б один QTL, що впливає на м'яз стегна біцепса, які близькі до положення MC4R на свинячій хромосомі, виявити, які лінії будуть близькими до фіксації альтернативних алелів поліморфізму Asp298Asn. Так як поліморфізм Asp298Asn оцінюється як ціль відбору на добовий приріст у популяції нативних та імунокастрованих свинок фінального ірландського гібрида, включає три породи (Велика Біла х Ландрас) х Макстро [10]. Однак, корельований вплив на якість м'яса Asp298Asn та MC4R у нативних та імунокастрованих свинок є важливим генетичним завданням.

Ген MC4R був залучений до регулювання харчової поведінки та маси тіла у людей та мишей (Cone, 1999). Додаткові дослідження (Cone, 1999) показують, що гетерозиготні мутації рецептора меланокортину-4 можуть бути типовою причиною генетичної схильності до ожиріння у дітей. Дослідження центральної системи меланокортину у гризунів свідчать про те, що ця система може бути фундаментальним компонентом адипостату, механізмом, за допомогою якого запаси енергії утримуються відносно постійно, і ця гіпотеза залишається в центрі уваги огляду роботи Конне [11].

Більше того, ген MC4R часто вивчається як ген-кандидат для контролю економічно важливих ознак росту та продуктивності у свині. Алель типу (Asp298) часто асоціюється з меншою товщиною заднього жиру, повільнішими темпами росту та меншим споживанням корму, а мутантний алель (Asn298) асоціюється з більш жирними тваринами, які споживають більше їжі та швидше ростуть. Однак також висловлюється гіпотеза, що мутація MC4R може змінити розподіл поживних речовин від відкладення білка до більш високого відкладення жиру [12]. Однак ефект гена MC4R, схоже, залежить від лінії або породи. Більшість даних вказує на посилення впливу мутації MC4R на ADG, відкладення жиру та споживання корму, що посилює гіпотезу науковців (K. S. Kim, N. Larsen, T. Short, G. Plastow, M. F. Rothschild, 2000), що спостережувана мутація є причинно-наслідковою мутацією. Фізіологічним поясненням причинного ефекту буде порушення контролю апетиту через зміну ефективності зв'язування ліганду з MC4R (Kim et al., 2004). Тоді збільшення споживання корму призводить до збільшення ADG і відкладення жиру. Оскільки ріст і відкладення жиру є складними полігенними ознаками, специфічні для породи або лінії алельні взаємодії, які відповідають за варіацію цих полігенних ознак, можуть пояснити суперечливі результати в літературі (Kim et al., 2000). Більше того, не виключено, що різні чи відсутні ефекти в дослідженнях вчених зумовлені зменшеною кількістю тварин, які можуть обмежити здатність виявляти ефекти невеликого розміру. Виходячи з частоти алелів, мутація MC4R, очевидно, піддавалась негативному відбору серед популяції в поточному дослідженні, оскільки більш сприятливий генотип для ADG мав найнижчу частоту алелів. Тому, які подібні алельні частоти для MC4R будуть зареєстровані в ряді досліджень у нативних та імунокастрованих свинок поки що однозначної відповіді немає, що потребує вивчення цього питання. Наскільки нам відомо, поточне дослідження є першим, що одночасно розглядає вплив мутації MC4R на ознаки туші та повний набір ознак якості м'яса у великій кількості тварин, що може впливати на енергетичний баланс та бути цінним маркером відбору для розведення свиней.

Отже, у якості результату поточного дослідження є оцінити вплив мутації Asp298Asn на ген MC4R на ознаки якості туші та м'яса у комерційній популяції нативних та імунокастрованих свинок. Більше того, незалежно від цієї мутації, у цій популяції оцінити

взаємозв'язок між ADG та ознаками якості туші та м'яса. Зокрема, сучасний стан галузі свинарства є свідченням того, що наша держава нездатна повністю покривати потреби внутрішнього ринку. Головною причиною є одна з найвищих у світі собівартість і неконкурентна ціна на свиней для переробної галузі і свинини для населення.

Список використаних джерел:

1. Kang Seok Seo, Choul Won Song, Vanessa Santos Viterbo (2019) Estimation of genetic parameters and accuracy of genomic prediction for production traits in Duroc pigs. Czech. Journal of Animal Science, (4), 160-161. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/331545648_Estimation_of_genetic_parameters_and_accuracy_of_genomic_prediction_for_production_traits_in_Duroc_pigs
2. Юлія Рябовил (2021) В Україну масово везут дешеву свинину із ЄС: імпорт вирос в 5 раз. Journal of UBR. Retrieved from: <https://ubr.ua/market/trade/v-ukrainu-massovo-vezut-deshevuju-svininu-iz-es-import-vyros-v-5-raz-4001160>
3. Josh Elisha R. Octura, Rainie Rich Chucky S. Yambaob, Rene C. Santiago, Byung-Wook Chod and Renato S.A. Vega (2014) Polymorphism in the Melanocortin-4 Receptor (MC4R) Gene and its Effect on Fatness and Weight Performance of Philippine Native Pigs: A Preliminary Study. International Journal of Sciences: Basic and Applied Research (IJSBAR), 464-471. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/262568463_Polymorphism_in_the_Melanocortin4_Receptor_MC4R_Gene_and_its_Effect_on_Fatness_and_Weight_Performance_of_Philippine_Native_Pigs_A_Preliminary_Study
4. M. Switonski, M. Mankowska, S. Salamon (2013) Family of melanocortin receptor (MCR) genes in mammals—mutations, polymorphisms and phenotypic effects. Journal of Applied Genetics, (54), 461-472. Retrieved from: <https://link.springer.com/article/10.1007/s13353-013-0163-z>
5. Gen Bank (2015) MC1R melanocortin 1 receptor [Sus scrofa]. NCBI Reference Sequence: ALU33721. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/protein/ALU33721.1>
6. Gen Bank (2003) melanocortin 2 receptor [Sus scrofa]. GenBank: AAO13968.1. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/protein/AAO13968.1>
7. Gen Bank (2012) melanocortin 3 receptor [Sus scrofa]. GenBank: AFK25142.1. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/protein/AFK25142.1>
8. Gen Bank (2020) Sus scrofa melanocortin 4 receptor (MC4R), mRNA. NCBI Reference Sequence: NM_214173.1. Retrieved from: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/nuccore/NM_214173.1
9. C. S. Bruun, C. B. Jørgensen, V. H. Nielsen, L. Andersson, M. Fredholm (2006) Evaluation of the porcine melanocortin 4 receptor (MC4R) gene as a positional candidate for a fatness QTL in a cross between Landrace and Hampshire. Journal of Animal Genetics, (4), 359-362. Retrieved from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/16879346/>
10. R. D. Cone (1999) The Central Melanocortin System and Energy Homeostasis. Journal of Trends in endocrinology and metabolism, (6), 211-216. Retrieved from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/10407394/>
11. K. S. Kim, N. Larsen, T. Short, G. Plastow, M. F. Rothschild (2000) A missense variant of the porcine melanocortin-4 receptor (MC4R) gene is associated with fatness, growth, and feed intake traits. Journal of Mammalian Genome, (2), 131. Retrieved from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/10656927/>
12. R. D. Houston, N. D. Cameron, K. A. Rance (2004) A melanocortin-4 receptor (MC4R) polymorphism is associated with performance traits in divergently selected Large White pig populations. Journal of Animal Genetics, (5), 386. Retrieved from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15373742/>

SECTION 13.

AGRICULTURAL SCIENCES AND FOODSTUFFS

RESEARCH GROUP :

Diordiieva Iryna Pavlivna

PhD in agriculture, associate professor

Uman national university of horticulture, Ukraine

Kotsuyba Svitlana Petrivna

PhD in agriculture, associate professor

Uman national university of horticulture, Ukraine

Manchuk Vladislav Vasylovych

student of the faculty of agronomy

Uman national university of horticulture, Ukraine

Danylenko Iryna Vasylivna

student of the faculty of agronomy

Uman national university of horticulture, Ukraine

BREEDING RESULTS ON PRODUCTIVITY AND GRAIN QUALITY OF WINTER WHEAT

The main task of wheat breeding consists in the creation of high-productive varieties with excellent quality of grain [1]. However, in recent years there has been the tendency to increase yielding capacity along with a noticeable deterioration in the quality of grain [2]. Therefore a number of scientific institutions are working at developing wheat varieties with high-productivity, resistance to unfavorable environmental factors and high quality of grain. Department of genetics, plant breeding and biotechnology of Uman National University of Horticulture (Ukraine) has been conducting research into winter wheat breeding, applying the methods of intraspecific and remote hybridization.

The objective of our research was to create new materials by hybridization of *Triticum aestivum* L. × *Triticum spelta* L. with the aim of selecting valuable initial forms with high quality of grain and productivity.

Breeders of Uman National University of Horticulture (Ukraine) carried out a number of studies on intraspecific and remote hybridization of soft wheat and spelt. Zoned soft winter wheat varieties Favorytka, Podolianka, Harus, Bilotserkivska semidwarf, Kruzhunka, Farandol, Ermak, Selyanka, Krasnodarska 99, Panna and samples of spelt wheat of local breeding from the foothills of the Carpathians were involved as an initial material in crossing. Hybridization was carried out by manual castration of female flowers and subsequent forced pollination of male parent.

Hybrid progenies were analyzed according to the manifestation of morphobiological and economically valuable parameters. In the fifth generation, when splitting was no longer observed, considering plant habitus and morphological structure of ear, all created materials were divided into soft wheats, spelt wheat and intermediate (speltoid) forms. The best samples with economically valuable parameters were selected in each group for further testing. The testing of selected samples was carried out during 2012–2019. All analysis were conducted in accordance

with «Ukraine state methodology of agricultural crops testing»[3]. Grouping of wheat samples according to the height of plants was made by the procedure of V. F. Dorofeyev et al [4]. Soft winter wheat variety Podolianka and spelt winter wheat Zoria Ukrainy was used as a standards. The degree of variation of characteristics and significance of differences among parameters of productivity were evaluated according to the methodology E. R. Ermantraut et al [5], using MS Excel.

Hybridization between highly productive zoned winter soft wheat varieties and spelt sample was carried out during our research. Individual-family selection among descendants was used to choose the samples that are characterized by a significant diversity according to economically-valuable and morphobiological characteristics.

Today spelt wheat working collection includes more than 500 samples. The collection includes a wide range of forms according to their height. Plants height varied within the range of 50–130 cm. Created samples were grouped according to the V. F. Dorofeev [4] classification into tall-growing (>120 cm), middle-growing (105–119 cm), low-growing (85–104 cm), semi-dwarfs (60–84 cm), dwarfs (<60 cm). Most numerous and productive were low-growing and semi-dwarfs samples. Height of spelt wheat plants varied within the range of 74–126 cm. Spelt wheat is a tall-growing species. That is why reducing of plant height with saving high protein and gluten content is an important task of breeding. Height of spelt wheat plants varied within the range of 75–127 cm, the variation coefficient exceeded 20% ($V=36\%$), which indicates significant variation of created samples according to this parameter. Significant decrease in plant height compared to the standard was recorded in 10 samples. Semi-dwarf 1559 and dwarf 1817 sample of spelt wheat, characterized by high yields for this type of wheat (6.36 and 6.55 t/ha), were selected.

Main purpose of hybridization of soft wheat with spelt wheat was to create new wheat forms with high protein and gluten content. Gluten content in soft wheat grain varies within 26–30 %, and protein — within 12–14 %. For the grain of spelt wheat these indicators are significantly higher: gluten content is about 45–50 % and protein content is over 20 %.

In created spelt wheat samples protein content varied within 16.4–24.0 %, gluten content — within 35.1 – 48.8 % depending on the genotype. High values of variation coefficient indicate significant range of variability by content of protein and gluten. Samples of spelt wheat surpassed the forms of soft wheat and speltoid hybrids in this parameter. The highest content of protein and gluten were in varieties of spelt wheat 1721 and 1691. Their content of protein made up 24.0 % and 22.8 %, the content of gluten — 47.8 and 48.8 % respectively, which slightly exceeded the standard.

Negative features of spelt are its low yield and difficult grain threshing. It was expected that its hybridization with soft wheat would allow to create new forms of spelt wheat with improved threshing and higher productivity. As the result of the research the forms, that surpassed the standard in yielding capacity, were selected (samples 1695, 1691, 1755, 1559, 1674, 1817 and 1786). At the same time Samples 1559 and 1817 had high parameters of grain quality, in particular their protein content made up 21.2 and 22.3 % and gluten content — 44.5 and 45.2 % respectively.

As the result of the research spelt wheat variety Europe was created and included into the State Register of Plant Varieties Suitable for Distribution in Ukraine. Created variety had the following characteristics:

- spelt winter wheat Europe — awned form of spelt wheat, 90 % of grain separates from glume during threshing. The height of the plant is 110 cm. Average yield during state testing made up 5.8 t/ha. Gluten content is 40 %, protein is 18 %. Weight of 1000 grains is 45 g. Grain unit is 670 g/l. This variety is characterized by resistance to brown rust, powdery mildew, snow mold and tolerance to yellow spotting, fusarium head blight and root rot. This variety was included in the State Register of Plant Varieties Suitable for Distribution in Ukraine since 2015.

References:

1. Guzman, C., Mondal, S., Govindan, V., Autrique, J. E., Posadas-Romano, G., Cervantes, F. (2016). Use of rapid tests to predict quality traits of CIMMYT bread wheat genotypes grown under different environments. *LWT Food Sci. Technol*, **69**, 327–333.
2. Nazarova, V. Zhdanova, O. (2017). Development of a rapid method for determination of gluten content in wheat flour. *Agronomy research*, **15**, 1369–1374.
3. State qualification methodology of plant varieties expertise on definition of suitability for distribution in Ukraine (grains, grouts, and leguminous species) 2012. Kyiv, Ukraine institute of plant varieties expertise, pp. 81.
4. Dorofeev, V. F., Ydachin, R. A., Semenova, L. V. (1987). World wheats. Agropromizdat, Moscow, pp. 560.
5. Ehrmantraut, E. Shevchenko, I., Nenyn, P. (2000). Mathematical analysis and interpretation of research. Coll. Science. works Institute for Sugar Beet UAAS 2, 189–205.

SECTION 14.

CHEMISTRY, CHEMICAL ENGINEERING AND BIOENGINEERING

Буронов Фирдавсий Эшбуриевич

Қарши Муҳандислик-иқтисодиёт институти, Ўзбекистон Республикаси

ВИНИЛАЦЕТАТ СИНТЕЗИДА КАТАЛИЗАТОР САМАРАДОРЛИГИНИНГ МАТЕМАТИК МОДЕЛИ

Аннотация. Изучены кинетические законы и кинетика и механизм реакции этилена в паровой фазе. Установлено, что общая скорость реакции пропорциональна размеру неинформированных и модифицированных активных центров палладия (а не кластеров). Доказано, что избыточное количество модификатора (как ацетат калия, так и мис) может снижать эффективность катализатора и блокировать активные центры.

Производство винилацетата в гетерогенных катализаторах началось в Германии в конце 1930-х годов, метод, который актуален и сегодня: реакция проводится в каталитической системе ацетата цинка $Zn(OA)_2$ в носителе (активированном угле) в диапазоне температур 160-240 °С. и при давлении, близком к атмосферному [1-2]. Для снижения выхода этилидендиацетата реакцию проводят в избытке ацетилен (отношение ацетилен к уксусной кислоте = 4-10:1). Процесс проводят либо в трубчатых реакторах, либо в реакторах с псевдоожиженным слоем катализатора [3-6]. Объемная загрузка 100-500 ч⁻¹, конверсия уксусной кислоты около 50%, производительность по винилацетату 40-80 кг/м³ кат.ч. Из-за накопления полимера и смолы на катализаторе из ацетата цинка он со временем теряет свою активность, заставляя температуру процесса постепенно повышаться от 160–180 °С до 220–240°С [7-8].

Математическая модель эффективности катализатора. Чтобы создать общую математическую модель, показывающую, что эффективность катализатора зависит от его состава, мы представляем экспериментальные зависимости в таблице-1.

Таблица-1

Условия проведения серий опытов и полученные в них математические модели

№ серии опытов	Количество компонентов в катализаторе (%)			W (винилацетат), моль/час	W (CO ₂), моль/час
	Pd	CH ₃ COOK	Cu		
I	0,3-3,0	0	0	$(0,35 \cdot [Pd]) / (1 + 0,05[Pd]^4)$	$(0,08 \cdot [Pd]) / (1 + 0,065[Pd]^3)$
II	0,2	2,0-20,0	0	$(0,1 \cdot (1 + [CH_3COOK])) / (1,0 + 0,013 \cdot [CH_3COOK]^2)$	$0,04 + 0,0043 \cdot [CH_3COOK]$
III	0,15	5	0,05-3,0	$\frac{0,24 + 0,47 \cdot [Au]}{1 + 1,75[Au]}$	$0,075 + 0,018 \cdot [Au]$

Общая скорость реакции пропорциональна количеству немодифицированных и модифицированных активных центров палладия (не кластеров). Избыточные количества модификатора (как ацетата калия, так и меди) блокируют активные центры, снижая эффективность катализатора. Физический смысл полученных здесь частных математических моделей состоит из дробно-линейных функций. Разница между уравнениями скоростей образования винилацетата и CO_2 указывает на то, что эти реакции протекают на разных активных центрах катализатора.

Принимая во внимание изложенные выше соображения, мы имеем следующие функциональные зависимости:

$$W_{\text{BA}} = \frac{[\text{Pd}] \cdot (C_1 + C_2[\text{CH}_3\text{COOK}] + C_3[\text{Cu}])}{(1 + C_4[\text{Pd}]^4 + C_5[\text{CH}_3\text{COOK}]^2 + C_6[\text{Cu}])} \quad W_{\text{CO}_2} = \frac{[\text{Pd}] \cdot (C_1' + C_2'[\text{CH}_3\text{COOK}] + C_3'[\text{Cu}])}{(1 + C_4'[\text{Pd}]^4)}$$

Численные значения коэффициентов C_1 - C_6 и C_1' - C_4' были получены путем сравнения данных уравнений с частично полученными частными моделями скоростей реакций и с использованием метода множественной регрессии. Таким образом, обобщенные математические модели активности катализатора, определяемые как скорости реакций образования винилацетата и CO_2 , имеют следующий вид:

$$W_{\text{BA}} = \frac{[\text{Pd}] \cdot (0,35 + 0,38[\text{CH}_3\text{COOK}] + 4,2[\text{Cu}])}{((1 + 0,05(1 + 80[\text{Pd}]^4 + 0,01[\text{CH}_3\text{COOK}]^2 + 1,1[\text{Cu}]))}$$

$$W_{\text{CO}_2} = \frac{[\text{Pd}] \cdot (0,09 + 0,0244[\text{CH}_3\text{COOK}] + 0,1[\text{Cu}])}{((1 + 0,07(1 + 20[\text{Pd}]^4)))}$$

Среди всех экспериментов скорости реакций образования полученного винилацетата и значения, рассчитанные с помощью математических моделей, хорошо соответствуют друг другу [9-14].

Корреляция между экспериментальными и расчетными значениями скорости образования диоксида углерода представляет собой две параллельные прямые - для серии экспериментов по влиянию $[\text{Cu}]$ (кривая 1 справа на рис. 1) и для серии экспериментов по влиянию величины $[\text{Pd}]$ справа (рис. 1 2-кривая) показывает. Значительное увеличение экспериментальных значений скоростей W_{CO_2} для серии реакций по изучению влияния меди объясняется использованием указанной выше причины - использования образцов катализатора, приготовленных с нарушением технологии. Таким образом, скорости W_{CO_2} отличаются от рассчитанных по экспериментальным значениям на постоянную величину, что указывает на то, что дополнительные реакции горения этилена происходят в держателе, а не в активных центрах палладия [15-18]. В последнем значении использовались полученные математические модели для оптимизации состава катализатора с целью поиска наиболее эффективных образцов.

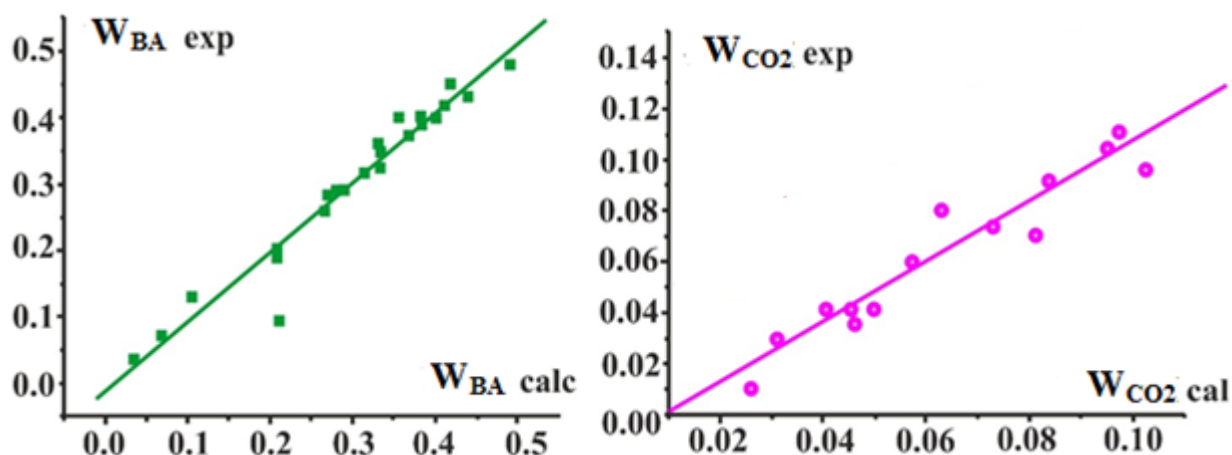

Рис. 1. Соотношение экспериментальных и расчетных значений скорости реакции

Используя математические модели зависимости активности катализатора от содержащихся в нем компонентов (Pd, CH_3COOK и Cu), мы определили их оптимальный состав для достижения как высоких скоростей, так и селективности образования винилацетата: 0,4% Pd + 4% Cu + 7% CH_3COOK / ВКЦ.

Влияние объемной скорости парогазовой смеси на выход винилацетата [19-22]. Диапазон изменения объемных скоростей БГА: от 2000 до 10000 ч⁻¹ в средней зоне реактора при температуре 165 °С, давлении 4 атм, соотношении этилена и уксусной кислоты 4:1 и количестве кислорода 7об.%. Результаты экспериментов представлены в таблице 2.

Зависимость конверсии реагентов от времени нахождения реакционной массы в реакторе является линейной, что указывает на постоянство скорости реакций в течение этого времени из-за незначительного значения конверсии реагентов. Это также подтверждается сохранением линейности временной зависимости выхода винилацетата и образования CO_2 .

Таблица 2

Влияние объемной скорости парогазовой смеси на выход винилацетата

Время реакции, час	Съём винил-ацетата, гр моль	Образование CO_2 гр моль	Селективность и конверсия (CH_3COOH) (C_2H_4)
Объёмная скорость ПГС=2000 час ⁻¹			
8	280	3,26	31,17
16	568	6,61	63,19
24	872	10,14	96,95
32	1152	13,39	128,02
40	1416	16,46	157,37
48	1672	19,44	185,86
Объёмная скорость ПГС=4000 час ⁻¹			
8	299,2	3,48	32,52
16	619,2	7,20	67,28
24	923,2	10,73	100,27
32	1211,2	14,08	131,58
40	1504,2	17,53	163,82
48	1795,2	20,87	195,03
Объёмная скорость ПГС=6000 час ⁻¹			
8	304	3,53	22,66
16	624	7,20	46,23
24	936	10,88	69,86
32	1232	14,33	92,007
40	1520	17,67	113,45
48	1816	21,12	135,61
Объёмная скорость ПГС=7500 час ⁻¹			
8	328	3,81	21,41
16	672	7,81	43,87
24	1000	11,63	65,33
32	1312	15,26	85,72
40	1632	18,98	106,62
48	1960	22,79	128,01

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Подробно процесс получения винилацетата каталитическим окислением этилена в паровой фазе изучен на катализаторе порядка 0,4% Rd + 4% Cu + 7% CH₃COOK / ВКТ. Было обнаружено, что общая скорость реакции пропорциональна количеству немодифицированных и модифицированных активных центров палладия (не кластеров). Было показано, что избыточные количества модификатора (как ацетата калия, так и меди) блокируют активные центры за счет снижения эффективности катализатора. В результате исследования были выбраны следующие оптимальные условия проведения реакции: в средней зоне реактора при температуре 165 °С, объемной скорости - 2000 ч⁻¹, при давлении 4 атм, соотношение этилена до уксусной кислоты 4:1 и содержания кислорода 7%. Предложен механизм реакции образования винилацетата из этилена и уксусной кислоты в присутствии палладиевого катализатора.

Список использованных источников:

1. Оманов Б.Ш., Файзуллаев Н.И., Хатамова М.С. Технологии производственные винилацетат// международный научный журнал инновационная наука. сс. -10-12
2. Оманов Б. Ш., Файзуллаев Н. И. Параметры технологического режима синтеза винилацетата// Universum: химия и биология: научный журнал. – № 4(70). М., Изд. «МЦНО», 2020. сс. 45-48.
3. Романчук С. В., Козлова Г. А., Сердюк А. В. И др. //Кинетика и катализ, 1992 г., т. 4, с. 691-696.
4. Тёмкин О. Н., Абанто-Чавез Х. Ё., Хоанг Ким Бонг. «Кинетические модели синтеза винилацетата на цинк ацетатных катализаторах нового поколения»//Кинетика и катализ, 2000 г., Ка 5, т. 41, с. 701-718.
5. Пат. 2163841 (Россия). Способ получения катализатора для производства винилацетата / Р. Абель, И. Николау. 1999.
6. Fayzullaev, N.I., Umirzakov, R.R., Pardaeva, S.B. Study of acetylating reaction of acetylene by gas chromatographic method//ACS National Meeting Book of Abstracts, 2005, 229(2).
7. Fajzullaev, N.I., Muradov, K.M. Investigation of reaction of catalytic vapor-phase synthesis of vinyl acetate on applied catalyst//Khimicheskaya Promyshlennost', 2004, (3), стр. 136–139.
8. Бурунов, Ф. Э., Тухташев, У. Ф., & Нурматов, А. С. (2015). Разработка кинематики компактного смесителя с бипланетарным механизмом для приготовления бурильных растворов и смесей. *Наука, техника и образование*, (9 (15)).
9. Дустов, А. Ю., Султонов, Н. Н., & Бурунов, Ф. Э. (2020). РАСШИРЕНИЕ ШУРТАНСКОГО ГХК С ПРОИЗВОДСТВОМ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ПОЛИЭТИЛЕНА. *Международный академический вестник*, (3), 96-99.
10. Абдирахимов, И. Э., Курбанов, А. Т., Бурунов, Ф. Э., & Самадов, А. Х. (2019). ТЕХНОЛОГИЯ ПЕРЕРАБОТКИ ТЯЖЕЛЫХ НЕФТЕЙ И НЕФТЯНЫХ ОСТАТКОВ ПУТЕМ ПРИМЕНЕНИЯ КРИОЛИЗА. *Аллея науки*, 3(12), 310-314.
11. Рахматов, Х. Б., Шамаев, Б. Э., Хайдаров, Б. Х., & Бурунов, Ф. Э. (2019). ТЕХНОЛОГИЯ ПЕРЕРАБОТКИ НИЗКОСОРТНЫХ СИЛЬВИНИТОВ НА ХЛОРИД КАЛИЯ ФЛОТАЦИОННЫМ МЕТОДОМ. *Международный академический вестник*, (11), 83-85.
12. Абдирахимов, И. Э., & Бурунов, Ф. Э. (2018). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТВЕРДОФАЗНОЙ СПЕКТРОФОТОМЕТРИИ ДЛЯ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ИОНОВ РЕНИЯ В НЕФТЕПРОДУКТАХ. In *Современные твердофазные технологии: теория, практика и инновационный менеджмент* (pp. 337-339).
13. Рахматов, Х. Б., Султонов, Н. Н., & Бурунов, Ф. Э. (2018). Исследование процесса конверсии сульфата калия из хлорида калия Тюбегатанского месторождения и мирабилита Тумрукского месторождения. *Техника. Технологии. Инженерия*, (1), 35-39.
14. Абдирахимов, И. Э., & Бурунов, Ф. Э. (2018). ОЧИСТКА И ВОССТАНОВЛЕНИЕ ПОЧВ ПОСЛЕ ЗАГРЯЗНЕНИЯ НЕФТЬЮ И НЕФТЕПРОДУКТАМИ. In *Современные твердофазные технологии: теория, практика и инновационный менеджмент* (pp. 296-298).
15. Бурунов, Ф. Э., & Абдирахимов, И. Э. (2018). ПРИРОДНЫЕ БИТУМЫ И ТЯЖЕЛЫЕ НЕФТИ, ПРОБЛЕМЫ ИХ ОСВОЕНИЯ. In *Фундаментальные и прикладные исследования: от теории к практике* (pp. 212-215).

16. Буронов, Ф. Э., & Курбанов, А. Т. (2017). Применение бипланетарного механизма при депарафинизации нефтей и нефтепродуктов. In *Новые технологии-нефтегазовому региону* (pp. 42-44).
17. Буронов, Ф. Э., & Курбанов, А. Т. (2017). Математическая модель процесса перемешивания буровых растворов и смесей. In *Новые технологии-нефтегазовому региону* (pp. 246-248).
18. Бердиев, Ш. А., Султанов, Н. Н., Курбанов, А. Т., & Буронов, Ф. Э. (2016). ПРИМЕНЕНИЕ АВТОМАТИЧЕСКОГО РЕГУЛЯТОРА В СКВАЖИНАХ. In *АВТОМАТИЗАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ МЕХАНИЧЕСКОЙ ОБРАБОТКИ, УПРОЧНЕНИЯ И СБОРКИ В МАШИНОСТРОЕНИИ* (pp. 44-46).
19. Файзуллаев, Н. И., Буронов, Ф. Э., Мусулмонов, Н. Х., Кодиров, О. Ш., & Тошбоев, Ф. Н. (2021). Влияние количества активных компонентов катализатора на выход продукта при синтезе винилацетата из этилена и уксусной кислоты. *Bulletin of Science and Practice*, 7(4), 301-311.
20. Файзуллаев, Н., & Буронов, Ф. (2021). ИССЛЕДОВАНИЕ КАТАЛИТИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ КАТАЛИЗАТОРА В СИНТЕЗЕ ВИНИЛАЦЕТАТА ИЗ ЭТИЛЕНА ПРИ РАЗЛИЧНЫХ НОСИТЕЛЯХ. *Збірник наукових праць ЛОГОС*. DOI 10.36074/logos-30.04.2021.v1.44
21. Firdavsiy, B. (2021). Influence of the Nature of the Retainer (Carrier) on the Catalytic Activity of the Catalyst in the Gas-Phase Synthesis of Vinyl Acetate from Ethylene. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, 12(10), 2262-2270.
22. Buronov, F.E., Fayzullayev, N.I., Optimization of vinyl acetate production process. International scientific journal GRAIL OF SCIENCE № 4 May 2021 (Vienna, Austria). (pp 187-191). ISSN: 2710–3056 DOI 10.36074/grail-of-science.07.05.2021.035

SCIENTIFIC PUBLICATION

WITH PROCEEDINGS OF THE I INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND THEORETICAL CONFERENCE

**«MODERNIZATION OF TODAY'S SCIENCE:
EXPERIENCE AND TRENDS»**

May 21, 2021 | Singapore, Republic of Singapore

VOLUME 1

English, Ukrainian and Russian

*All papers have been reviewed. Organizing committee may not agree with
the authors' point of view. Authors are responsible for the correctness of the papers' text.*

Signed for publication 21.05.2021. Format 60×84/16.
Offset Paper. The headset is Times New Roman & Open Sans.
Digital printing. Conventionally printed sheets 8,02.
Circulation: 50 copies. Printed from the finished original layout.

Contact details of the organizing committee:

21037, Ukraine, Vinnytsia, Zodchykh str. 18, office 81

NGO European Scientific Platform

Tel.: +38 098 1948380; +38 098 1956755

E-mail: scientia@ukrlogos.in.ua | URL: www.ukrlogos.in.ua

Certificate of the subject of the publishing business: ДК № 7172 of 21.10.2020.

Publisher [PDF]: Primedia E-launch LLC

TX 75001, United States, Texas, Dallas. E-mail: info@primediaelaunch.com

Publisher [printed copies]: Sole proprietorship - Gulyaeva V.M.

08700, Ukraine, Obuhiv, Malyshka str. 5. E-mail: 5894939@gmail.com

Certificate of the subject of the publishing business: ДК № 6205 of 30.05.2018.